

การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

นางสาว พัสณีย์ นุตาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2540

ISBN 974-637-343-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

POLITICAL COMMUNICATION OF THE MIDDLE CLASS

Miss Passanai Nutalaya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Development Communication

Department of Public Relations

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 1997

ISBN 974-637-343-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง
โดย นางสาวพัสนัย นุตาลัย
ภาควิชา การประชาสัมพันธ์
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สายทิพย์ สุกติพันธ์)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พจนานุกรม : การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง (POLITICAL COMMUNICATION OF THE MIDDLE CLASS)

อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ, 211 หน้า. ISBN 974-637-343-9.

ชนชั้นกลางในมิติทางวัฒนธรรมจัดเป็นกลุ่มบุคคลที่มีศักยภาพทางการเมืองโดยใช้ช่องทางการสื่อสารรูปแบบต่างๆ เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์และผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่มีข้อสงสัยอยู่ว่าชนชั้นกลางได้ยื่นอยู่ ณ จุดใดท่ามกลางการเผชิญหน้ากันของอุดมการณ์ฝ่ายต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการวิจัยศึกษาขึ้น เพื่อค้นหาว่าวิถีเล่นการเมืองของชนชั้นกลางในชีวิตประจำวันและการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ของชนชั้นกลางนั้นมีรูปแบบอย่างไร โดยเฉพาะวิถีเล่นการเมืองบนหน้าหนังสือพิมพ์และการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในหนังสือพิมพ์
2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนะของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ผลการวิจัยปรากฏว่า ชนชั้นกลางมีรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองพบว่ามีอยู่ 5 รูปแบบ คือ

1. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว
2. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว พร้อมกับเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล
3. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว พร้อมกับเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล และเป็นผู้ส่งสารในสื่อมวลชน
4. แบบแผนการเป็นผู้รับสารอย่างเดียว พร้อมกับเป็นผู้ส่งในการสื่อสารระหว่างบุคคล และเป็นผู้ส่งสารแบบเครือข่าย
5. ใช้ทุกรูปแบบการสื่อสารร่วมกัน

สำหรับอุดมการณ์ของชนชั้นกลาง พบว่าเป็นอุดมการณ์ที่มีความหลากหลาย ซึ่งประกอบไปด้วยอุดมการณ์ แบบผลประโยชน์ส่วนรวม, อุดมการณ์แบบผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม, อุดมการณ์ประจำวิชาชีพ และการเชื่อมอุดมการณ์เฉพาะกลุ่มและอุดมการณ์วิชาชีพเข้าไว้ด้วยกัน

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ
ปีการศึกษา 2540

ลายมือชื่อผู้จัดทำ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

##C750286 : MAJOR Development Communication

KEY WORD: POLITICAL COMMUNICATION / MIDDLE CLASS

PASSANAI NUTALAYA : POLITICAL COMMUNICATION OF THE MIDDLE CLASS.THESIS

ADVISOR : ASSO.PROF.KANJANA KAEWTHEP,Ph.D. 211 pp. ISBN 974-637-343-9.

Middle-class in the meaning of socio-cultural dimension is the group with high potential to communicate through various media channels in order to exchange disseminate ideas. But there have been doubts as to exactly where the middle-class stand amid a series of ideological confrontations in society. This study was conducted in order to figure out political involvement of the middle class in their daily life and their methods in fighting for their political ideologies, especially through the print media.

The research was intended to survey how the middle class communicate on political affairs through the print media and analyze their views toward print media in responding for benefits of the class.

The study discovered five forms of communications.

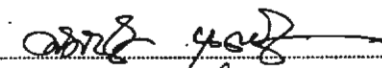
1. Being passive recipients of information
2. Being recipients of informations and occasionally messengers of information through interpersonal contacts.
3. Being recipients of informations and occasionally messengers of information between individuals and through the mass media.
4. Being recipients of informations and at the same time messengers of information through personel contacts and networking communication.
5. Being involved in integrated communication.

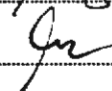
Meanwhile, the study found that the middle class have a variety of ideologies. They are concerned about majority interests, or vested interests. There are also professional ideologies and the blends of vested interests and professional ideologies.

ภาควิชา การประชาสัมพันธ์

สาขาวิชา นิเทศศาสตร์พัฒนาการ

ปีการศึกษา 2540

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงด้วยดีด้วยความกรุณาและช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ
รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้เปิดทางให้ผู้วิจัยได้เข้าร่วม
โครงการวิทยานิพนธ์สำนักทฤษฎีวิพากษ์ รวมถึงการเปิดโลกทัศน์ทางทฤษฎีสำหรับการทำวิทยานิพนธ์
ให้กับผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการทำงานวิทยานิพนธ์ และในส่วนของตัวผู้วิจัยเอง
รองศาสตราจารย์ ดร.ยุบล เบญจรงค์กิจ ซึ่งกรุณาเสียสละเวลาเข้าร่วมเป็นประธานกรรมการสอบวิทยา
นิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำที่มีคุณค่าและเป็นกันเองมาโดยตลอด และ รองศาสตราจารย์ ดร. สายทิพย์
สุคติพันธ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้แนวคิดและแนวทางที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในการทำวิจัย ผู้วิจัย
ขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยครั้งนี้ได้รับความกรุณาและร่วมมือจากผู้ให้สัมภาษณ์
ทั้ง 18 คน อันเป็นบุคคลซึ่งมีที่มาแตกต่างกัน ตามลักษณะความหลากหลายของคนชั้นกลาง ทั้งที่รู้จัก
เป็นการส่วนตัว และรู้จักโดยผ่านการติดต่อด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ก็ต้องสละเวลาอันมีค่าใน
การตอบคำถามของผู้วิจัย และข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นั้นล้วนแต่มีรายละเอียดที่เป็นประโยชน์และมีค่ายิ่ง
ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่ร่วมเรียนเคียงบ่าเคียงไหล่กันมาจนถึงปี พ.ศ.2540 และ
นับย้อนไปถึงเพื่อนนิวคิดส์ที่ยังคอยเฝ้าให้กำลังใจมาจนถึงทุกวันนี้ ขอขอบคุณเพื่อนทุกสมัย ทุกสถาบัน
ที่เป็นห่วงเป็นใยมาโดยตลอด รวมถึงพี่ๆ น้องสมุด พี่ฝน เฮีย และทุกคนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการศึกษา ณ
สถาบันแห่งนี้ และสิ่งที่สำคัญที่สุด ขอกราบขอบพระคุณแม่ที่เฝ้าดูจากแดนไกล ขอกราบขอบพระคุณ
พ่อที่ให้ทั้งกำลังใจและกำลังใจเพื่อการศึกษาตลอด 25 ปี พี่ชายและพี่สาวที่คอยถามอยู่ห่าง ๆ
เกี่ยวกับชีวิตการเรียนของผู้วิจัย ผู้วิจัยหวังและตั้งใจว่า ประสบการณ์การศึกษาทุกระดับที่ผ่านมานั้น ผู้
วิจัยจะได้นำไปใช้เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคมในวันพรุ่งนี้ และต่อไป

พัสนัย นุตาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญแผนภูมิ	ญ
บทที่	

1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	8
ขอบเขตการวิจัย	8
นิยามศัพท์	9
ประโยชน์ที่จะได้รับการจากการวิจัย	10
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเรื่องชนชั้นกลาง (Middle Class)	12
ชนชั้นกลางกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์และการสื่อสารทางการเมือง	16
การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง	25
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
3 ระเบียบวิธีวิจัย	34
แหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา	34
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	36
การตรวจสอบข้อมูล	36
การเก็บรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	38
วิธีการนำเสนอข้อมูล	38
4 ผลการวิจัย	40
ส่วนที่ 1 : ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์	41
ส่วนที่ 2 : ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก	46
1.1 รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสาร	48

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		
5	แบบแผนของการสื่อสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์ และแบบแผนของการเป็น ผู้รับ-ส่งข่าวสาร	65
	1.2 : แบบแผนของการเปิดรับข่าวสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์	65
	1.3 : แบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร	85
	สรุป : รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง	136
6	ทัศนะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะกลไกทางสังคม	139
	1. บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ต่อสังคม	139
	2. คุณภาพของคนทำหนังสือพิมพ์ และวิธีการนำเสนอ	155
	3. อิทธิพลของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อชนชั้นกลาง	164
	4. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น	168
7	สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ	184
	บทสรุป และอภิปราย	184
	ข้อจำกัดในการวิจัย	200
	ข้อเสนอแนะ	201
	รายการอ้างอิง	202
	ภาคผนวก.....	205
	ภาคผนวก ก.....	205
	ภาคผนวก ข.....	208
	ประวัติผู้เขียน	211

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงสถานภาพของประชากร : เปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นระหว่างปีพ.ศ. 2530 และ 2538 ..	2
2	แสดงปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ	48
3	แสดงแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน	62
4	แสดงจำนวนผู้เปิดรับหนังสือพิมพ์ตามปริมาณการอ่านต่อวัน	73
5	แสดงแบบแผนการเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์	82
6	แสดงแบบแผนการเป็นผู้ส่งสารของผู้ให้สัมภาษณ์	85

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1 แสดงโครงสร้างสังคมของนักทฤษฎีวิพากษ์ยุคแรก	17
2 แสดงโครงสร้างตามทัศนะของ Gramsci	19
3 แสดงกระบวนการสื่อสารทางการเมือง	27
4 แสดงกระบวนการเล่นการเมืองบนเวทีสื่อมวลชน และเวทีประชาชน	159

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 อาจกล่าวได้ว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีกลุ่มบุคคลทำการแข่งขันเพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมือง และบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการทำรัฐประหารนั้นตกอยู่ภายใต้อำนาจของคณะทหารเป็นส่วนใหญ่ และอาจมีบุคคลจากคณะต่าง ๆ เข้าร่วมด้วย เช่น ในกรณีของการเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบประชาธิปไตยโดยคณะราษฎรในปี พ.ศ.2475 ที่มีการเข้าร่วมของกลุ่มชนชั้นนำ (Elite) และบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ หากในบางช่วงของระยะเวลาดังกล่าว ก็ได้มีกลุ่มประชาชนจำนวนหนึ่งที่ได้แสดงออกทางการเมืองอยู่หลายครั้ง นับจากการมีบทบาททางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในและประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จนกระทั่งเหตุการณ์ในเดือนพฤษภาคม 2535 ที่บทบาทแห่งการเรียกร้องทางการเมืองถูกมุ่งประเด็นไปยังกลุ่มบุคคลที่ถูกเรียกว่า “ชนชั้นกลาง” หรือตามที่เรียกในเหตุการณ์ครั้งนั้นว่าเป็น “มือบมือถือ”

ชนชั้นกลางที่ปรากฏขึ้นในช่วงเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 นั้น เป็นกลุ่มคนที่เติบโตและอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจอันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ภายใต้กระแสแห่งการพัฒนาประเทศตามนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 7 ฉบับ ตลอด 40 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลแห่งการเปลี่ยนแปลงและขยายขยายลักษณะทางชนชั้น ทำให้จำนวนของชนชั้นกลางมีเพิ่มสูงขึ้น จากปี พ.ศ.2503 ชนชั้นกลางซึ่งมีจำนวนเพียง 174,000 คน และได้เพิ่มเป็น 284,000 คน ในปี พ.ศ.2513 จนกระทั่งการสำรวจในปี พ.ศ.2530 พบว่ามีจำนวนชนชั้นกลางเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครประมาณ 1,800,000 คนจนกระทั่งในปี พ.ศ.2538 จำนวนประชากรที่เป็นชนชั้นกลางสามารถนำมาเปรียบเทียบกับสถานภาพทางสังคมของประชากรออกเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงสถานภาพของประชากร : เปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2530 และ 2538

(ร้อยละ)

สถานภาพ	กรุงเทพฯ		เขตเมืองของต่าง จังหวัด		เขตชนบท	
	2530	2538	2530	2538	2530	2538
ชนชั้นสูง	16	18	18	22	12	20
ชนชั้นกลาง	31	29	19	29	13	12
ชนชั้นล่าง	53	53	63	48	75	68
รวม	100	100	100	100	100	100

ที่มา : Deemar Media Index, 1995 (อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2538: 97, 130.)

นอกจากความสำคัญของชนชั้นกลางที่เพิ่มขึ้นในมิติเชิงปริมาณแล้ว ในมิติเชิงคุณภาพของชนชั้นกลางได้แสดงให้เห็นว่าชนชั้นนี้เป็นชนชั้นที่มีคุณภาพโดยดูได้จากความหลากหลายทางอาชีพของชนชั้นกลางที่ได้ขยายอิทธิพลอย่างกว้างขวางในระบบกลไกต่าง ๆ ที่สำคัญในสังคม ได้แก่ ผู้ที่ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพและวิชาการ เช่น แพทย์ หนายความ พ่อค้า นักธุรกิจ เจ้าของร้านค้าขนาดกลางและย่อยในเขตเมือง เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารระดับกลางของธนาคารและธุรกิจเอกชน และข้าราชการระดับกลาง หรือกล่าวโดยรวม ๆ ว่า ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มประชากรที่ทำงานซึ่งมีรายได้ประจำค่อนข้างดี ซึ่งทำให้เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากความผันผวนทางเศรษฐกิจในเขตเมืองโดยตรง และในจำนวนตัวเลขของชนชั้นกลางเหล่านี้ เกือบร้อยละ 70 (ประมาณ 1,200,000 คน) จัดเป็นกลุ่มชนชั้นกลางสมัยใหม่ (อายุระหว่าง 25-35 ปี) ที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบตะวันตก มีการศึกษาดี มีความคาดหวังในชีวิตสูง มีความตื่นตัว ติดตามและรับรู้ข่าวสารทางการเมืองอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงการมีความสามารถในการสื่อสารทางการเมืองค่อนข้างดี และภายใต้บริบทของสังคมยุคข่าวสาร ข่าวสารจึงกลายเป็นอำนาจของคนในชนชั้นนี้ซึ่งมีความใกล้ชิดอยู่กับข่าวสารอย่างมากก็พลอยมีอำนาจทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมผ่านช่องทางการสื่อสารของตน โดยเฉพาะความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการแสดงอำนาจทางการเมืองสื่อสาร อันเป็นที่มาส่วนหนึ่งของคำว่า "มือบมือถือ" ที่ชนชั้นกลางถูกขนานนามตามบทบาทที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองเมื่อเดือนพฤษภาคม 2535 ซึ่งแสดงภาพลักษณ์ของ

สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชนชั้นกลางในเขตกรุงเทพมหานคร คือ สมาชิกของครอบครัวมีรายได้ตั้งแต่ 8,000-14,999 บาทต่อเดือน ส่วนชนชั้นกลางในเขตเมืองระดับรายได้จะอยู่ที่ 6,000-9,999 บาทต่อเดือน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2538: 99)

ความทันสมัยในยุคสังคมข่าวสาร และเปรียบเสมือนการปลดแอกจากระบบการสื่อสารแบบรวมศูนย์ของรัฐนั่นเอง

จากการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางชนชั้นโดยเฉพาะจำนวนชนชั้นกลางในตัวเมือง รวมทั้งลักษณะเฉพาะของชนชั้นกลางที่มีความตื่นตัวในเรื่องของสิทธิเสรีภาพ ทำให้ชนชั้นกลางมีภาพของการเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพทางการเมืองสูงทั้งในแง่ของพลังการหยั่งเสียง การวัดแนวโน้มทางการเมือง หรือพลังการเรียกร้องต่าง ๆ อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางการเมืองทั้งในระดับนโยบายและในภาคการปฏิบัติ และยังในระบบการปกครองแบบรวมศูนย์กลางที่เมืองหลวง ทำให้บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครยิ่งเพิ่มความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางนั้นคลุกคลีอยู่ในส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดอำนาจในการต่อรองผลประโยชน์ และอีกส่วนหนึ่งของชนชั้นกลางจะมีความใกล้ชิดกับสภาพปัญหา มีช่องทางในการแสวงหาข้อมูล รวมทั้งช่องทางในการแสดงออกทางความคิดเห็น มีหลายสถานการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้นในปัจจุบัน เช่น กระแสการคัดค้านจากประชาชนต่อผลกระทบที่เกิดจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐ หรือ การประท้วงของกลุ่มนักธุรกิจต่อปัญหาสถานะเศรษฐกิจตกต่ำโดยเฉพาะกลุ่มนักลงทุนในตลาดหลักทรัพย์ หรือ การประท้วงของข้าราชการประจำ

ยกตัวอย่างเช่น กรณีนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และประชาชนจำนวนกว่า 600 คน ประท้วงการทุบสะพานลอยหลักสี่ และบางเขน ซึ่งเชื่อมถนนวิภาวดีรังสิตเพื่อดำเนินการก่อสร้างทางด่วนยกระดับดอนเมืองโทลล์เวย์ เนื่องจากเป็นการบีบบังคับให้รถขึ้นทางด่วนโทลล์เวย์ (10 สิงหาคม 2538) กระแสคัดค้านจากประชาชนต่อเรื่องดังกล่าวรุนแรงตามลำดับ จนรัฐมนตรีที่รับผิดชอบปัญหาด้านการจราจรได้หารือร่วมกัน ก่อนจะมียุติให้ชะลอการทุบสะพานดังกล่าวออกไปไม่มีกำหนด ภายหลังได้มีการเจรจาตกลงเกี่ยวกับกรณีดังกล่าวในเวลาต่อมา (สรุปข่าวเด่นครั้งหลังปี 38, 2538 อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38, 2538: 25)

ยกตัวอย่างเช่น กรณีที่นายวิวัฒน์ ศรีสัมมาชีพ นักเล่นหุ้นวัย 49 ปี ได้ใช้อาวุธปืนพก .38 จ่อยิงตัวเอง ณ อาคารสินธร ที่ทำการตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (15 พฤศจิกายน 2538) เพื่อประท้วงขับไล่นายเสรี จินตนาเสรี กรรมการและผู้จัดการตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย รวมไปถึงการยกเลิกกฎการบังคับขายในสถานะเศรษฐกิจที่กำลังทรุดหนัก (2538 อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38, 2538: 28)

และพนักงานรัฐวิสาหกิจในกรณีที่เกิดการขัดแย้งกับข้าราชการการเมือง ไปจนกระทั่งการเข้ายื่นหนังสือเพื่อเรียกร้องต่อผู้นำพรรคการเมืองบางพรรคในการถอนตัวออกจากการร่วมรัฐบาล เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกิดจากความเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นกลางซึ่งพบเห็นได้ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แต่เหตุการณ์ที่ถูกบันทึกไว้ถึงบทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางที่ชัดเจนที่สุดก็คือ เหตุการณ์ในเดือน พฤษภาคม 2535

ยกตัวอย่างเช่น กรณีคณะรัฐมนตรีมีมติปลดคณะกรรมการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ที่มีนายพันล สิมะเสถียร อดีตปลัดกระทรวงการคลังเป็นประธานฯ และแต่งตั้งบอร์ดใหม่ (8 กันยายน 2538) โดย นายรักเกียรติ สุขธนะ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีซึ่งดูแลการไฟฟ้าฝ่ายผลิต โดยอ้างเหตุผลเพื่อความเหมาะสมและเป็นประเพณีปฏิบัติของทุกรัฐบาล เนื่องจากกรรมการชุดเดิมแต่งตั้งโดยมติรัฐบาลชุดเก่า นั้น ได้สร้างความไม่พอใจอย่างมากให้กับพนักงานของ กฟผ. โดยพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตบางกรวยจำนวน 5,000 คน ได้ร่วมชุมนุมประท้วง สุดท้าย คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่มีนายศิริวงศ์ จังคศิริ เป็นประธานฯ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2538 หรือ กรณีที่นายเสนาะ เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข สั่งรื้อโครงการระบบแพทย์ทางไกลผ่านดาวเทียมให้ไปใช้ระบบเคเบิลใยแก้วแทน ซึ่งเป็นโครงการที่ประยุกต์เทคโนโลยีด้านโทรคมนาคมมาใช้ทางการแพทย์ เพื่อให้การรักษาพยาบาลแก่ประชาชนในชนบทที่ห่างไกล และแก้ไขปัญหาคาขาดแคลนบุคลากรด้านการแพทย์ ภายหลังที่ได้มีการสั่งรื้อโครงการ ก็ได้เกิดการโยกย้ายข้าราชการระดับสูง 2 คน คือ นพ.ประวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ ผอ.สำนักนโยบายและแผน กระทรวงสาธารณสุข ไปเป็นผู้ช่วยปลัดกระทรวงสาธารณสุข และ นพ.วีรวัฒน์ พันธุ์ครุฑ ผอ.กองสาธารณสุขภูมิภาค ไปเป็นแพทย์สาธารณสุขจังหวัดกาฬสินธุ์ การย้ายดังกล่าวทำให้แพทย์หลายคนออกมาเคลื่อนไหว ก่อให้เกิดความขัดแย้งที่บ้านปลายระหว่างข้าราชการการเมืองและข้าราชการประจำ (2538 อ้างถึงใน เศรษฐกิจไทย'38, 2538: 26)

จากข้อมูลการสำรวจของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยในเรื่องของลักษณะชนชั้นกลางที่เข้าร่วมประท้วงในเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 นั้น พบว่า ในคืนเหตุการณ์วันที่ 17 พฤษภาคม สัดส่วนเฉพาะของชนชั้นกลางประกอบไปด้วยผู้มีการศึกษาดั้งแต่ระดับปริญญาตรี (52%) สูงกว่าปริญญาตรี (14.5%) ส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นลูกจ้างเอกชน ข้าราชการ และเจ้าของธุรกิจ ส่วนในเรื่องรายได้ อยู่ในช่วงตั้งแต่ 5,000-9,000 บาท (28.5%) 10,000-50,000 บาท (45.5%) และมากกว่า 50,000 บาท (6.2%) ซึ่งสรุปได้ว่าชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นพวกคนงานคอปกขาว (White Collar) ที่มีการศึกษาและฐานะดี (สังคีต พิริยะรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร อ้างถึงใน ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย, 2536: 20)

จากภาพของการต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นกลางนี้เองที่ทำให้เกิดความตื่นตัวในหมู่นักวิชาการที่จะศึกษาบทบาททางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะอย่างแท้จริงของชนชั้นกลาง ถึงแม้ว่าผลงานทางการเมืองของชนชั้นกลางที่ปรากฏจะมีให้เห็นอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์อยู่บ่อยครั้ง แต่เมื่อพิจารณาในแง่ของคุณภาพของบทบาทที่ชนชั้นกลางมีต่อสังคม ก็ยังคงพบคำถามว่าแท้ที่จริงแล้วศักยภาพของชนชั้นกลางในทางการเมืองนั้นมีคุณภาพตามการพัฒนาด้านปริมาณที่เพิ่มขึ้นหรือไม่เพียงใด ในช่วงเวลาที่ วรวิทย์ เจริญเลิศ ได้อธิบายอธิบายภาพในลักษณะกว้าง ๆ เกี่ยวกับชนชั้นกลางไว้ว่า “ชนชั้นกลางเป็นกลุ่มที่สามารถแสดงออกในลักษณะแบบก้าวหน้า (Radicalism) ในบางขณะด้วยรูปแบบและวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าร่วมกลุ่ม หรือสังกัดในองค์กรต่าง ๆ ที่สามารถสะท้อนความใฝ่ฝันและผลประโยชน์ของพวกเขา ในบางครั้งอาจเป็นนักเสรีนิยมที่เรียกร้องประชาธิปไตยที่แสวงหาข้อยุติของความขัดแย้งต่าง ๆ ภายใต้ระบบรัฐสภา” (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2536: 133) ขณะเดียวกัน เกษม ศิริสัมพันธ์ ก็ได้วิพากษ์ปรากฏการณ์ของชนชั้นกลางและชี้ให้เห็นถึงค่านิยมบางอย่างของชนชั้นกลางว่า “ชนชั้นกลางไทยได้ปรากฏขึ้นในภาพรวมของสังคมไทยประมาณปี 2529 - 2531 ช่วงเวลานั้นประจวบกับว่าเศรษฐกิจโลก และเศรษฐกิจไทยอยู่ในสภาวะเป็นฟองสบู่ ตรงจุดนี้เองที่สร้างคุณลักษณะอีกประการหนึ่งของชนชั้นกลางของเราคือการยึดติดในคติบริโภคนิยม” (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2539: 8)

ภาพที่ซ้อนกันอยู่ของความเป็น “พวกหัวก้าวหน้า” กับ “พวกบริโภคนิยม” ของชนชั้นกลางนั้นทำให้สังคมเกิดความคลางแคลงใจต่อบทบาทของชนชั้นกลางไทย โดยเฉพาะความพยายามในการรักษาผลประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายตามอุดมการณ์ที่ชนชั้นกลางแต่ละคนยึดถือ ปรากฏการณ์เช่นนี้ผู้วิจัยจึงได้ยืมเอาแนวคิดทฤษฎีของ กรามสกี (Gramsci) ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดหรืออุดมการณ์เกี่ยวกับผลประโยชน์ทางชนชั้นเพื่อที่จะแบ่งภาพดังกล่าวให้ออกเป็นสองฝ่าย คือ

1. อุดมการณ์ที่ยึดเอาผลประโยชน์ส่วนรวม (National / Public Interest) เป็นอุดมการณ์ที่ตกตะกอนมาจากคนรุ่นยุค 14 ตุลาคม 2516 ที่มีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนในสังคม เนื่องมาจากสภาวะแห่งปัญหาทั้งในด้านสังคม การแย่งชิงทรัพยากร ความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมที่กำลังก่อตัวปะทะกับสังคมอย่างรุนแรง แนวคิดหรืออุดมการณ์นี้เป็นเสมือนตัวเชื่อมโลก 2 โลกที่ห่างกันให้เข้ามาใกล้กันเพิ่มขึ้น
2. อุดมการณ์ที่ยึดเอาผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม (Class Interest) เป็นอุดมการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคมในช่วงแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจ มีแนวคิดที่หรือเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เอื้ออำนวยต่อผลประโยชน์ของกลุ่ม โดยเฉพาะชนชั้นหลักทาง

เศรษฐกิจ (Economically Dominant Class) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีแนวคิดที่ว่าปัญหาเร่งด่วนคือ การเร่งรัดความเจริญเติบโตในส่วนที่ตนเองสังกัดอยู่ เช่น การแก้ปัญหาเรื่องค่าเงิน ตลาด ทุนสภาวะการลงทุน-ส่งออก อุดมการณ์นี้จึงเป็นการพยายามเข้ามาบีบหนทางในการขึ้นนำ สังคมเพื่อผลประโยชน์และตอบสนองปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของคนเป็นหลัก

ภาพของความแตกต่างทางอุดมการณ์ของกลุ่มชนชั้นกลางที่ออกมาปกป้องอุดมการณ์ของตน จากอีกฝ่ายหนึ่งนั้นสามารถพบเห็นได้ในช่วงเวลาที่สังคมมีกำลังเผชิญปัญหาาร่วมกันบางอย่าง และต่าง ฝ่ายก็มุ่งเข้าหากลไกทางสังคมเพื่อใช้เป็นเวทีในการเอาชนะด้านอุดมการณ์ และกลไกที่ถูกแต่ละฝ่าย นำมาใช้เป็นเครื่องมืออย่างได้ผลในการต่อสู้ก็คือ “กลไกสื่อมวลชน” ชนชั้นกลางภายใต้อุดมการณ์ที่ แตกต่างกันต่างก็มีความมุ่งหวังที่จะยึดครองเวทีการต่อสู้เอาไว้ให้ได้มากที่สุด เราจึงพบว่าสื่อมวลชน เป็นที่ปรากฏตัวของอุดมการณ์ในเหตุการณ์ครั้งสำคัญ ๆ อยู่เสมอ เช่น การประท้วงของสมาชิกชาคนจน การยื่นข้อเรียกร้องต่อรัฐบาลของกลุ่มนักธุรกิจ หรือการเดินทางเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญของ ประชาชนก่อนเกิดเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 เป็นต้น

แต่ความเป็นจริงอีกประการหนึ่งของสังคมก็คือ การต่อสู้ทางอุดมการณ์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะใน กรณีที่มีข้อพิพาทใหญ่สำคัญหรือเกิดขึ้นกับกลุ่มที่มีขนาดใหญ่เท่านั้น หากแต่แท้จริงแล้วการต่อสู้ดังกล่าวยังมีอยู่ในทุกหน่วยเล็ก ๆ ของสังคม หรือเป็นการต่อสู้ในระดับปัจเจก ซึ่งเกิดขึ้นและได้ปรากฏอยู่ใน เนื้อหาของสื่อต่าง ๆ ตลอดเวลา เรียกได้ว่าชนชั้นกลางต่างก็มี “การต่อสู้ในชีวิตประจำวัน” เกี่ยวกับ อุดมการณ์ที่ตนยึดถืออยู่เสมอ และต่างหาช่องทางการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือการ ต่อสู้ เช่น การใช้สื่อมวลชนในฐานะแหล่งข่าวสาร หรือ การใช้สื่อมวลชนเพื่อมีส่วนร่วมทางการเมือง ความข้องเกี่ยวของการใช้กลไกทางสังคมเพื่อต่อสู้กันทางอุดมการณ์นี้ ทำให้สื่อมวลชนได้เข้ามาเกี่ยว พันกับชนชั้นกลางทั้งในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลกับเป็นเครื่องมือการต่อสู้ทางอุดมการณ์เพื่อรักษาผล ประโยชน์ทางชนชั้น

ปรากฏการณ์ที่จะอธิบายว่าการทำให้สื่อมวลชนซึ่งเป็นกลไกทางสังคมมีฐานะเป็นเครื่องมือ การต่อสู้ทางอุดมการณ์ของชนชั้นกลางอย่างชัดเจนที่สุดก็คือ การใช้สื่อมวลชนเพื่อการต่อสู้ทางการเมือง นอกเหนือไปจากการมีอำนาจทางเศรษฐกิจที่ชนชั้นกลางยึดครองอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว ชนชั้นกลางได้ พยายามที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองด้วยการผลักดันอุดมการณ์ของตนเพื่อให้ถูกยอมรับในทาง การเมือง ดังปรากฏการณ์ที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2539: 12) ได้สรุปในใจความสั้น ๆ ว่า “คนชนบท เลือกรัฐบาล คนชั้นกลางในเมืองล้มรัฐบาล” ซึ่งก็คือปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ชนชั้นล่างที่เป็นชาวไร่ ชาวนา ได้เป็นเป็นผู้ตั้งรัฐบาลโดยฐานคะแนนเสียงที่ท่วมท้นในการเลือกตั้ง ในขณะที่ชนชั้นกลางผู้ซึ่ง

เป็นฐานนโยบาย และมักจะเป็นผู้ล้มรัฐบาลโดยการวิพากษ์วิจารณ์ สร้างความกดดันด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อขับไล่รัฐบาลที่ฝ่ายตนเห็นพ้องกันว่าขาดประสิทธิภาพ ภาพการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางจึงอาจมองให้เห็นเป็นภาพเดียวกับการกดดันรัฐบาลของสื่อมวลชนอยู่เสมอ ในสภาพการณ์เช่นนี้เองที่สื่อมวลชนได้ทำให้เสียงของฝ่ายที่มีส่วนร่วมในอำนาจซึ่งก็คือชนชั้นกลางให้สามารถสื่อสารออกมาได้ทั้งในแง่ของการเป็นข่าว หรือการสะท้อนอุดมการณ์ทางชนชั้นที่กำลังต่อสู้กันอยู่บนเวทีสื่อมวลชน และได้กลายเป็นเสียงที่ "ดังกว่า" ชนชั้นอื่น ๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการรายงานข่าวความไม่พอใจโดยเฉพาะคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ต่อกรณีคดี สปก.4-01 ที่ทำให้รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย ต้องประกาศยุบสภา หรือความไม่พอใจของคนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ต่อกรณีความไม่ชอบมาพากลในการบริหารงานของรัฐบาลนายบรรหาร ศิลปอาชา ซึ่งก็ได้ประกาศยุบสภาในเวลาต่อมาเช่นกัน หรือในกรณีการเลือกตั้งครั้งหลังสุด ที่คนกรุงเทพฯ เทคะแนนเสียงให้กับพรรคประชาธิปัตย์ ก็เป็นการบอกถึงความพยายามที่ต้องการตั้งรัฐบาลแต่ไม่ประสบความสำเร็จ แม้จะมีการรายงานข่าวและการทำผลประชามติออกมามากมาย รวมถึงการหยั่งเสียงผลการเลือกตั้งของคนกรุงเทพฯ ที่ปรากฏในสื่อมวลชนแล้วก็ตาม

สำหรับหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นสื่อมวลชนที่ดำเนินงานโดยเอกชน ได้ทำหน้าที่ในการเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางสังคมที่สำคัญ และเป็นเวทีแห่งการต่อสู้ของอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งสองฝ่ายของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม สิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นกลางมีความใกล้ชิดกับหนังสือพิมพ์ก็คือการมีโอกาสในการใช้สื่อด้วยวิธีการสื่อสารต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่สามารถพึงกระทำได้ หรือที่เกษียร เตชะพีระ ได้กล่าวไว้ว่า "สำหรับชนชั้นกลาง อำนาจของพวกเขาคือวาทกรรม" (เกษียร เตชะพีระ, 2538: 8) โดยมีความหมายว่า ชนชั้นกลางมีอำนาจที่ตั้งอยู่บนความสามารถในการพูด เขียน อ่าน สื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดีกว่าชนชั้นอื่น ๆ ซึ่งเห็นได้จาก ข่าวที่ปรากฏเกี่ยวกับกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม การมีคอลัมน์ที่ผู้อ่านสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง หรือแม้แต่การนำข้อมูลที่ได้จากการอ่านไปวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันในกลุ่ม อย่างไรก็ตาม การสื่อสารทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ค่อนข้างถูกจำกัดอยู่ในแวดวงของคนที่ไม่เพียงแคู้หนังสือเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยความสามารถในการวิเคราะห์คิดเกี่ยวกับประเด็นที่จะสื่อสารได้ค่อนข้างดี โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่มีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเป็นชนชั้นกลางที่ได้ตีพิมพ์บทความวิชาการหรือบทวิจารณ์การเมือง บทวิเคราะห์เศรษฐกิจ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะทำหน้าที่เป็นแหล่งข่าวสารที่สำคัญแล้ว หนังสือพิมพ์ยังได้กลายเป็นเวทีที่รวมเอาอุดมการณ์ของชนชั้นกลางที่ต่อสู้กันอยู่ในบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาเอาไว้

ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหนังสือพิมพ์จึงทำให้เกิดการถกเถียงเกี่ยวกับบทบาทและอุดมการณ์ของชนชั้นกลางมาโดยตลอด ว่าโดยแท้ที่จริงแล้วพฤติกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นของชนชั้น

กลางมีแรงจูงใจทางการเมืองซึ่งจะสะท้อนอุดมการณ์ด้านใดกันแน่ เพราะในสถานการณ์ทางการเมืองหนึ่ง ๆ การรวมตัวของชนชั้นกลางที่หลากหลายย่อมสามารถตีความหมายของแรงจูงใจทางการเมืองได้แตกต่างกัน โดยเฉพาะเนื้อหาของอุดมการณ์ทางการเมืองที่กำลังชิงพื้นที่อยู่ในสื่อมวลชน ซึ่งเป็นเวทีที่ชนชั้นกลางมีความเชื่อว่าตนจะเป็นผู้ใช้ที่ใกล้ชิดและคลุกคลีอยู่กับข่าวสาร หนังสือพิมพ์จึงเป็นสื่อมวลชนหนึ่งที่ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่จะสื่อสารทางความคิดให้กับชนชั้นกลางในชีวิตประจำวัน ซึ่งสามารถตอบสนองหรือเปิดโอกาสให้ความไม่พอใจผ่านทางอุดมการณ์ที่แต่ละคนมีให้เป็นจริงขึ้นมาได้ แต่อย่างไรก็ตามภายใต้การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ที่อิงอยู่กับระบบทุนและการอยู่รอดทางธุรกิจอาจทำให้การเป็นสื่อมวลชนผู้นำโอกาสมาใช้อย่างสร้างสรรค์นั้นไม่ได้เป็นอย่างที่ชนชั้นกลางมุ่งหวังไว้แต่แรก บทบาททางการเมืองที่เคยมีอุดมการณ์เข้มแข็งและเอาใจใส่กับสังคมกลับดูเหมือนว่าจะลดลงไปหรือเอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งในบางสถานการณ์ ชนชั้นกลางบางส่วนที่ติดตามและจับกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้จึงเริ่มประเมินถึงคุณค่าของหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ตนได้ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันไปพร้อม ๆ กับการหาเครื่องมือหรือวิธีการใหม่ในการที่จะสื่อสารทางการเมืองได้อย่างเต็มที่ เมื่อเครื่องมือที่ใช้อยู่ไม่อาจเป็นเวทีในการต่อสู้ทางอุดมการณ์หรือไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้อย่างเต็มที่อีกต่อไป

งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง จึงเป็นการศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงของการใช้กลไกทางการเมืองที่สำคัญอย่างสื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง นอกจากจะเป็นการสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่ชนชั้นกลางกำลังใช้อยู่ในปัจจุบันแล้ว ยังเป็นการพิสูจน์ความนิยมที่ชนชั้นกลางมีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เคยเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพว่าจะยังสามารถตอบสนองผลประโยชน์ตามอุดมการณ์ของชนชั้นกลางได้มากน้อยเพียงใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในหนังสือพิมพ์
2. เพื่อวิเคราะห์ทัศนคติของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ขอบเขตการวิจัย

1. ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีเหตุผลว่า กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์รวมทางความคิด การศึกษา ความหลากหลายของอาชีพ และเป็นศูนย์กลางทางด้านความคิด ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายของประชากร และมีคุณสมบัติทางประชากรศาสตร์ของ "ชนชั้นกลาง" ตรงตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยได้ตั้งเอาไว้

2. ผู้วิจัยได้ตีกรอบเฉพาะประเด็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในหนังสือพิมพ์รายวันเท่านั้น เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ที่กลุ่มที่ผู้วิจัยทำการศึกษาเลือกบริโภคมากกว่าหนังสือพิมพ์ประเภทอื่น ๆ รวมทั้งข่าวสารที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์รายวันจะมีเนื้อหาของข่าวสารในเชิงข้อมูล ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการติดตามหนังสือพิมพ์รายวันอย่างต่อเนื่องมากกว่าด้วย

นิยามศัพท์

การวิจัยเรื่อง "การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน" นี้ มีการใช้คำที่ต้องมีการให้ความหมายเพื่อให้มีความเข้าใจถูกต้องตรงกันดังต่อไปนี้

1. ชนชั้นกลาง หมายถึง กลุ่มที่อยู่ระหว่าง ชนชั้นล่างกับชนชั้นสูง โดยเป็นกลุ่มที่ผสมผสานความหลากหลายทางประชากร ทั้งในแง่ของอายุ เพศ การศึกษา อาชีพ รายได้ ฯลฯ ในงานวิจัยนี้ ชนชั้นกลางได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ความหมาย คือ บุคคลที่เป็นกลุ่มแรงงานปกขาว (White Collar) ซึ่งทำงานทั้งในภาคธุรกิจเอกชน และราชการ เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีความสนใจในการติดตามข่าวสารต่าง ๆ ค่อนข้างสูง เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจในกิจกรรมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ ทั้งในลักษณะที่อำนวยความสะดวกอาชีพการงาน หรือในฐานะพลเมืองของประเทศ กับ กลุ่มปกขาวเสรี หรือที่เรียกอีกอย่างว่า กลุ่มปัญญาชน (Intellectual) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีระดับการศึกษาสูง เป็นผู้ที่มีทั้งคุณวุฒิและวิยวุฒิในระดับที่ได้รับการยอมรับนับถือจากสังคม โดยในที่นี้ก็หมายถึงกลุ่มนักวิชาการหรือนักเคลื่อนไหวที่ทำหน้าที่ไขความกระจ่างหรือวิพากษ์สังคม และสร้างสรรค์กิจกรรมทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชาติ และมีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชนอันเป็นกลไกของสังคมได้เป็นอย่างดี

2. รูปแบบการสื่อสารทางการเมือง หมายถึง แบบแผน ลักษณะ และวิธีการที่ผู้สื่อสารซึ่งเป็นชนชั้นกลางได้เลือกใช้ในกระบวนการสื่อสารทางการเมือง ทั้งที่เป็นการสื่อสารแบบทางเดียวหรือสองทาง โดยพิจารณาตามเนื้อหาของกระบวนการสื่อสาร ตั้งแต่วิธีการเป็นผู้รับสาร-ผู้ส่งสารทางการเมือง เนื้อหาและช่องสารที่ใช้ในการสื่อสารทางการเมือง

3. ทศนะของชนชั้นกลางต่อหนังสือพิมพ์ หมายถึง ความคิดเห็นที่ชนชั้นกลางมีต่อหนังสือพิมพ์ ในฐานะเครื่องมือในการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาพรวมของสถานการณ์และบทบาทในการตอบสนองความต้องการในการสื่อสารทางการเมืองในสายตาของชนชั้นกลาง

4. อุดมการณ์ทางชนชั้น หมายถึง แนวคิดหรือค่านิยมพื้นฐานที่แต่ละชนชั้นยึดถือไว้เพื่อเป็นแบบแผนในการปฏิบัติ และการยอมรับผลประโยชน์บางอย่างที่จะได้รับการดำเนินรอยตามอุดมการณ์ที่ได้ถูกวางไว้ การคงไว้ซึ่งอุดมการณ์ของแต่ละชนชั้นจึงต้องมีการถ่ายทอดแนวความคิดออกไปยังบุคคลอื่นด้วยกระบวนการเรียนรู้และกล่อมเกลாத่างสังคมโดยผ่านกลไกทางสังคม

5. การตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น หมายถึง ข้อได้เปรียบที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับการกระทำกิจกรรมใด ๆ ในที่นี้ผู้วิจัยหมายถึงข้อได้เปรียบที่ชนชั้นกลางมีต่อชนชั้นอื่นเมื่อได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าไปปกป้องอุดมการณ์ของตนผ่านทางสื่อมวลชน และเวทีสื่อมวลชนได้ตอบรับการแสดงอุดมการณ์และบทบาทของชนชั้นกลางนั้นอย่างเต็มที่

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง "การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง" นี้ เป็นหนึ่งในหลายงานวิจัยที่อยู่บนพื้นฐานของการวิพากษ์ปรากฏการณ์ในสังคมไทย ซึ่งเป็นการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับวิธีการเล่นการเมืองของชนชั้นกลางโดยผ่านสื่อมวลชน เพื่อตอบสนองอุดมการณ์ของชนชั้น โดยมีที่มาจากคำพูดที่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยว่า "ชนชั้นล่างเป็นผู้ตั้งรัฐบาล แต่ชนชั้นกลางเป็นผู้ล้มรัฐบาล"

ผู้วิจัยได้ใช้กรอบรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเพื่อนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปใช้สื่อหนังสือพิมพ์ของชนชั้นกลางเพื่อเป็นเครื่องมือชิ้นหนึ่งในการแสดงออกถึงความสามารถทางการเมือง หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าชนชั้นกลางเล่นการเมืองในหน้าหนังสือพิมพ์อย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำปรากฏการณ์ดังกล่าวมาอธิบายสังคมและอุดมการณ์ของชนชั้นกลางในทางการเมืองว่ากำลังหันไปสูทิศทางใดและในขณะเดียวกันก็เป็นการวิพากษ์หนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นกลไกหนึ่งของสังคมว่าตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นได้ดีหรือไม่เพียงใด

งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการค้นหาคำตอบของปรากฏการณ์ข้างต้น ศึกษา และวิเคราะห์รูปแบบทางการเมืองเพื่อสร้างความสำคัญให้กับชนชั้นตนเพื่อสนองต่ออุดมการณ์และผลประโยชน์ที่แตกต่างกันของชนชั้นกลางในสังคมไทยโดยใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการรักษามลประโยชน์ทางชนชั้น รวมทั้งร่วมเสนอรูปแบบของการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางอื่น ๆ ในกรณีที่หนังสือพิมพ์ ไม่ได้ทำหน้าที่ในการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นให้กับชนชั้นกลางอย่างที่คาดกันไว้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน” นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการศึกษาตามแนวคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Theory) เป็นหลัก ในการพิจารณาและเข้าใจปรากฏการณ์การสื่อสารของมนุษย์ในสังคม โดยเชื่อว่า เราสามารถจะเข้าใจพฤติกรรมต่าง ๆ ได้ก็ต่อเมื่อมองภาพรวมทั้งหมดตามเป้าหมายและบริบทของการสื่อสาร เพราะการสื่อสารนั้นเป็นช่องทางสำคัญในการสร้างความเป็นจริงทางสังคม ดังนั้น การสื่อสารจึงเป็นกระบวนการที่ขึ้นกับสถานการณ์อย่างมาก รวมทั้งเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งโดยทำหน้าที่สนองต่อตัวบุคคลและสังคม

ในส่วนของเนื้อหาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ผู้วิจัยได้ยึดแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ มาประกอบการศึกษาและวิเคราะห์ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องชนชั้นกลาง (Middle Class)
2. ชนชั้นกลางกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์และการสื่อสารทางการเมือง
3. การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง

และในส่วนท้ายของบทที่ 2 เป็นการเสนองานวิจัยที่ผ่านมาและข้อเขียนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้

แนวคิดเรื่อง ชนชั้นกลาง (Middle Class)

นิยามของชนชั้นกลาง

แนวความคิดของมาร์กซ์ (Marx, 1936) เกี่ยวกับชนชั้นกลางนั้น ในโครงสร้างของสังคมทั่วไป เขาได้แบ่งชนชั้นออกอย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ชั้น โดยยึดเอาความสัมพันธ์ของการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นเครื่องชี้วัด และอาจรวมไปถึงลักษณะของ กำลังที่ใช้ในการผลิต หรือ เทคนิคในการผลิต ด้วย และนั่นก็คือการแบ่งส่วนระหว่าง ชนชั้นนายทุน หรือพวกมั่งมี และอีกพวกหนึ่งคือผู้ใช้แรงงาน การเน้นหนักในชนชั้นทั้งสองนี้ทำให้แนวคิดมาร์กซิสต์นำเอาชนชั้นที่กระจัดกระจายในระดับกลางเข้าไปในกลุ่มเดียวกันกับชนชั้นแรงงาน ความมีตัวตนของชนชั้นกลางในแนวความคิดนี้จึงถูกรวบรวมไว้ในอีกสถานะหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชนชั้นกลางไม่ได้มีอยู่เลยในสังคม มาร์กซ์ได้กล่าวถึงชนชั้นกลางไว้ใน "Theories of Surplus Value" ในปี ค.ศ. 1863 ไว้ว่า การขยายตัวของชนชั้นกลางจะอยู่ระหว่างชนชั้นแรงงานกับนายทุน หรือเจ้าของที่ดิน (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ อ้างถึงใน สังคีต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2536: 72) ในยุคต่อ ๆ มา เมื่อชนชั้นกลางได้เริ่มแสดงบทบาททางชนชั้นมากขึ้น ในบริบทของ Marxian ชนชั้นกลางไม่ได้มีสถานะที่คงอยู่ หรืออาจจะอยู่ที่ไหนสักแห่งจนกระทั่งมีการพูดถึงเรื่องการยอมในทางเศรษฐศาสตร์ การให้คำนิยามเกี่ยวกับชนชั้นกลางก็เริ่มมีรายละเอียดของคุณลักษณะสำหรับคนกลุ่มนี้มากขึ้นด้วย ในกลุ่มแนวความคิดมาร์กซิสต์ ในปี ค.ศ. 1974 Braverman ได้ให้ความหมายและทัศนะเกี่ยวกับชนชั้นกลางไว้ว่า ในระบบทุนนิยมนั้นลักษณะงานของพวกคนงานคอปกขาว (White Collar) ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นกลางที่มีความหลากหลายจะต้องผูกพันกับความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี (สังคีต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2536: 74) ทำให้ชนชั้นนี้เป็นกลุ่มคนที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ความสามารถ กลายสภาพเป็นชนชั้นกรรมาชีพแบบใหม่ที่มีทักษะ และเป็นวิถีชีวิตที่ตามเทคโนโลยีไม่ทัน หรือไม่มีความจำเป็นมากไปกว่าการมีเทคโนโลยีออกไปจากระบบ ซึ่งส่งผลให้ชนชั้นกลางที่เป็น White Collar เดิม แปรสภาพไปเป็นชนชั้นกรรมาชีพแบบใหม่ อันเป็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งของสภาพชนชั้นกลางในปัจจุบัน หรือที่ ธงชัย สันติวงษ์ ได้ให้คำอธิบายภาพนี้ว่าเป็นกลุ่ม "คนจนรุ่นใหม่" หรือ The New Poor (ธงชัย สันติวงษ์, 2539: 6)

ในทัศนะของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ชนชั้นกลางกับระบบทุนนิยมต่างเป็นสิ่งที่เชื่อมถึงกันในแง่ความหมายของลักษณะนิสัยและพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ นั่นก็คือ วิญญาณของระบบทุนนิยมที่มุ่งแสวงหาทรัพย์สินเป็นจุดหมายสุดท้าย (Ultimate Purpose) ของชีวิต โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในระบบทุน ทั้งที่เป็นนายทุนหรือที่เป็นกรรมกรอิสระ (Free Labor) ในธุรกิจด้วย และจากพัฒนาการของระบบทุนนิยมทำให้เกิดการพัฒนาในตัวบุคคลซึ่งก็คือชนชั้นกลางนั่นเอง โดยทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่าชน

ชั้นกลางตามความหมายของเขาก็คือกลุ่มคนที่มีสถานะเป็น White Collar Employee แต่จะไม่ใช่ว่าเพียงสถานะในตลาดแรงงานเป็นตัวตัดสินความเป็นชนชั้นกลางเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญกับความหมายของ Consumption Pattern และ Life Style ด้วย ซึ่งตัวแปรอันหลากหลายในการวิเคราะห์กลุ่มชนชั้นกลางได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่น กรรมสิทธิ์ อาชีพ อำนาจหน้าที่ การศึกษา สถานภาพทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม เช่น โลกทัศน์และจิตสำนึก รวมไปถึงปัจจัยทางด้านจิตวิทยาโดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับความต้องการความสำเร็จ (Need for Achievement) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับระบบทุนนิยมที่พวกเขาอาศัยอยู่ทั้งสิ้น แนวความคิดของเวเบอร์ยังได้กล่าวถึง "โอกาสชีวิต" (Life Chances) ของชนชั้นกลางว่าจะถูกกำหนดด้วย "สถานการณ์ตลาด" (Market Situation) หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า "อาชีพ" เป็นตัวชี้ถึงสถานภาพของชนชั้นนี้ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคม และมีส่วนสำคัญต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคล

Poulantzas ได้ชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชนชั้นกลางว่าประกอบไปด้วยการว่าจ้างในธุรกิจเล็กๆ และรูปแบบการผลิตโดยช่างฝีมือ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะถูกวางองค์ประกอบจากการหาค่าแรงโดยการแลกเปลี่ยนมากกว่าที่จะขายแรงงานเหมือนแต่ก่อน และมีการแยกแยะชนชั้นว่ามือนคือการแบ่งส่วนระหว่างแรงงานสมองและแรงกาย (Mental and Manual Labor) (Larissa Lomnitz and Ana Melnick, 1991: 10) และได้สรุปลักษณะของชนชั้นกลางที่สำคัญไว้ 3 ประการ คือ

- 1) ชนชั้นกลางไม่ได้เป็นทั้งเจ้าของปัจจัยการผลิตและแรงงานในการผลิต
- 2) ชนชั้นกลางมีหน้าที่ในการควบคุมดูแลสอดส่องงานในระบบที่พวกเขารับผิดชอบหรือดำรงอยู่
- 3) ชนชั้นกลางมีอำนาจและความรู้ในระบบหรือสังคมนั้นเป็นอย่างดี

เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับความเป็นจริงในสังคม ชนชั้นกลางที่มีลักษณะหน้าที่ที่ไม่ได้ผูกพันกับการผลิต แต่เป็นงานที่ต้องใช้พลังทางความคิดในการควบคุมระบบที่ตัวเองสังกัดอยู่ และการเป็นตัวแทนเชื่อมโยงความชอบธรรมของระบบทุนนิยมทั้งทางด้านการเมืองและอุดมการณ์ อันสามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ในการสื่อสารทางการเมืองด้วยรูปแบบต่าง ๆ ภายในกระบวนการสื่อสาร การยืนอยู่ระหว่างคนสองชนชั้นคือชนชั้นนายทุนและชนชั้นแรงงาน ทำให้คนชั้นกลางต้องคอยสอดส่องดูแลผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชนชั้นต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ทั้งนั้นยังไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นความหวงกังวลในผลประโยชน์ของชนชั้นอื่น ๆ หรือเพื่อประโยชน์ของชนชั้นตนเองอย่างแท้จริง แต่จากสถานภาพที่ยืนอยู่ระหว่างกลางของชนชั้นต่าง ๆ ทำให้ชนชั้นกลางต้องเข้ามามีกิจกรรมเคลื่อนไหวเพื่อการนี้เพื่อ

รักษาจุดยืนของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากการต่อสู้ในพื้นที่ประสบการณ์จริง เช่น การใช้สื่อมวลชนในฐานะแหล่งข้อมูลข่าวสารและพื้นที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์

พัฒนาการของชนชั้นกลางไทย

การเริ่มต้นใช้คำว่า "ชนชั้นกลาง" ในสังคมไทยนั้น ได้เกิดขึ้นในสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากสุนทรพจน์ครบรอบ 2 ปีแห่งการปฏิวัติ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2503 ความว่า

"วิธีที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างชาติ สร้างประชาคมให้มีหลักฐานมั่นคงเป็นการสร้างชนชั้นกลางให้มีจำนวนมากกว่าชนชั้นอื่นอันเป็นยอดปรารถนา.....เป็นระบอบที่พยายามสร้างชนชั้นกลาง โดยมีจุดหมายปลายทางที่จะให้ประเทศของเรามีชนชั้นกลางมาก เพราะข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า เราสามารถสร้างชนชั้นกลางขึ้นมาได้มาเพียงใดก็เป็นการสร้างสังคมใหม่สำหรับประเทศ และเป็นสังคมที่ผาสุกมาเพียงนั้น แผนผังโครงสร้างเศรษฐกิจที่ทำมา แล้วก็นุ่งไปสู่จุดมุ่งหมายอันนี้..." (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2536: 66)

ในช่วงของการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพลสฤษดิ์นี้ ได้ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลาง ถึงแม้ว่าจำนวนของชนชั้นกลางส่วนใหญ่ยังอยู่ในส่วนของข้าราชการ แต่จากการที่เศรษฐกิจขยายตัวอย่างมากทำให้เกิดการก่อตัวของกลุ่มนักศึกษาในการต่อต้านหรือชี้ประเด็นปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ เช่น การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2515 หรือการต่อต้านฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย และถือได้ว่านิสิตนักศึกษาและปัญญาชนที่เป็นพยานประวัติศาสตร์เหล่านี้ถือเป็นต้นแบบ (Proxy) ที่ได้เติบโตมาเป็นชนชั้นกลางในปัจจุบันภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 พร้อม ๆ กับการดำเนินนโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ชนชั้นกลางก็ได้เริ่มขยายตัวและมีการรวมตัวกันอย่างเงิบ ๆ เรื่อยมา จนมาถึงยุคที่คำว่า "ชนชั้นกลาง" ถูกพูดถึงมากที่สุดก็คือในสมัยของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กระแสการตื่นตัวของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งได้ทำให้ชนชั้นกลางแสดงตัวทางการเมืองอย่างจริงจังมากขึ้น อันเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดสภาวะการไหลของข่าวสารทางการเมืองอย่างมากมาภายในกลุ่มชนชั้นกลางด้วยตนเอง นอกเหนือไปจากปัจจัยทางการเมืองแล้ว ปัจจัยทางเศรษฐกิจในขณะนั้นยังเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อการขยายตัวของชนชั้นกลางไทยอันเนื่องมาจากยุคเฟื่องฟูของภาวะการเงิน และการลงทุนในด้านต่าง ๆ จนเมื่อเข้าสู่เหตุการณ์ 17-20 พฤษภาคม 2535 ภาพของชนชั้นกลางได้ปรากฏชัดเจนขึ้น อันเป็นภาพของกลุ่มคนที่ต้องการสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรมและเป็นฝ่ายที่กล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็นทางการเมืองจนกระทั่งกลายเป็นตัวแปรทางการเมือง

และกลายเป็นพลังกดดันรัฐบาล เมื่อเหตุการณ์สิ้นสุดลงชนชั้นกลางไทยก็ได้ถูกนำมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายถึงบทบาทและหน้าที่ที่แท้จริงต่อสังคม รวมไปถึงเจตนาที่ซ่อนอยู่ภายในของชนชั้นกลางที่มีต่อสังคมว่าถูกกำหนดด้วยแนวความคิดและอุดมการณ์อะไรบ้าง และถ้าหากพิจารณาตามกรอบแนวความคิดเชิงพหุนิยมหรือแบบเวเบอเรียนจะเห็นได้ว่า ชนชั้นกลางในสังคมไทยครอบคลุมคนอยู่หลายประเภท ทั้งในระบบราชการและนอกระบบราชการ มีฐานะและบทบาทในการทำหน้าที่ต่อสังคมมากมายหลายแขนงแตกต่างกันไปตามอาชีพ รายได้ และสถานะทางสังคมอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไป แต่ค่านิยมของชนชั้นกลางที่มีเหมือนกันในสังคมก็คือ ลักษณะของการเป็นคนทำงาน รั้งงานและความก้าวหน้าในชีวิตทั้งของ ตนเองและส่วนรวม ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่จะชี้ให้เห็นถึงอุดมการณ์ 2 ฝ่ายที่สะท้อนภาพชนชั้นกลางในปัจจุบันได้ดีที่สุด

สำหรับกรณีสังคมไทยนั้น ชนชั้นกลางในสังคมไทยเป็นเรื่องที่ต้องแยกย่อยพิจารณาตามบริบทในหลาย ๆ ประการ ซึ่งอาจจะมีความแตกต่างไปบ้างกับทฤษฎีชนชั้นกลางของประเทศตะวันตก เนื่องจากชนชั้นกลางไทยในปัจจุบันนั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวเหมือนในยุคก่อน เพราะเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคคลื่นลูกที่สาม กลับกลายเป็นว่าชนชั้นกลางไทยได้กลายเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายสูง ไม่ว่าจะเป็นการตั้งคำถามในเรื่องของอาชีพ เงินเดือน การศึกษา อุดมการณ์ ฯลฯ ว่าต้องอยู่ในระดับใดจึงจะจัดว่าเป็นชนชั้นกลาง หรือในข้อจำกัดของพื้นที่ระหว่างเมืองหลวงกับต่างจังหวัด รูปแบบของการสื่อสารทางการเมือง รวมไปถึงการใช้อำนาจทางการเมืองโดยตรงกับการวิ่งเข้าหาอำนาจท้องถิ่น ความแตกต่างที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยนี้ก็ยิ่งชี้ให้เห็นว่าชนชั้นกลางของสังคมไทยและชนชั้นกลางในยุโรปนั้นยังมีความแตกต่างในเรื่องของพฤติกรรมทางการเมืองอยู่พอสมควร ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อในชนชั้นกลางต่อการเป็นหัวขบวนในการเรียกร้องประชาธิปไตยหรือการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งไม่ได้พิจารณากันเพียงแค่ฐานะทางเศรษฐกิจอย่างในสังคมไทย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าการกำหนดความหมายและลักษณะของชนชั้นกลางสำหรับสังคมไทยปัจจุบันนั้นเป็นเรื่องที่ไม่สามารถทำได้อย่างชัดเจนและตายตัว แต่เกณฑ์การพิจารณาพื้นฐานชนชั้นกลางไทยในเบื้องต้นก็คือการใช้แนวทางของเวเบออร์ โดยการมุ่งพิจารณาเริ่มต้นที่ตัวแปรทางเศรษฐกิจ หรือโอกาสชีวิต (Life Chance) เป็นตัวแบ่งแล้วจึงพิจารณาในส่วนที่เป็นเนื้อหาของอุดมการณ์ทางชนชั้น ถึงแม้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นนี้จะไม่จริงจังอย่างที่หวังกันไว้มากแต่อย่างน้อยในเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาก็ยังปรากฏให้เห็นว่า "ชนชั้นกลาง" ยังเป็นกลุ่มที่ถูกคาดหวังจากสังคมอยู่นั่นเอง แม้ว่าการแสดงออกของกลุ่มเหล่านี้จะมีหรือไม่มีผลประโยชน์ใด ๆ แฝงอยู่เบื้องหลังก็ตาม

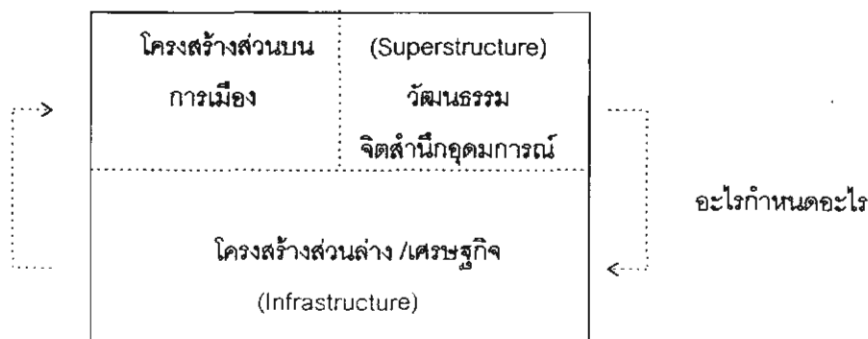
ชนชั้นกลางกับการต่อสู้ทางอุดมการณ์และการสื่อสารทางการเมือง (กาญจนา แก้วเทพ, 2539)

สำหรับการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองและอุดมการณ์ของชนชั้นกลางนี้ เราสามารถนำเอารอบแนวความคิดเกี่ยวกับ "ทฤษฎีการครอบงำทางความคิด" หรือ "ทฤษฎีภาวะการนำ" (Hegemony) ของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci, 1891-1937) นักเศรษฐศาสตร์การเมืองชาวอิตาลี ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือที่ชื่อ "Prison Notebooks" (1929-1935) มาใช้อธิบายเนื่องจาก กรัมสกีได้ให้ความสนใจในความเป็นมาและรูปแบบที่หลากหลายในการต่อสู้ทางชนชั้น ซึ่งครอบคลุมความหมายเดียวกันกับ "การเมืองคือการต่อสู้ระหว่างชนชั้น หรือส่วนต่างๆ ของสังคม ที่กลุ่มหนึ่งประสบผลสำเร็จจากการสูญเสียของกลุ่มอื่น ๆ"

(1) ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองของกรัมสกี

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของกรัมสกีนั้น ต้องเริ่มจากความเป็นมาของการศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างสังคมของนักทฤษฎีวิพากษ์ยุคแรก ๆ กล่าวคือ ในยุคของ Marx Engels Lenin และ Stalin ได้ยึดการแบ่งของโครงสร้างระหว่างโครงสร้างชั้นล่าง (Infrastructure) อันหมายถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ กับ โครงสร้างชั้นบน (Super-structure) อันหมายถึงโครงสร้างทางการเมือง วัฒนธรรม ความคิด จิตสำนึกและอุดมการณ์ต่าง ๆ และจากการกำหนดความสัมพันธ์ของโครงสร้างทั้ง 2 ระดับ ทำให้เกิดข้อสรุปในยุคนั้นว่า "โครงสร้างชั้นล่างเป็นตัวกำหนดโครงสร้างชั้นบน"

แผนภูมิที่ 1 แสดงโครงสร้างสังคมของนักทฤษฎีวิพากษ์ยุคแรก

แต่จากข้อสรุปดังกล่าวทำให้กรัมนี่ตั้งข้อสงสัยไว้ 2 ประการ คือ

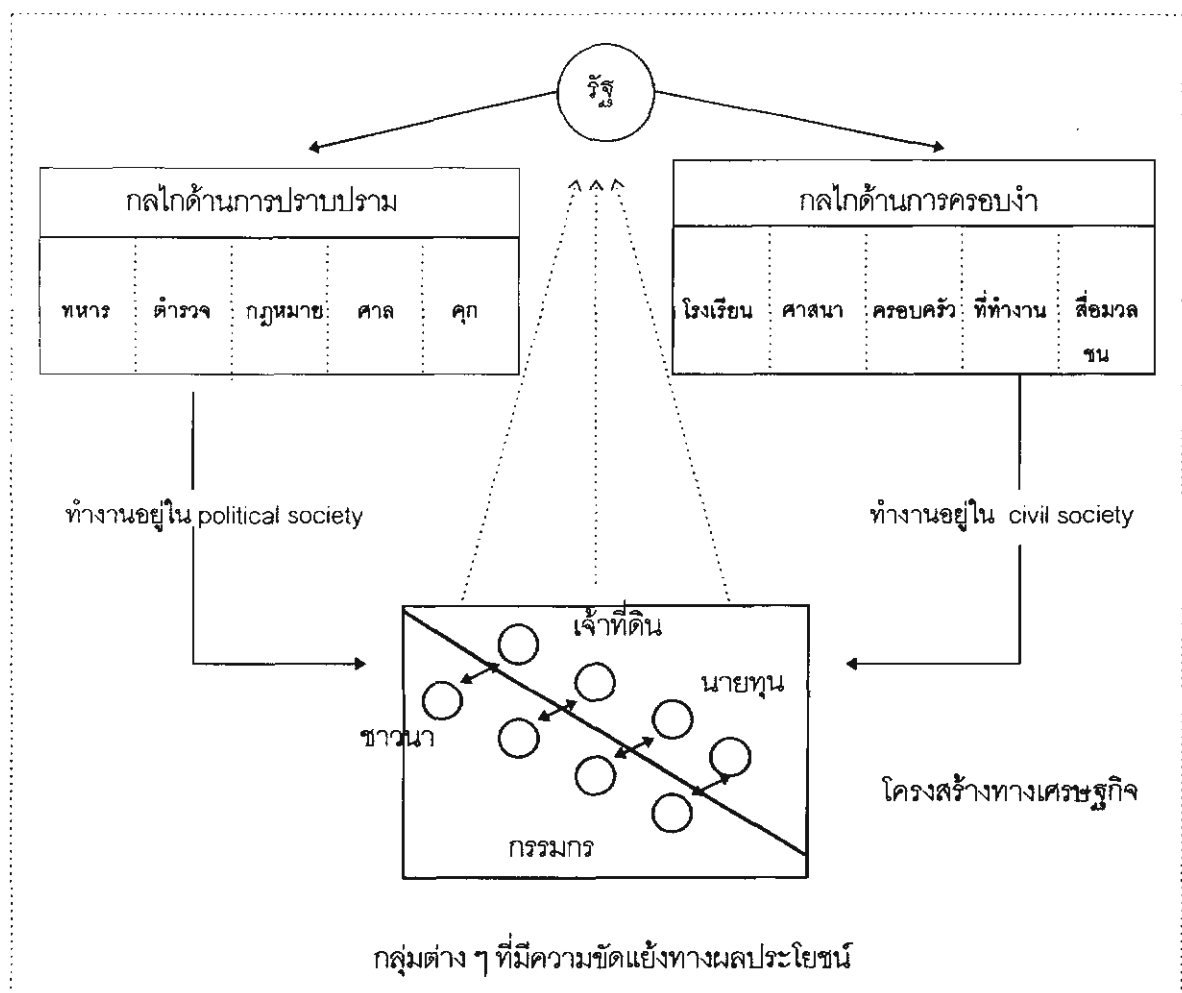
1. วิธีการแบ่งแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดนั้น สามารถกระทำได้จริงหรือไม่ โดยเขาได้ยกตัวอย่างของโครงสร้างส่วนล่างมาตั้งคำถามว่า วิธีการที่นักเศรษฐศาสตร์ (Economism) นิยมมองดูเศรษฐกิจโดยเห็นแต่มิติด้านเศรษฐกิจ และมองข้ามจริยธรรม-การเมือง (Ethico-Political dimension) ของเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงหรือไม่
2. เป็นเรื่องจริงที่แน่นอนหรือไม่ที่โครงสร้างส่วนล่างจะเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน (ที่เรียกว่า Economic Determinism) โดยกรัมนี่ เชื่อว่า มีหลายกรณีมากที่โครงสร้างส่วนบน จะทำงานไปอย่างเป็นอิสระ และอาจจะมีบางกรณีที่โครงสร้างส่วนบน เช่นเรื่องอุดมการณ์ วัฒนธรรม ที่อยู่ในปริมนทลของสังคมพลเรือน (Civil society) อาจจะเข้าไปมีส่วนกำหนดโครงสร้างส่วนล่าง

จากคำถามของกรัมนี่ทั้ง 2 ข้อนี้ เขาได้ปฏิเสธการวิเคราะห์แบบหยาบ ๆ ของนักทฤษฎีวิพากษ์ยุคแรก ที่เชื่อว่าหากกลุ่มคนใดได้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Means of Production) ก็จะได้ควบคุมปัจจัยในการผลิตจิตสำนึกและวัฒนธรรมไปโดยปริยาย (Means of Ideological Production) แต่เขากลับเกิดความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องโครงสร้างส่วนบนเป็นหลัก ซึ่งเป็นทัศนะในเรื่องของ "โครงสร้าง" (Structure) VS "มนุษย์ผู้กระทำการ / ปฏิบัติการของมนุษย์ (Agency) เขาได้รื้อฟื้นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับมนุษย์ผู้กระทำที่สามารถมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน (Dialectic) ขึ้นมา อาจจะสรุปได้คร่าวๆว่า กรัมนี่ สนใจที่จะวิเคราะห์โครงสร้าง เช่น การตอบคำถามที่ว่าบรรดาสถาบันหลักๆ ทางวัฒนธรรม (Dominant Cultural Institutions) เช่น โรงเรียน ศาสนา และ สื่อสารมวลชน จะสามารถครอบงำมนุษย์ได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจเชิงทฤษฎีให้กระจ่าง แต่ในเวลาเดียวกันเขาก็ไม่ลืมจะผนวกความสนใจที่จะค้นคว้าด้วยว่า แล้วมนุษย์ผู้อยู่ในโครงสร้างดังกล่าวได้พยายามต่อสู้ ดัดแปลงต่อต้าน เปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างไร ความรู้ประการหลังนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการ เพราะในขณะที่โครงสร้างเป็นตัวหล่อหลอมมนุษย์นั้น ในอีกด้านหนึ่ง มนุษย์เองก็เป็นผู้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างด้วยเช่นกัน เช่นเดียวกับคนที่อยู่ในระบบสื่อสารมวลชน ก็ย่อมที่จะต่อสู้ หรือพัฒนาความสามารถของตนเพื่อให้ระบบที่ตนสังกัดอยู่มีการพัฒนาไปในแนวทางที่เสรีมากขึ้น

(2) การอธิบายโครงสร้างและกลไกสังคม

กรัมซีได้อธิบายโครงสร้างและกระบวนการทำงานของสังคมอย่างมีพลวัต (Dynamic) ได้ตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างสังคมตามทัศนะของ Gramsci

โดยกรัมซีได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างและกลไกของสังคมดังต่อไปนี้

1. ในมิติเศรษฐกิจจะมีกลุ่มพื้นฐานต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน เช่นผลประโยชน์ของกรรมกรจะขัดแย้งกับนายทุน ชาวนาจะขัดแย้งกับเจ้าที่ดิน เป็นต้น

2. เพื่อให้การจัดการกับผลประโยชน์เป็นไปเพื่อกลุ่มของตน กลุ่มต่างๆ จะพยายามส่งตัวแทนของตนเข้าไปสังกัดอยู่ใน "รัฐ" ตามกลไกของสังคม เช่นในระบบประชาธิปไตย ก็จะผ่านระบบการเลือกตั้งผู้แทน ในระบบเผด็จการทหาร ก็จะใช้การปฏิวัติรัฐประหาร เป็นต้น

3. นอกเหนือจาก "รัฐ" ที่เป็นกลไกการปกครองแล้ว สังคมยังมีกลไกอีก 2 ชนิดที่ดำเนินงานทางสังคม กลไกแรกเป็นกลไกด้านการปราบปราม (Repressive Apparatus) ธุรกรรมของกลไกนี้ก็คือ กองทัพ ตำรวจ กฎหมาย ศาล คุก ฯลฯ ที่ทำงานอยู่ในปริณิณทลของสังคมการเมือง (political society) กลไกจะใช้มาตรการที่รุนแรง ใช้กำลังปราบปราม ดังที่ทุกครั้งเราจะได้เห็นภาพว่า เมื่อคนงานลุกฮือขึ้นมาเดินขบวนประท้วง ก็จะมีคำสั่งให้ตำรวจหรือทหารเข้าจับกุมปราบปราม เป็นต้น

4. อีกกลไกหนึ่งเป็นเป็นกลไกด้านการครอบงำทางความคิด (Ideological Apparatus) ธุรกรรมของกลไกนี้ก็คือ ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา ที่ทำงาน สื่อมวลชน ฯลฯ ที่ทำงานอยู่ในปริณิณทลของสังคมพลเรือน (civil society) กลไกนี้จะใช้มาตรการไม้นวม คือใช้การอบรมบ่มเพาะ ปลุกฝังความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ฯลฯ ที่ละเล็กละน้อยอยู่ในชีวิตประจำวันทุกๆ วันซึ่งอาจจะใช้เวลานาน เพื่อให้คนในสังคมยอมรับความคิดหลักหรือเห็นดีเห็นงามกับอุดมการณ์ของสังคมอย่างสมัครใจ

5. กริมชี้กล่าวว่า ในขณะที่กลุ่มคนพื้นฐานที่ทำงานเกี่ยวข้องอยู่กับการผลิตโดยตรง เช่น กรรมกร นายทุน ชวนา เจ้าที่ดิน จะพยายามส่งตัวแทนเข้าไปยึดอำนาจรัฐ หรือต่อรองกับอำนาจรัฐ จะมีคนอีกกลุ่มหนึ่งได้แก่พวกชนชั้นกลางที่ไม่ได้ทำงานอยู่กับการผลิตโดยตรง คนกลุ่มนี้จะทำงานโดยการกินเงินเดือน (ที่เป็นมูลค่าส่วนเกินจากการผลิต) โดยทำงานอยู่ตามกลไกรัฐทั้งสองประเภท ดังนั้นเมื่อคนกลุ่มใดสามารถเข้าครอบงำอำนาจรัฐได้ ก็ใช้กลไกรัฐดังกล่าวให้เป็นประโยชน์ต่อตัวเอง ตัวอย่างเช่น เมื่อนายทุนกลุ่มใดได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ก็จะออกกฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมของตน เป็นต้น รวมทั้งสามารถก็กำกับการใช้กลไกรัฐทั้ง 2 ประเภทได้ด้วย

(3) คำอธิบายเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐ กับ การยึดพื้นที่ทางวัฒนธรรม
(War of Movement VS War of Position)

ในยุคแรกของนักทฤษฎีวิพากษ์ที่ใช้เรื่องชนชั้นและการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นหลักนั้น แนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมที่ยึดถือมักจะเป็นข้อเสนอให้มีการต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐที่เรียกว่า War of Movement และมีกิจกรรมที่เคลื่อนไหวในปริณิณทลทางการเมืองเป็นหลัก

สำหรับกรัมนี่ เขาได้พิจารณาว่า หากพรรคการเมืองพรรคใดกระทำแต่สงครามแห่งการเคลื่อนไหวทางการเมือง (War of Movement) ดังกล่าว นอกจากจะประสบความสำเร็จได้ยากแล้ว แม้จะได้อำนาจรัฐมาก็ยังยากที่จะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้ยาวนาน ทั้งนี้ยังไม่ต้องพูดถึงการใช้อำนาจดังกล่าวไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและระเบียบของสังคมเสียใหม่ ดังนั้น Gramsci จึงเสนอว่า ก่อนที่จะมีการทำ War of Movement นั้น จำเป็นต้องทำสงครามแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดของประชาชน และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในสังคม (War of Position) อันหมายความว่า กลุ่มที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น จะต้องเอาชนะความคิดและจิตใจของคนทุกๆ กลุ่มในสังคม และเป็นการต่อสู้ในชีวิตประจำวันทุก ๆ วัน โดยมีรูปแบบที่หลากหลาย ตัวอย่างที่เป็นจริงเป็นจังที่สุดในประวัติศาสตร์ก็คือ แทบจะไม่มีมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมที่ไหนเป็นไปได้ หากไม่สามารถทำให้กองทัพหันมาเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการที่คนกลุ่มหนึ่งทำให้ความคิด อุดมการณ์ จริยธรรม วัฒนธรรมของตนเองกลายเป็นความคิดและวัฒนธรรมหลักของสังคมได้นั้น เรียกว่า "การครอบครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์" (Hegemony) ทั้งที่ที่ความคิดดังกล่าวอาจจะตอบสนองผลประโยชน์ของคนเพียงกลุ่มเดียวก็ตาม แต่คนอื่น ๆ กลุ่มอื่นๆ ต่างก็ยอมรับและพลอยเห็นดีเห็นงามไปด้วย

กรัมนี่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการปลูกเร้าจิตสำนึกโดยการเรียกร้องต่อมวลชนเพื่อให้มวลชนเกิดการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ภายใต้กลไกครอบงำ (กลไกทางสังคม) ที่มีอยู่หลายรูปแบบ จุดนี้เองที่สื่อมวลชนได้ถูกนำเข้ามาเป็นกลไกหนึ่งในเชิงยุทธศาสตร์ เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นกลไกทางสังคมที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพชีวิตประจำวันของมวลชน โดยมีกลไกการทำงานในมิติสาธารณะ ยุทธศาสตร์นี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากต่อการเป็นผู้นำทางอุดมการณ์ เพราะวัตถุประสงค์ของการแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดนี้ก็คือ การยึดเอาความยินยอมของสังคมพลเมือง (Civil Society) อันเป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะทางด้านอุดมการณ์ด้วยการตอกย้ำอุดมการณ์นั้นอย่างต่อเนื่อง หรือที่เรียกว่า "การผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางการผลิต" (Reproduction of the Relation of Production) เพื่อให้เกิดการยอมรับในอุดมการณ์ที่ครอบงำสังคม หากชนชั้นใดสามารถยึดครองเอาพื้นที่ในสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ได้มากกว่าก็ย่อมเป็นผู้ที่จะสามารถครอบงำหรือสร้างภาวะการนำ (Hegemony) ทางความคิดและอุดมการณ์ภายในสังคมนั้นได้เหนือกว่าชนชั้นอื่น

ถึงแม้ว่าเนื้อหาของแนวคิดของกรัมนี่มีบางส่วนที่ได้แย้งแนวคิดเรื่องชนชั้นของมาร์กซ์ ก็คือการไม่ได้เอาเฉพาะปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยโครงสร้างมาเป็นตัวกำหนดอุดมการณ์ทางชนชั้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า กรัมนี่ได้เน้นที่ลักษณะของการแสดงออก รวมทั้งวิธีที่ทำให้เกิดความหมายและกลไกของอุดมการณ์ที่สามารถทำให้เกิดการยอมรับปฏิบัติตาม ตลอดจนความสำเร็จในการสร้างจิตสำนึกสิ่งนี้

เองที่เปิดโอกาสให้สังคมเกิดมีกลุ่มชั้นนำขึ้น "อุดมการณ์เฉพาะประจำชนชั้น" (Class Ideologies) จึงจำเป็นที่จะต้องถูกเผยแพร่ด้วยกลไกต่าง ๆ เพื่อให้อุดมการณ์ของตนกลายเป็น "อุดมการณ์หลักของสังคม" (Dominant Ideologies) จากที่เคยเป็นเพียงแค่ "อุดมการณ์ต่อต้าน" (Counter Ideologies) นอกจากนี้กรัมนี่ยังได้ชี้ให้เห็นว่าชนชั้นที่จะสามารถดำรงภาวะการนำทางอุดมการณ์ได้นั้น เป็นเพราะเขาสามารถแสดงให้เห็นว่าผลประโยชน์บางอย่างซึ่งอาจจะเป็นเพียงผลประโยชน์ของกลุ่มตน ให้กลายเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของสังคมทั้งหมด ภาวะการครอบงำหรือภาวะการนำนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เพราะว่ามันไม่ได้มีความหมายผิวเผินเพียงแค่การสร้างอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองของมวลชนเท่านั้น หากแต่มันยังมีความหมายครอบคลุมถึงวิธีที่มวลชนดูโลกหรือสังคม และตีความประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของเขาทั้งหมดเลยทีเดียว (ศิริชัย ศิริกายะ และ กาญจนา แก้วเทพ, 2531)

ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่อาจจะคาดเดาได้ว่า ชนชั้นกลางกำลังสร้างเงื่อนไขและกลวิธีต่างๆ เพื่อให้เกิดกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชนชั้นตน การที่จะทำให้อุดมการณ์ของตนถูกยอมรับและถือเป็นเรื่องของคนทั้งสังคมและเพื่อให้ได้มาซึ่งการครอบงำอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น อย่างน้อยก็จะต้องปรับวิธีคิดหรือตกลงในเรื่องผลประโยชน์ของชนชั้นในสังคม (การชิงพื้นที่ทางความคิดนี้ไม่ได้มีความหมายเฉพาะการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมไปถึงการต่อสู้เพื่อจริยธรรมและการเมือง) โดยสามารถทำให้กลุ่มคนและชนชั้นอื่นในสังคมมีจิตสำนึกรับรู้และยอมรับได้ว่าผลประโยชน์ของชนชั้นตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับผลประโยชน์ของชาติ โดยส่วนรวม ความรุ่งเรือง ความสำเร็จและชัยชนะของชนชั้นตนหมายถึงความรุ่งเรือง ความสำเร็จและชัยชนะของส่วนอื่น ๆ ของสังคมโดยรวมด้วย ไม่ใช่เป็นผลประโยชน์แต่ชนชั้นตนเท่านั้น ซึ่งก็ต้องข้ามผลประโยชน์ที่เน้นเฉพาะกลุ่มหรือชนชั้นของตน (Corporate Interests) ออกไป แต่ต้องพยายามสร้างความ เป็นเอกภาพที่แท้จริงในผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นระหว่างชนชั้นตนเองและผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติ (National or Public Interests) ให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังจะต้องสามารถรวม (Incorporate) เอาผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของกลุ่มชนชั้นอื่นเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการขอผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของชนชั้นตนในทางการเมืองได้โดยเริ่มจากการพิจารณาข้อจำกัดของสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความเกี่ยวพันกันของข้อเรียกร้องในชนชั้นต่าง ๆ รวมทั้งความแตกต่างของความต้องการเหล่านั้น การที่จะให้ชนชั้นต่างๆ ยอมรับกระแสการครอบงำทางอุดมการณ์หรือความคิดทางการเมืองจำเป็นอย่างยิ่งที่ชนชั้นกลางจะต้องคิดถึงผลประโยชน์ของกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมด้วยเสมอ โดยการผนวกเอาข้อเรียกร้องเหล่านั้นเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์แห่งชนชั้นตนด้วยและแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่มีร่วมกัน การรวมตัวเรียกร้องของชนชั้นต่าง ๆ ในเชิงพันธมิตรจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองตามที่ส่วนรวมต้องการให้เป็นไป (เกษียร เตชะพีระ, 2537)

สำหรับกลไกทางสังคมที่ชนชั้นกลางได้นำมาใช้ก็คือ "สื่อมวลชน" ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงหรือต่อสู้ในด้านอุดมการณ์ แต่อย่างไรก็ตามสื่อมวลชนเองก็มีข้อจำกัดในความเป็นอิสระต่อการเผยแพร่ข่าวสารอันเกิดจากการควบคุมของรัฐโดยทางอ้อม การดำเนินกิจการในระบบธุรกิจ รวมไปถึงการควบคุมตนเองโดยการรับผิดชอบในการทำหน้าที่กำหนดวาระข่าวสารของสาธารณชน รวมทั้งลักษณะของความยืดหยุ่น และการเปลี่ยนแปลงแนวทางและบทบาทของตนต่อเนื้อหาต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพความคิดและความต้องการของผู้รับสารกลุ่มต่าง ๆ ในขณะนั้น (ความแตกต่างทั้งจากชนชั้น / อาชีพ / อุดมการณ์) โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ ซึ่งได้ถูกขนานนามว่าเป็น "กระบอกเสียงของประชาชน" ได้เปิดโอกาสให้คนกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อกระแสความคิดในสังคมได้มากขึ้น ซึ่งกรัมซีได้กล่าวว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทอย่างมากต่ออุดมการณ์ทางชนชั้น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นกลุ่ม(ชนชั้นกลาง)ที่ได้ยึดพื้นที่อุดมการณ์หลักของสังคมเอาไว้บางส่วน ทั้งในส่วนที่เป็น การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง รวมทั้งวัฒนธรรม และในระหว่างชนชั้นด้วยกันเองต่างก็พยายามที่จะชิงพื้นที่ทางความคิดและจิตสำนึกของสังคมด้วยอุดมการณ์ที่ตนมีอยู่ผ่านสื่อมวลชนนั้น เพื่อรักษามลประโยชน์ตามอุดมการณ์ที่ยึดถือเอาไว้ หนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นกลไกทางสังคมตัวหนึ่ง ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวประสานและสะท้อนความคิดหรือตอบสนองผลประโยชน์ของคนในสังคมบางกลุ่ม ด้วยวิธีที่แตกต่างกันออกไป

(4) คำอธิบายเรื่องปัญญาชน (Intellectual)

สำหรับปฏิบัติการ Hegemonize นั้นอาจจะประกอบไปด้วยปฏิบัติการวาทกรรม (Discursive Practice) เช่นการให้คำอธิบาย การอบรมสั่งสอน การเผยแพร่แนวคิดผ่านสื่อต่าง ๆ การโฆษณาชวนเชื่อ ฯลฯ และปฏิบัติการที่เป็นการลงมือดำเนินการในรูปของการกระทำ (Action) หรือ กิจกรรม (Activities) เช่นการทำบุญกุศลของบรรดานายทุน การทำกิจกรรมสังคมสงเคราะห์ทั้งหลาย ฯลฯ ในการปฏิบัติการทั้ง 2 ประเภทนี้ กลุ่มคนพิเศษที่กรัมซีเรียกว่า "ปัญญาชน" (Intellectual) จะมีบทบาทพิเศษ โดยเฉพาะการเป็นผู้นำทางการเมืองโดยการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ไปยังส่วนต่าง ๆ ของสังคม

เนื่องจากปฏิบัติการ hegemony ไม่ว่าจะเป็นด้านปฏิบัติการด้านวาทกรรมหรือด้านกิจกรรม ล้วนแล้วแต่ต้องมีปัญญาชนเป็นผู้คิดวิธีการ แสวงหาเนื้อหา หรือเป็นผู้ลงมือปฏิบัติการเอง ดังนั้นกรัมซีจึงให้ความสนใจวิเคราะห์ประเภทและบทบาทหน้าที่ของปัญญาชนเป็นพิเศษ

กรรมซึ่งได้แบ่งประเภทของปัญญาชนออกเป็น 3 ประเภทซึ่งมีหน้าที่แตกต่างกันออกไป

(i) ปัญญาชนแบบดั้งเดิม (Traditional Intellectual) ได้แก่ นักคิด หรือนักถ่ายทอดเผยแพร่
อุดมการณ์หลักของสังคม วิธีการค้นคิดอุดมการณ์และวิธีการถ่ายทอดเผยแพร่อุดมการณ์ของ
ปัญญาชนกลุ่มนี้ จะเป็นแบบจากบนลงล่าง (Top-down Approach) กล่าวคือ จะเป็นผู้นำเอา
อุดมการณ์ของชนชั้นนำมาอบรมสั่งสอนให้แก่ชนชั้นอื่นๆ

จากประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงสังคมจากสังคมแบบเดิม (Traditional society) มาเป็น
สังคมแบบใหม่ (Modern Society) ปัญญาชนกลุ่มนี้ได้นักคิดของชนชั้นสูง ครูบาอาจารย์ พระ
สงฆ์ ปราชญ์ผู้รู้ ฯลฯ จะมีบทบาทอย่างมากในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การลด
ระดับความไม่รู้หนังสือของมวลชน การสั่งสอนให้มวลชนคุ้นเคยกับวัฒนธรรมแบบใหม่ๆ เช่น
เทคโนโลยี ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์

(ii) ปัญญาชนก้าวหน้า (Progressive Intellectual) ได้แก่ นักคิดที่นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ ที่ล้ำ
หน้าไปกว่าอุดมการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ปัญญาชนกลุ่มนี้อาจจะไม่ทำหน้าที่เพียงเผยแพร่สั่งสอน
อุดมการณ์หลักเท่านั้น หากแต่จะยังวิพากษ์วิจารณ์ หรืออาจจะกล่าวว่า มีความต้องการที่จะปฏิรูป
ระบบคิดเดิมด้วย

ปัญญาชนก้าวหน้านี้อาจจะมาจากทุกกลุ่มสังคม ชุดของค่านิยม (set of values) ที่แต่ละคน
ยึดถือก็อาจจะมีย่างหลากหลาย แหล่งความคิด (resource) ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ความคิดก็อาจจะ
มาจากหลายแหล่ง บางคนอาจจะย้อนไปหาอุดมการณ์เก่าที่มีในสังคมแต่เสนอว่าจะต้องปรับปรุงด้วย
(ในกรณีของสังคมไทย ก็เช่นกลุ่มปฏิรูปพุทธศาสนา) บางคนอาจจะก้าวไปเป็นกลุ่มเทคโนโลยีที่มั่น
ใจในความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ฯลฯ ข้อที่น่าสังเกตคือ คนกลุ่มนี้จะมีการสร้างสรรค์คำศัพท์ใหม่ๆ
เฉพาะๆ (dialect) เพื่อใช้สื่อความคิดของตนเอง

(iii) Organic Intellectual ความแตกต่างระหว่างปัญญาชนกลุ่มสุดท้ายนี้กับสองกลุ่มแรก
ก็คือ ในขณะที่ปัญญาชน 2 กลุ่มแรกนั้นจะเป็นปัญญาชนของสังคม โดยที่แนวคิดและผลประโยชน์
ของเขาไม่ได้ผูกติดกับกลุ่มสังคมกลุ่มใด หรือชนชั้นใดอย่างโดยตรงและเป็นการเฉพาะ แต่ Organic
Intellectual นั้น จะเป็นปัญญาชนที่เป็นตัวแทนของชนชั้น หรือกลุ่มประโยชน์กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดย
เฉพาะ การสร้างสรรค์แนวคิดและการเผยแพร่แนวคิดของพวกเขาจะผูกติดกับการเคลื่อนไหวของกลุ่ม

หรือชนชั้นหนึ่งอย่างแนบแน่น รูปแบบที่เห็นได้ง่ายที่สุดก็คือ นักทฤษฎีของพรรคการเมือง นักวิชาการของสหภาพแรงงาน ทีมที่ปรึกษาของบริษัทธุรกิจ เป็นต้น

สำหรับปัญญาชนในประเทศไทย จากปรากฏการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ส่งผลให้ก่อเกิดชนชั้นกลางที่ต่างอุดมการณ์กันนั้นได้เติบโตขึ้นในสังคมไทย และได้กลายมาเป็นปัญญาชนในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ผ่านประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมือง มีความรู้ทางการเมือง และมีหัวคิดแบบเสรีนิยม คนกลุ่มนี้ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการเป็นผู้ชี้นำความคิด หรือเป็นนักวิชาการที่คอยวิพากษ์สังคม โดยยึดเอาอุดมการณ์ที่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม (Totality) มีความรู้สึกต่อสังคม ในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่ต้ออาศัยความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะการต่อสู้เพื่อคนชั้นล่าง ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของชาติและความสงบสุขที่แท้จริงของสังคม

สำหรับปัญญาชน หรือนักคิดของสังคม (Intellectual , Intelligentsia หรือ Literati) จะเป็นใครในสังคมไทยนั้น อาจจะสรุปความหมายสั้น ๆ ได้ว่า “ปัญญาชนคือนักคิด ผู้มีปัญญา มีกิจกรรมทางปัญญาที่สังคมเห็นได้ และเป็นผู้ใช้ปัญญาและวิจารณ์อย่างอิสระ” (กมล สมวิเชียร อ้างถึงใน ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2529: 142) โดยที่ปัญญาชนนั้นเป็นพวกที่มีความรู้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาดีเลิศ มีฐานะ หรือฐานันดร แต่สิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการเป็นปัญญาชนของสังคมก็คือ การมีกิจกรรมทางปัญญาที่สามารถกระทำและเห็นได้จริงในสังคม และเป็นกลุ่มบุคคลที่เสนอตัวเพื่อการตอบสนองผลประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง โดยมีเจตนาที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกทางการเมืองในเรื่องของอุดมการณ์แห่งชาติ ปัญญาชนโดยทั่วๆ ไปแล้วได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 พวกและมีบทบาทในสังคมที่แตกต่างกันออกไป คือ ปัญญาชนหัวเก่า (Tradition-Oriented) คือ ปัญญาชนที่มีบทบาทในการรักษา สงวนไว้ซึ่งวัฒนธรรมของชาติและเผ่าพันธุ์ ขยายความและเป่าประกาศคุณธรรมนั้นต่อ ๆ ไป และอีกพวกหนึ่งคือ ปัญญาชนหัวใหม่ (Changed-Oriented) หรืออาจจะเรียกอีกชื่อหนึ่งได้ว่า “ปัญญาชนหัวก้าวหน้า” คือ พวกที่มุ่งเปลี่ยนแปลง สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากของเก่าไปสู่ของใหม่ หรือความคิดใหม่ และอาจจะกล่าวได้อย่างสั้น ๆ ว่า ปัญญาชน คือบุคคลที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสังคม ชอบค้าน และท้าทายความคิดและวิธีการเก่า ๆ ก็ได้ และหน้าที่ของปัญญาชนที่มีต่อสังคมนั้น นอกจากจะมีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีเกิดการปฏิรูปกลไกต่าง ๆ ในสังคมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นแล้ว เอ็ดเวิร์ด ซิลส์ (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2529: 148) ยังได้กล่าวไว้ว่า “หน้าที่ประการแรกของปัญญาชน ก็คือผู้ดูแล รักษา วัตถุแห่งปัญญาทั้งหลาย พยายามรวบรวมพลังเพื่อสร้างสรรค์ เพิ่มพูน และรับเอาผลงานบางชิ้นทางปรัชญา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี และวิชาการขยายต่อหรือไม่ยอมรับแหล่งอันเป็นที่มาแห่งผลงานทางปัญญานั้น ๆ”

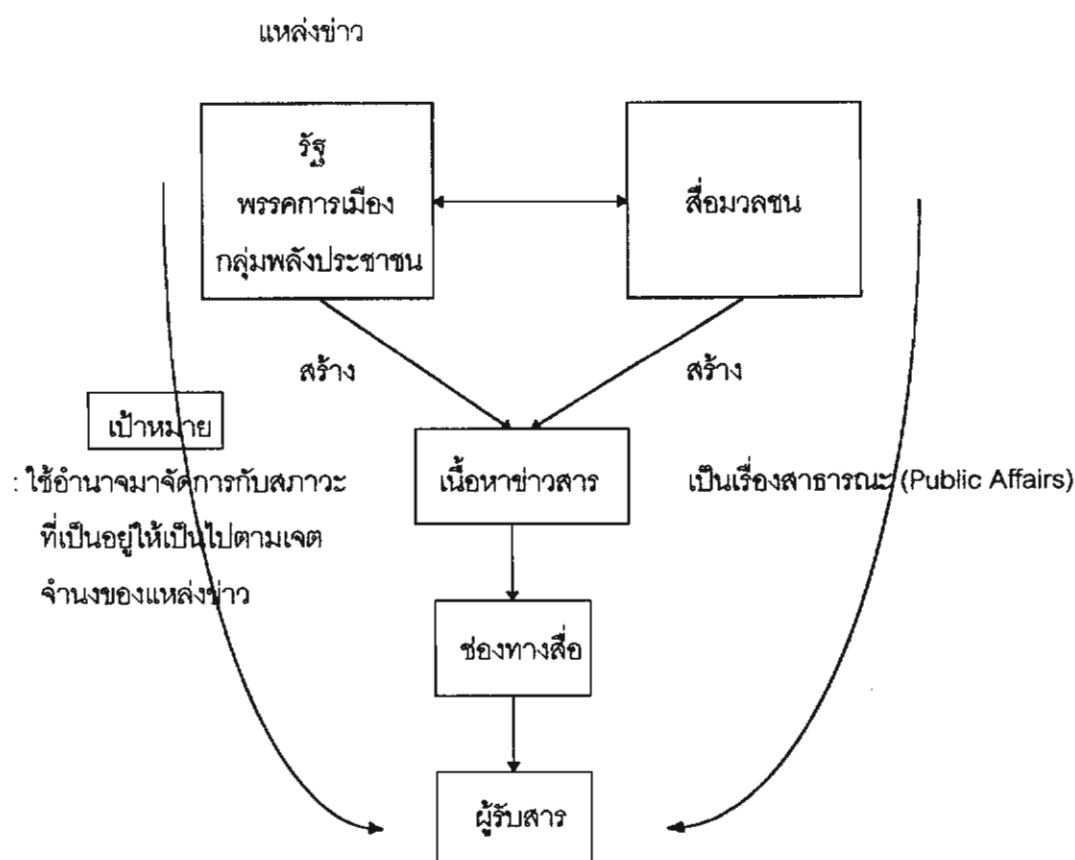
ปัญญาชนในสังคมไทยนั้น ส่วนมากอยู่ในชนชั้นกลางและชนชั้นสูง (ทางเศรษฐกิจ) ซึ่งก็คือ กลุ่มคนที่อยู่ในอาชีพข้าราชการ กิจราชการ (องค์การรัฐบาล อาจารย์ในมหาวิทยาลัย) องค์กรเอกชน และสื่อมวลชน ปัญญาชนในสังคมไทยได้รับการยกย่องจากสังคมมากพอสมควร หรืออาจจะถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความพิเศษแตกต่างไปจากชนชั้นกลางธรรมดา

การวิเคราะห์การสื่อสารทางการเมือง (กาญจนา แก้วเทพ, 2539)

1. คำนิยามของการสื่อสารทางการเมือง

ตามความเข้าใจสำหรับการสื่อสารทางการเมืองที่จะมีองค์ประกอบหลัก ๆ เช่นเดียวกับการสื่อสารทั่ว ๆ ไปก็คือ แหล่งสาร สาร ช่องสาร และผู้รับสาร แต่สำหรับการอธิบายภาพของการสื่อสารทางการเมือง จะมีภาพและรายละเอียดที่แตกต่างออกไปโดยสามารถให้คำอธิบายดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงกระบวนการสื่อสารทางการเมือง

1.1 ในฐานะผู้ส่งสาร ประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม คือ แหล่งข่าว โดยมากแหล่งข่าวในทางการเมืองจะหมายถึง รัฐบาล พรรคการเมือง ข้าราชการ กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลักดันต่าง ๆ และอีกกลุ่มหนึ่งคือ สื่อมวลชน อย่างไรก็ตามในบางสถานการณ์ สื่อมวลชนอาจจะทำหน้าที่เป็นเพียงช่องทางนำเสนอข่าวสารหรือข้อมูลที่แหล่งสารส่งมาให้เผยแพร่ และในหลายกรณีที่สื่อมวลชนเองก็สามารถแสดงบทบาทการเป็นผู้ส่งสารทางการเมือง เช่น ในรูปแบบของบทบรรณาธิการ บทความวิเคราะห์ข่าวต่าง ๆ

1.2 เนื้อหาของข่าวสาร ถึงแม้จะเข้าใจว่าเนื้อหาที่สื่อสารจะหมายถึงเนื้อหาทางการเมือง แต่ในกรณีเช่นนี้ จะมีความหมายพิเศษก็คือ เป็นความหมายของการต่อสู้แย่งชิง ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งก็คือ การเป็นเรื่องราวที่อยู่ในปริณิถนของสาธารณะ (Public Affairs) เช่น เรื่องการเลือกตั้ง การแก้ไขกฎหมาย ดังนั้น บุคคลที่อยู่ในเนื้อหาสารก็จะกลายเป็นบุคคลสาธารณะ (Public Figure) ไปโดยปริยายและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็จะกลายเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม (Public Interest)

1.3 ช่องทางสำหรับการได้มาซึ่งข่าวสารและการเผยแพร่ข่าวสาร เช่นเดียวกับการสื่อสารโดยทั่วไปที่มีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการ (แหล่งข่าวคือผู้ควบคุมช่องสาร) และไม่เป็นทางการ (สื่อมวลชนเข้ามาควบคุมช่องทางการสื่อสารได้มากขึ้น)

1.4 เป้าหมายในการสื่อสาร เมื่อการเมืองคือเรื่องของการใช้อำนาจมาจัดการกับสถานะที่เป็นอยู่ให้เป็นไปตามเจตจำนงของผู้ทำการ ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองก็ย่อมเป็นรูปแบบหนึ่งของการใช้อำนาจเช่นกัน ลักษณะของการสื่อสารทางการเมืองจึงต้องเป็นรูปแบบหนึ่งในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication)

1.5 ภาพลักษณ์ของการสื่อสารทางการเมือง ในสายตาของประชาชนทั่วไป การสื่อสารทางการเมืองมักมีลักษณะ "การสื่อสารที่มีเป้าหมายเพื่อการครอบงำ" (Manipulative Purpose) ซึ่งมีภาพติดลบมากกว่าการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ และจากภาพลักษณ์เชิงลบนี้เองที่ทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งมีปฏิกิริยาตอบโต้กับการสื่อสารทางการเมืองอยู่ 2 แบบ นั่นก็คือ "กลัวและหลีกเลี่ยง" ที่จะสื่อสาร เช่น กลุ่มผู้หญิงที่ไม่อยากยุ่งเรื่องการเมืองเพราะเห็นเป็นเรื่องโหดร้าย และมีความรุนแรง ในขณะที่อีกแบบหนึ่งคือ "เบื่อก" และเกิดการเมินเฉยในการที่จะติดตามข่าวสารทางการเมือง ซึ่งปฏิกิริยาทั้ง 2 แบบนี้ล้วนแต่จะส่งผลเสียให้กับระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม จากกระบวนการสื่อสารทางการเมืองที่ถูกออกแบบให้มีลักษณะจากบนลงล่างนี้ จากความจริงในการสื่อสารทางการเมืองในปัจจุบันจะพบว่า ประชาชนไม่ได้ตกที่นั่งเป็นเพียงผู้รับสารจากแหล่งข่าว (รัฐ) และสื่อมวลชนแต่เพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่ได้ดำเนินวิธีการจากล่างขึ้นบนภายในกรอบของ Civil Society ย้อนกลับขึ้นไปเพื่อแสดงความคิดเห็นต่างๆ ได้อย่างเสรี ดังที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ที่นักวิชาการได้สะท้อนให้เห็นเกี่ยวกับปฏิกิริยาของประชาชนที่มีต่อการเมือง โดยที่ผู้เสนอแนวคิดนี้ได้เสนอความน่าสนใจเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งเป็นรูปแบบของการเมืองที่ประชาชนให้ความสนใจและติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างใกล้ชิด นั่นก็คือ “การเมืองในภาพลักษณ์ละคร” (เกษียร เตชะพีระ, 2539: 8) ที่ซึ่งประชาชนติดตามข่าวสารการเมืองเช่นเดียวกับการดูละครโทรทัศน์ที่มีตัวแสดงในบทบาทต่าง ๆ การติดตามข่าวสารการเมืองในลักษณะนี้ ส่วนหนึ่งนอกจากจะเป็นการดูเพื่อความบันเทิงแล้ว แต่สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นกับผู้ชมที่เป็น “แฟนรายการ” ก็คือ การมีอารมณ์ร่วมกับละครการเมืองที่ถูกรายงานโดยสื่อมวลชน เช่น ชิงชังนางร้าย (นักการเมืองน้ำเน่า) สงสารนางเอก (ข้าราชการน้ำดี) เป็นต้น

ถึงแม้ว่าการเมืองในภาพลักษณ์ละครนอกจากจะช่วยสร้างสีสันในการติดตามข่าวสารการเมือง แต่ปฏิกิริยาของผู้ชมอาจมีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ หากละครเรื่องนั้นไม่เป็นไปตามที่ตนเองคาดหวัง หรือมีการ “หักมุม” ของเรื่องไป ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นก็คือความไม่พอใจ ทำให้ต้อง “แสดงออก” ด้วยการระบายความคิดมายังสื่อมวลชน เช่น โทรเข้ามาต่อนักการเมือง หรือรัฐบาล ที่ทำให้ผู้ชมผิดหวังในบทบาททางการเมือง เขียนจดหมายเข้ามาแสดงความคิดเห็น อย่างไรก็ตาม การฉายภาพละครทางการเมืองในสื่อมวลชนเป็นเสมือนการให้ภาพภายในกรอบที่สื่อมวลชนนำเสนอเรื่องราวแต่ไม่ได้เสนอภาพโครงสร้างทางการเมืองที่มีอยู่ (เช่นเดียวกับฉายละครแต่ไม่ได้ฉายเบื้องหลังการถ่ายทำ) ทำให้ปฏิกิริยาของประชาชนในบางครั้งมีความรุนแรงมากขึ้น จนเข้าสู่จุดของการเลิกเป็นเพียงผู้ชม (ผู้รับสาร) แต่ขอเข้าร่วมในการแสดงนั้นด้วย (ผู้ส่งสาร) โดยการถามหาบทบาทที่จะต้องแสดงจากสื่อมวลชน ซึ่งปรากฏให้เห็นทั้งจากการใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็น รวมไปถึงการแสดงออกทางการเมืองในวิธีอื่น ๆ เช่น การเดินประท้วง การรวมตัวเพื่อกดดันรัฐบาล ฯลฯ ปรากฏการณ์ทางการเมืองนี้จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าประชาชนไม่ได้จำกัดบทบาทของตัวเองเป็นเพียงผู้รับสารในการสื่อสารทางการเมืองเท่านั้น

2. มิติในการศึกษาเรื่อง “การสื่อสารทางการเมือง”

ในมิติที่ใช้ศึกษาเฉพาะงานวิจัยนี้จะมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันสื่อมวลชนและตัวผู้รับสาร

(ประชาชน) ดังนั้นในการอธิบายแนวคิดทฤษฎี ผู้วิจัยจึงขอยกหัวข้อทั้งสองไว้ดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาสถาบันสื่อมวลชนในแง่มุมทางการเมือง

นอกจากภาพกว้างๆ ที่มองว่าสื่อมวลชนทำหน้าที่เพียงการนำเสนอ รายงานข่าวสารต่อสังคมแล้ว ในความเป็นจริงในทางการเมืองการสื่อสาร เราสามารถอธิบายและวิเคราะห์สื่อมวลชนได้ในอีกหลายแง่มุม คือ

(ก) อำนาจของสถาบันสื่อมวลชน เป็นการค้นหาว่า แหล่งกำเนิดทางอำนาจของสื่อมวลชนนั้นมาจากไหนบ้าง และพบว่าสถาบันสื่อมวลชนมีแหล่งอำนาจมาจาก 3 แห่ง คือ

- 1) อำนาจจากโครงสร้าง อำนาจนี้เกิดมาจากธรรมชาติของการรวมตัวของสื่อมวลชนเองที่เป็นสถาบันเดียวที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่ และหลากหลายในเวลาเดียวกันอย่างที่ไม่ใช่ช่องทางอื่น ๆ ในสังคมจะสามารถทำได้
- 2) อำนาจทางด้านจิตวิทยา ในสายตาของประชาชนแล้ว สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีความน่าเชื่อถือและน่าไว้วางใจ เมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันอื่นๆ อย่างเช่นสถาบันการเมือง ซึ่งความสัมพันธ์อันดีระหว่างสื่อมวลชนและประชาชนทำให้ข่าวสารที่ผ่านช่องทางสื่อมวลชนมีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส และชอบธรรม
- 3) อำนาจเชิงปทัสสถาน (Normative) เป็นอำนาจที่เกิดจากการวางกฎกติกาของสังคม โดยการกำหนดให้สื่อมวลชนจะต้องวางตัวเป็นกลางภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ต้องขึ้นตรงอยู่ภายใต้อำนาจของฝ่ายที่มีความขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนจึงมีอำนาจมาจากข้อตกลงดังกล่าว

(ข) การศึกษาปฏิบัติการของสื่อมวลชน ในการศึกษาการกระทำหรือปฏิบัติการของสื่อมวลชน (Media Performance) ในด้านการสื่อสารทางการเมือง พบว่า สื่อสามารถกระทำการใดๆ ได้หลายรูปแบบ เช่น

- 1) เป็นผู้กำหนดตารางเวลาและรายงานลักษณะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (Structure

Timing) เช่น การรายงานข่าวของฝ่ายรัฐบาล หรือข่าวเดินขบวนของสมาชิกคนจน เป็นต้น

- 2) เป็นผู้ให้นิยามกับช่วงเวลาวิกฤต (Define Crisis) ที่เป็นแรงผลักดันให้นักการเมือง ต้องมีปฏิกิริยา เช่น การรายงานข่าวเกี่ยวกับกระแสการตอบรับร่างรัฐธรรมนูญ ของประชาชนจากจังหวัดต่างๆ ทำให้นักการเมืองต้องใช้เป็นข้อพิจารณาในการลงคะแนนเสียงรับร่างฯ
- 3) สำหรับประเด็นข่าวที่มีความต่อเนื่องชนิดที่เรียกว่า "กัดไม่ปล่อย" จะทำให้บุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองหรือประชาชนทั่วไปยิ่งให้ความสนใจกับกรณีนี้ที่สื่อมวลชนกำลังเสนอข่าวหรือขุดคุ้ยอย่างมาก เช่น การตรวจสอบคดี สปก.4-01 การตรวจสอบสัญญาดินาัยกรรัฐมนตรี หรือ กรณีคนขับแท็กซี่เก็บเงินได้ 19 ล้าน ที่ได้มีการติดตามจนพบความจริงว่าเป็นเรื่องแต่งขึ้น
- 4) เป็นผู้ปั้นดาวดวงใหม่ทางการเมือง โดยเฉพาะในช่วงเวลาของการปรากฏตัวของนักการเมืองในเวทีอภิปรายของรัฐบาลซึ่งได้ถ่ายทอดออกสู่โทรทัศน์ ผลงานที่ปรากฏออกสู่สายตาผู้ชมจะช่วยสร้างความเชื่อถือหรือความน่าเชื่อถือในบุคคลที่แสดงผลงานที่ "เข้าตากรรมการ" และกลายเป็นบุคคลที่ถูกพูดถึง และเป็นที่รู้จัก (ซึ่งไม่จำเป็นว่าต้องเป็นนักการเมืองเสมอไป)
- 5) เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดสถาบันทางการเมืองใหม่ เช่น การรายงานข่าวสมาชิกคนจนการร่วมมือกับสำนักวิจัยต่าง ๆ ที่รายงานเกี่ยวกับผลประโยชน์ หรือแม้แต่กระทั่งการเสนอผลการทำนายของโหรการเมืองในการเลือกตั้งแต่ละครั้ง

(ค) การศึกษาทิศทางของผู้รับสาร ผู้รับสารในการสื่อสารทางการเมือง โดยทั่วไปเรามักจะมองว่ามีลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่า สื่อมวลชนเป็นผู้มีอำนาจในการกำหนดความสนใจและการกระทำทางการเมืองต่างๆ รวมไปถึงการครอบงำความคิด (Manipulate) ของผู้รับสารได้อย่างเต็มที่ แต่จากปรากฏการณ์ที่ได้กล่าวไปแล้วในเบื้องต้นว่าผู้รับสารต่างก็มีลักษณะเป็นผู้กระทำ (Active) อยู่ด้วย นั่นก็คือ การที่ผู้รับสารรู้จักการเลือกเปิดรับ เลือกตีความ และเลือกเชื่อถือ แนวคิดนี้จะเปิดเสรีให้มีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าว หรือครอบงำทางความคิดได้อย่างเต็มที่

ทั้งที่เกิดจากฝ่ายสื่อมวลชน หรือที่เกิดขึ้นจากการพยายามเล่นการเมืองบนเวทีสื่อมวลชนของกลุ่มคนจากชนชั้นต่างๆ

อย่างไรก็ตาม กรณีที่ประชาชนจะสามารถเข้าไปเล่นการเมืองในสื่อมวลชนได้นั้น สิ่งสำคัญก็คือการเปิดพื้นที่ของสื่อมวลชนที่จะให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น การเปิดคอลัมน์จดหมาย ร้องทุกข์ หรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนทายผลการเลือกตั้ง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนยังคงมีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในเวทีสื่อมวลชนที่สื่อมวลชนเองเป็นเจ้าของอย่างแท้จริง

3. การประเมินหน้าที่ของการสื่อสารทางการเมือง

3.1 การเล่นประเด็นการเมือง "ส่วนตัว" ให้เป็นเรื่อง "ส่วนรวม" ตามที่เข้าใจกันแล้วว่า "การเมือง" หมายถึงเรื่องของการตัดสินใจและการใช้อำนาจในเรื่องราวที่เป็นสาธารณะ (Public) ดังนั้น เมื่อการสื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง หน้าที่โดยพื้นฐานประการหนึ่งของสื่อมวลชนจึงเป็นการแปรสภาพของ "เรื่องส่วนตัว" (Private) ให้กลายเป็นเรื่อง "สาธารณะ" เช่น การทำประเด็นเรื่องเขื่อนหรือป่าชุมชนให้เป็นประเด็นสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ สื่อมวลชนถือเป็นความชอบธรรมที่จะต้องรายงานสภาพปัญหาเหล่านั้นให้ปรากฏต่อสาธารณชน

2.2 รูปแบบการสื่อสาร สำหรับนักวิชาการที่ค่อนข้างมองโลกในแง่ร้าย ประเมินว่า กระแสของการสื่อสารทางการเมืองส่วนใหญ่นั้น ยังคงมีรูปแบบหลัก ๆ อยู่เพียงแบบเดียวและขาดความหลากหลายเป็นอย่างยิ่ง รูปแบบนั้นก็คือการให้ความสนใจกับการศึกษาว่า ผู้ส่งสาร (รัฐ-สื่อมวลชน) จะสามารถส่งสารเพื่อโน้มน้าวใจผู้รับสารได้อย่างไร ความสนใจในลักษณะนี้เป็นไปเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ของผู้ส่งสารซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมือง

ในทางกลับกัน งานวิจัยนี้ได้ตั้งคำถามบนสถานการณ์ที่ประชาชนผู้รับสารสามารถมีอำนาจในการสื่อสารทางการเมือง (ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ด้านอุดมการณ์ทางการเมืองในสื่อมวลชน หรือในชีวิตประจำวัน) ว่าการเล่นการเมืองของผู้รับสารซึ่งเป็นชนชั้นกลางจะมีลักษณะอย่างไรและประกอบขึ้นจากอุดมการณ์อย่างไรบ้าง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าโดยหลักการแล้ว สื่อมวลชนจะเป็นเครื่องมือในทางการเมืองของประชาชนในระบบประชาธิปไตย แต่ผู้ที่จะสามารถเข้าถึงเพื่อใช้สื่อในการส่งข่าวสารนั้น ยังคงจำกัดอยู่เพียงคนบางกลุ่มเท่านั้น โดยเฉพาะกลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองทั้งในลักษณะ “ดาราทางการเมือง” หรือ “ผู้มีความน่าเชื่อถือทางการเมือง” เช่น นักเคลื่อนไหวทางการเมือง ผู้นำกลุ่มสมัชชาคนจน แกนนำกลุ่มต่าง ๆ นักวิชาการ ฯลฯ เมื่อบุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองก็จะสามารถสร้างจุดสนใจหรือสามารถเข้าถึงช่องทางข่าวสารได้ง่ายกว่าบุคคลที่ไม่อยู่ในฐานะดังกล่าว (ถึงแม้ว่าสาระของข่าวสารนั้นจะมาน้อยเพียงใดก็ตาม) ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นจาก สื่อมวลชนเองก็มีผลประโยชน์ร่วมในการส่งข่าวสารที่ต้องสามารถเรียกร้องความสนใจจากสาธารณชน ซึ่งแหล่งของความสนใจอาจจะไม่ได้เกิดมาจาก “เนื้อหาข่าวสาร” แต่เกิดขึ้นจากตัวของ “แหล่งข่าวสาร” นั่นเอง

ดังนั้นงานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งจึงมุ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์ถึงชนชั้นกลางว่าได้เข้าไปใช้สื่อมวลชนในการสื่อสารทางการเมืองอย่างไร มีความหลากหลายหรือไม่ และความเป็น “ดารา” หรือ “ความน่าเชื่อถือ” ของผู้ส่งสารมีความสัมพันธ์กับโอกาสในการเข้ามาใช้สื่อเพื่อส่งข่าวสารหรือไม่

4. วัฒนธรรมสื่อมวลชน กับ วัฒนธรรมทางการเมือง (Media Culture and Political Culture)

โดยทั่วไปแล้ว การทำงานและกระบวนการของข่าวสารในแต่ละวันนั้น ข่าว จะต้องมีสภาพของความเคลื่อนไหวเพื่อเรียกความสนใจจากผู้รับข่าวสาร ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาให้มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามเครื่องมือสื่อสารที่มีความทันสมัยและรวดเร็วในการส่งข้อมูล ทำให้ความเคลื่อนไหวถูกสร้างขึ้นจากสื่อมวลชนในลักษณะของการ “ทำให้เกิดขึ้น” (Make News) แทนการรายงานข่าว (News Report) เหมือนเช่นที่เคยเป็นมา วิธีการที่เปลี่ยนแปลงไปนี้เองที่ทำให้ลักษณะของ “การทำข่าว” เกิดขึ้นกับวิธีการต่อสู้ทางการเมืองของประชาชนที่พยายามสร้างความเคลื่อนไหวในช่วงเวลาต่าง ๆ เช่นกัน โดยได้สร้างประเด็นสาธารณะขึ้นมาเพื่อให้ได้เป็นที่ถกเถียงในพื้นที่สาธารณะ

ผลจากข่าวสารที่ได้กลายเป็นสิ่งมีค่าในการต่อสู้ทางการเมือง ทำให้การครอบครองพื้นที่และการเข้าถึงข่าวสารกลายเป็นเกณฑ์อันสำคัญในการจำแนกชนชั้นของตนในสังคมให้กลายเป็น ชนชั้นที่มีและ ไม่มี ข่าวสาร (have & have not) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาสถาบันทางชนชั้นในการต่อสู้เพื่อใช้พื้นที่บนสื่อมวลชน และผู้ใดก็ตามที่สามารถยึดครองพื้นที่ความคิดของสังคมไว้ได้นานที่สุด ผู้นั้นก็จะสามารถใช้พื้นที่ที่ตนเองมีอยู่นั้นในการตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นตนได้อย่างความชอบธรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Wilbur Schramm (1971) : ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลต่อความสนใจข่าวสารทางการเมืองสำหรับอาชีพ และรายได้ จะมีอิทธิพลต่อคนที่มีการศึกษาดำเทานั้น หมายความว่า สำหรับคนที่มีการศึกษาสูง ไม่ว่าจะอยู่ในอาชีพอะไร หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร ความสนใจต่อข่าวสารทางการเมืองจะไม่แตกต่างกัน แต่ในกลุ่มที่มีระดับการศึกษาดำ หากมีการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น มีอาชีพที่มีค่านิยมสูงในสังคม สิ่งเหล่านี้จะช่วยเพิ่มความสนใจต่อข่าวสารทางการเมืองให้กับประชาชนมากขึ้นด้วย

Jeromie Backer and Ivan Preston (1969) : ค้นพบว่าการใช้สื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางการเมือง อธิบายได้ว่าผู้ที่สนใจกิจกรรมทางการเมืองหรือเคยร่วมในกิจกรรมทางการเมือง จะสนใจข่าวสารทางการเมืองมากกว่าผู้ที่ไม่เคยร่วม นอกจากนี้ผู้ที่มีความศรัทธาในระบบการเมืองดูเหมือนว่าจะมีส่วนช่วยสังคมได้นั้น จะเป็นผู้ที่มีระดับการศึกษาสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

พรรคดี ผ่องแผ้ว (2523: 34) : ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ข่าวสารการเมืองของคนไทย" พบว่าความรู้ข่าวสารการเมืองของคนไทยอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง บุคคลที่มีระดับข่าวสารการเมืองสูง รับข่าวสารทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์มากกว่าจากแหล่งอื่น ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการมีระดับข่าวสารการเมืองสูง/แตกต่างกันได้แก่ ชั้นทางสังคม (Social Class) โดยเฉพาะระดับการศึกษา รายได้ และเพศ การมีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงต่ำแตกต่างกัน ไม่ได้ทำให้คนไทยมีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองสูงต่ำแตกต่างกัน บุคคลที่ได้รับข่าวสารทางการเมืองสูง ยิ่งมีความรู้สึกเห็นทางทางการเมืองสูง และผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองสูงกว่า รับรู้และเห็นความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของสถาบันและองค์การต่าง ๆ ของรัฐ มีอัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และมีอัตราการไปใช้สิทธิเลือกตั้งที่เกิดจากความสำนึกในตัวเองสูงกว่าผู้ที่มีระดับข่าวสารทางการเมืองต่ำกว่าอีกด้วย

คุณากร เพชรคง (2533: 116) : ศึกษาเกี่ยวกับการไหลของข่าวสารระหว่างชาวเมืองหลวง ชาวท้องถิ่น และชาวระดับชาติในรายการข่าวโทรทัศน์ภาคค่ำ พบว่า ลักษณะการกระจายข่าวสารมีลักษณะของการกระจายข่าวที่ไม่สมดุลย์ แม้ว่าแต่ละสถานีจะพยายามเสนอข่าวระดับชาติเป็นจำนวนมาก แต่ข่าวระดับท้องถิ่นนั้น ยังไม่เป็นไปอย่างทั่วถึงและมีปริมาณข่าวน้อยกว่าข่าวระดับเมืองหลวงมาก ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า ข่าวจำนวนมากที่ได้รับการเสนอต่างเป็นข่าวที่มีสถานที่เกิดของข่าวอยู่ในเมืองหลวง หรือไม่ก็เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือวัดระดับเมืองหลวง และไม่เป็นเรื่องผิดปกติ หากเราจะพบว่าคนในท้องถิ่น

ตระหนักถึงความสำคัญหรือปัญหาของเมืองหลวงมากกว่าท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ เพราะข่าวที่นำเสนอออกมานั้นมักจะเป็นเรื่องของคนเมืองหลวงมากกว่าข่าวที่เกี่ยวข้องกับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ นั่นเอง

กฤษฎี ทองเลิศ (2535: 188-190) : ทำการศึกษาเกี่ยวกับการร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์นั้น พบว่าการนำเสนอเรื่องร้องทุกข์ของสื่อหนังสือพิมพ์เป็นการนำเสนอทั้งเรื่องร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองการปกครอง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางสังคม และปัญหาส่วนบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะพฤติกรรมรูปแบบหนึ่งของการไว้วางใจ หรือการแสดงความไม่พอใจ แต่ช่องทางนี้ไม่ได้เปิดโอกาสโดยเสรีทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากขั้นตอนการคัดเลือกนำเสนอเรื่องร้องทุกข์ ซึ่งผู้เป็นสื่อมวลชนต้องคำนึงถึงบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเสนอเรื่องร้องทุกข์ รวมถึงทัศนคติและค่านิยมส่วนบุคคลของผู้เป็นสื่อมวลชนด้วย การร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนอาจเกิดมาจากการร้องทุกข์โดยตรงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ผลเป็นที่พอใจ ผู้ร้องทุกข์จึงได้ถอนตัวจากการร้องทุกข์โดยตรง และหันมาใช้บริการการร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชน ซึ่งลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการถอนตัวและการไว้วางใจ นอกจากนี้ยังพบว่าเหตุผลประการสำคัญของการร้องทุกข์ผ่านสื่อมวลชนก็คือ ผู้ร้องทุกข์เห็นว่า สื่อมวลชนเป็นที่พึ่งของเขาได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ประชาชนได้พึ่งพาสื่อมวลชนเพื่อนำเสนอเรื่องร้องทุกข์

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง "การเมืองของชนชั้นกลางกับการใช้สื่อมวลชน" เมื่อพิจารณาจากระเบียบวิธีที่ได้นำมาศึกษาแล้วพบว่า เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผนวกเข้ากับแนวคิดของสำนักทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ของกลุ่มเป้าหมายมาเทียบเคียงกับแนวคิดและทฤษฎี เพื่ออธิบายปรากฏการณ์การใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

แหล่งข้อมูลที่ใช้ศึกษา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง มี 2 ประเภทด้วยกัน คือ แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล และแหล่งข้อมูลประเภทเอกสารอื่น ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

เพื่อให้ได้คำตอบถึงรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองและทักษะที่มีต่อหนังสือพิมพ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องคัดเลือกบุคคลที่เป็นเป้าหมาย (Purposive Sampling) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของผู้ให้ข้อมูลเอาไว้ นอกเหนือจากความเป็นชนชั้นกลางแล้ว (อาชีพและการศึกษา) ยังต้องเป็นบุคคลที่มีความสนใจอย่างมากทั้งทางการเมืองและการใช้สื่อมวลชนเพื่อการสื่อสารทางการเมือง (Highly Politicize and Media Involved)

สำหรับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้มีทั้งสิ้น 18 คน โดยผู้วิจัยได้แบ่งบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพการใช้สื่อมวลชนและการเป็นผู้ที่ทำงานในสื่อมวลชน ดังนี้

1.1 กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป จำนวน 14 คน

แบ่งเป็น เพศชาย จำนวน 9 คน และ เพศหญิง จำนวน 5 คน อายุระหว่าง 27-50 ปี

การศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 3 คน

ปริญญาโท จำนวน 10 คน

ปริญญาเอก จำนวน 1 คน

- 1) คุณสมบัติ บุญงามอนงค์ อาชีพ : เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (มูลนิธิโกลด์คัมทอง)
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2539
- 2) คุณวิภา ดาวมณี อาชีพ : พนักงานบริษัทสยามทีวี แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2539
- 3) คุณบุชา บุญธรรม อาชีพ : พนักงานบริษัท บางจาก ปิโตรเลียม จำกัด
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2539
- 4) คุณวรรณณ ประมสุข อาชีพ : พนักงานบริษัท แมทซ์บ็อกซ์ แอดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2539
- 5) คุณศศิณ พัฒนภิรมย์ อาชีพ :ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2539
- 6) คุณปฐม สรรพพุดาญาณ อาชีพ : พนักงานบริษัทนำเข้า-ส่งออก
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2539
- 7) คุณศยามล ไกยูรวงศ์ อาชีพ : เจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมายของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 มกราคม 2540
- 8) คุณเล็ชชา ชัยมัน อาชีพ : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 มกราคม 2540
- 9) คุณรัตนวรรณ แก้วนิช อาชีพ : อาจารย์โรงเรียนเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2540
- 10) คุณโกศิต ปัญญเศรษฐ อาชีพ : ผู้จัดการบริษัทรักษาความปลอดภัย
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2540
- 11) คุณกัญฐ์ลดา เนียมแสง อาชีพ : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540
- 12) คุณเฉลิมพร อุ้นแก้ว อาชีพ : อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน
สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540

13) คุณชาคริต สุตสายเนตร อาชีพ : เจ้าหน้าที่ฝ่ายข่าว สถานีโทรทัศน์ไอทีวี

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2540

14) คุณพิเชียร อำนางวรประเสริฐ อาชีพ : นักธุรกิจและนักจัดรายการ

สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2540

1.2 กลุ่มอาชีพสื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์) จำนวน 4 คน คือ

1) คุณฐากร บุนปาน หนังสือพิมพ์ข่าวสด สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2539

2) คุณสันหัตถ์ กรณี (นามปากกา) หนังสือพิมพ์สยามโพสต์ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2539

3) คุณพนา จันทรวโรจน์ หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2540

4) คุณธงชัย คงสิทธู หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2540

2. แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร

เนื่องจากผู้วิจัยต้องการข้อมูลความคิดเห็นของนักวิชาการที่ลงตีพิมพ์เนื้อหาเกี่ยวกับชนชั้นกลางและในบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าข้อเขียนของนักวิชาการก็คือสิ่งที่เป็นตัวแทนนักวิชาการนั้นอยู่แล้ว ผู้วิจัยจึงได้ค้นหาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวจากทั้งหนังสือพิมพ์และเอกสารอื่น ๆ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2539-2540

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Depth Interview) ซึ่งมีการจัดเตรียมแนวคำถามเอาไว้ โดยแนวคำถามจะครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้สัมภาษณ์จะถามคำถามเดียวกันกับทุกกลุ่มตัวอย่างที่ถูกสัมภาษณ์ เพื่อให้คำตอบที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างนั้นถูกนำมาเปรียบเทียบความเหมือนหรือแตกต่างของความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันได้ในบริบทฐานเดียวกัน

การตรวจสอบข้อมูล

สำหรับการตรวจสอบข้อมูลก่อนที่จะนำข้อมูลไปวิเคราะห์นั้น ในกรณีของข้อมูลประเภทบุคคล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ก่อนหน้ากับอาจารย์ที่ปรึกษา และเนื่องจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบแผนการใช้สื่อที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามระยะ

เวลา ดังนั้นผู้วิจัยจึงยึดเอาข้อมูลแรกที่ได้จากการเก็บข้อมูลเท่านั้น เพื่อที่การวิเคราะห์ข้อมูลจะได้ไม่มีความซ้ำซ้อนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบการใช้สื่อเพื่อการสื่อสารและทัศนคติต่าง ๆ ที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้เคยตอบไว้ก่อนหน้านี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยแบ่งตามประเภทของข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้สัมภาษณ์ทุกกลุ่ม โดยได้ตั้งคำถามตามแนวที่ได้เตรียมไว้อย่างครอบคลุมทั้งหมด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นนำมาถอดความแล้วใช้การอธิบายข้อมูลที่ได้และนำมาสรุปประเด็นสำคัญ ระยะในการเก็บข้อมูลตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2539-พ.ศ.2540

สำหรับแนวคำถามของกลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลในขอบเขตดังต่อไปนี้

- รูปแบบการใช้สื่อมวลชนในชีวิตประจำวัน
- ทัศนคติต่อหนังสือพิมพ์ในการตอบสนองความต้องการทางการเมือง
- อุดมการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลาง

สำหรับแนวคำถามที่ใช้กับกลุ่มอาชีพสื่อมวลชน ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามเพื่อเก็บคำสัมภาษณ์เพื่อใช้อธิบายข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

- รูปแบบการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์
- บทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อสังคม
- ภาพของอุดมการณ์ทางชนชั้นที่ปรากฏในสื่อมวลชน

2. ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ผู้วิจัยคัดลอกจากหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัยในช่วง พ.ศ.2539-พ.ศ.2540 นอกจากนี้ยังมีเอกสารที่ได้จากหนังสือและวารสารต่าง ๆ รวมไปถึงงานวิจัยที่พูดถึงสื่อมวลชน และชนชั้นกลาง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการอธิบายข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ จะใช้การรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสรุปประเด็นสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มา มาประมวลหาข้อสรุปของการวิจัย โดยเรียงลำดับหัวข้อได้ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง
2. ทักษะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะกลไกทางสังคม
3. อุดมการณ์และการยึดพื้นที่ทางความคิดของชนชั้นกลาง

วิธีการนำเสนอข้อมูล

ผลจากการศึกษาข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำเสนอโดยเริ่มจากรูปแบบการใช้สื่อมวลชนในชีวิตประจำวันของชนชั้นกลางว่ามีลักษณะในการใช้อย่างไร เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงการใช้อย่างสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชนชั้นกลาง ด้วยการวิเคราะห์เกี่ยวกับแบบแผนการใช้สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ประเด็นต่อมาผู้วิจัยได้นำเสนอถึงทักษะของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นกลไกทางสังคมที่ดำเนินงานโดยเอกชน และในประเด็นสุดท้าย เป็นการนำเสนอข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือเพื่อสนองผลประโยชน์ทางชนชั้นว่า หนังสือพิมพ์เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการนำเสนอภาพอุดมการณ์ที่มีอยู่ในสังคมตรงกับอุดมการณ์ของชนชั้นกลาง โดยวิธีการนำเสนอเช่นนั้นจะทำให้หลักการอ้างและแสดงเหตุผลตามแนวคิดของ กรัสมชี (Gramsci) เกี่ยวกับการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ (War of Position) ของกลุ่มต่าง ๆ ที่ใช้สื่อมวลชนเป็นเวทีการประลองกำลัง โดยเฉพาะการต่อสู้ทางด้านอุดมการณ์ในชีวิตประจำวันของชนชั้นกลาง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจอยู่หลายครั้ง รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นของสื่อมวลชน ทำให้ข้อมูลที่ได้จัดเก็บไว้แล้วอาจไม่สอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นภายหลังจากงานวิจัยได้ถูกนำเสนอ เช่น การปรับเปลี่ยนท่าทีหรือแนวทางในการดำเนินงานของหนังสือพิมพ์บางฉบับอันเนื่องมาจาก

การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง : การเลือกตั้งในเดือนพฤศจิกายน 2539

ความผันผวนทางเศรษฐกิจ : สภาพเศรษฐกิจที่ทรุดต่ำลงตั้งแต่ช่วงต้นปีพ.ศ. 2540 จนถึง

ปัจจุบัน

สภาวะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไว้ก่อนในบทนี้

หัวข้อทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแง่ มุมหนึ่งของชนชั้นกลางในสังคมไทย โดยเฉพาะในแง่ของการใช้ สื่อมวลชนเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ทางชนชั้น ซึ่งการอธิบายปรากฏการณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิพากษ์สถานะของชนชั้นกลาง ในปัจจุบันอันเป็นการสะท้อนภาพความจริงของชนชั้นกลางที่ถูกคาดหวังว่าน่าจะเป็นกลุ่มพลังที่จะช่วย ผลักดันสังคมว่าเป็นกลุ่มคนที่มุ่งแสวงหาแนวความคิดแบบใดอยู่

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "การสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง" นี้เป็นงานวิจัยคุณภาพ โดยศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในปัจจุบัน รวมถึงทัศนคติที่ชนชั้นกลางมีต่อสื่อมวลชนในฐานะเครื่องมือที่จะตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น ถึงแม้ว่าข้อมูลเชิงคุณภาพที่ผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์จะสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ แต่สิ่งหนึ่งที่สำคัญในที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในพื้นฐานของข้อมูล และเป็นเกณฑ์หลักสำคัญในการที่ผู้วิจัยได้เลือกบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นมาในการศึกษาก็คือ "ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์" ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญในการสะท้อนให้เห็นถึงเบื้องหลังความคิดเห็นและข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นข้อมูลสำคัญซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถละทิ้งไปโดยไม่นำมารวบรวมและนำมาใช้วิเคราะห์เพื่อการทำความเข้าใจในตัวชนชั้นกลางอย่างแท้จริง ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอการอธิบายผลการวิจัยออกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 : เป็นการนำเสนอ "ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์" เพื่ออธิบายลักษณะข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ในแง่มุมที่นอกเหนือไปจากบทสัมภาษณ์ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล รวมไปถึงวิธีการที่ผู้วิจัยได้เลือกบุคคลเหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูล

ส่วนที่ 2 : เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ "คุณภาพของข้อมูล" จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่ออธิบาย

1. รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง
2. ทัศนคติของชนชั้นกลางที่มีต่อหนังสือพิมพ์
3. อุดมการณ์และการตอบสนองผลประโยชน์ทางชนชั้น

ส่วนที่ 1 : ภาพรวมเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ในงานวิจัยนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 18 คน โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ทำงานในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์จำนวน 4 คน และ กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไปจำนวน 14 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีคัดเลือกคุณสมบัติตามเกณฑ์ของงานวิจัยนี้

ก) กลุ่มสื่อมวลชน (ประเภทหนังสือพิมพ์)

สำหรับกลุ่มแรก ซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอาชีพในสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจในส่วนของการรับผิดชอบต่องานในฐานะสื่อมวลชนมากกว่าลักษณะเชิงคุณภาพของบุคคล ผู้วิจัยจึงได้ทำการสัมภาษณ์บุคคลตามการรับผิดชอบต่องาน ทั้งใน การรับผิดชอบต่อภาพรวมของหนังสือพิมพ์ และใน การรับผิดชอบต่อเฉพาะเนื้อหาจากหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เช่น บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ นักข่าว และผู้จัดทำคอลัมน์ ได้แก่

1. คุณฐาณูร บุญปาน บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ข่าวสด
2. คุณสันต์ ทศกรณี เจ้าของคอลัมน์ ว่ายทวนน้ำ หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์
3. คุณพนา จันทวิโรจน์ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น
4. คุณธงชัย คงสินธุ นักข่าวภูมิภาค หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ

หนังสือพิมพ์จะเป็นทั้งตัวรับภาพและสะท้อนภาพของชนชั้นกลางในการสื่อสารทางการเมือง นั่นก็คือการสะท้อนให้เห็นวิธีการต่อสู้ทางความคิดของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ความเห็นของสื่อมวลชนจึงเป็นด้านหนึ่งของการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองของชนชั้นกลาง เช่นเดียวกับการที่ชนชั้นกลางมีทัศนะบางอย่างต่อหนังสือพิมพ์ และได้สะท้อนความคิดเห็นและการปฏิบัติตนกับสื่อออกมาในแนวทางต่าง ๆ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์นี้จึงมีความสำคัญในฐานะของสื่อมวลชนผู้เฝ้ามองความเคลื่อนไหวของสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสารทางการเมืองกับชนชั้นกลางอย่างใกล้ชิด

ข) กลุ่มชนชั้นกลางทั่วไป

สำหรับกลุ่มที่ 2 ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นชนชั้นกลางทั่วไป โดยได้คัดเลือกจากความหลากหลายในเชิงอาชีพเป็นเบื้องต้น และข้อพิจารณาในลำดับต่อ

มาก็คือ "พฤติกรรมในการสื่อสารทางการเมือง" จากความเป็นชนชั้นกลางที่เอาใจใส่ต่อข้อมูลข่าวสาร และวิธีการแสดงออกในกระบวนการสื่อสารที่หลากหลาย รวมไปถึงแนวคิดและอุดมการณ์ที่มีต่อการเมืองและสังคม ลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหลายเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า พวกเขาต่างเป็นชนชั้นกลางที่ให้ความสนใจอย่างมาก (Highly Sensitive) กับปรากฏการณ์รอบตัวโดยเฉพาะในการเป็นกลุ่มคนที่มีความสนใจทั้งในเรื่องการเมืองและสื่อมวลชน (Highly Politicize and Highly Media Involved) ซึ่งสังเกตได้จากความสามารถในการตอบคำถามในประเด็นต่าง ๆ ของผู้วิจัยซึ่งเป็นคำถามที่ต้องใช้การวิเคราะห์ในเวลาอันจำกัด ดังนั้น ก่อนที่จะอธิบายผลการวิจัยเชิงคุณภาพของข้อมูล ผู้วิจัยจึงขอเสนอลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน ไว้ดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติ บุญงามอนงค์ เป็นเจ้าหน้าที่ในองค์กรพัฒนาเอกชน (มูลนิธิโกลบอลคิมทอง) ในส่วนของกลุ่มละครกระเจกเงา ผู้วิจัยได้พบกับคุณสมบัติครั้งแรกในเครือข่ายข้อมูลแห่งหนึ่ง ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการที่เคยได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมาบ้าง จากหลักฐานการพูดคุย ตอบโต้กันทางข้อเขียนเหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าคุณสมบัติเป็นบุคคลหนึ่งที่มีความสนใจอย่างมากในข่าวสารต่าง ๆ รวมทั้งสามารถนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงเหตุผลประกอบต่าง ๆ ไปจนถึงการวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างดี และในความหมายของการได้ตอบทางความคิดดังกล่าว รวมถึงที่ได้จากข้อมูลการสัมภาษณ์ในภายหลัง ยังสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์บางอย่างที่ปรากฏขึ้น ทั้งที่เป็นแนวคิดและวิถีปฏิบัติต่อสังคม รวมไปถึงการมีกิจกรรมใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสารระหว่างคนในสังคม

2. คุณวิภา ดาวมณี เจ้าหน้าที่ระดับสูงของบริษัท สยาม ทวี แอนด์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด ผู้วิจัยได้เข้าสัมภาษณ์คุณวิภาโดยผ่านการแนะนำของบุคคลท่านหนึ่ง จากสายงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน รวมทั้งประสบการณ์การเขียนบทความต่าง ๆ คุณวิภาจึงเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีความน่าสนใจในแง่ของการมองผ่านทะลุสื่อมวลชน รวมไปถึงสังคมที่ผูกพันอยู่กับข้อมูลข่าวสาร กับการหาแนวทางในการมีกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ

3. คุณบุษชา บุษารธรรม พนักงานบริษัทบางจากปิโตรเลียม จำกัด จบการศึกษาระดับปริญญาเอกทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ ผู้วิจัยรู้จักคุณบุษชาในเครือข่ายเดียวกันกับคุณสมบัติ ความสนใจของผู้วิจัยอยู่ที่แนวคิดของคุณบุษชาที่ยึดเอาศาสนาเป็นหัวข้อในการพูดคุยกับบุคคลอื่น และแนวคิดดังกล่าวยังปรากฏให้เห็นจากคำสัมภาษณ์ ซึ่งสะท้อนถึงการนำเอาศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต วิธีคิด และการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม อย่างเช่น หัวข้อ "การทำงาน" ที่เคยคิดว่าอยากทำงานด้านมูลนิธิ หรือการเลือกบริษัทที่จะทำงานด้วย โดยดูจากแนวทางและอุดมการณ์ของบริษัท โดยเฉพาะบริษัทบางจากที่ผู้บริหาร

ได้ให้ความสนใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้คุณบุษยาเลือกที่จะเข้ามาทำงานในส่วนของการงานที่เชื่อมต่อระหว่างธุรกิจ กับสังคมและชุมชน (สำนักงานแผนกิจการ) นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกันการสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อม (TEDNET) ขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้คุณบุษยายังให้ความสนใจเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง โดยได้มีการเข้าร่วมฟังสัมมนาทางการเมืองบ้างเป็นครั้งคราว

4. คุณวรวรรณ เปรมสุข Creative Group Head ของ บริษัทโฆษณาแห่งหนึ่ง จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เนื่องจากเป็นคนที่ทำงานอยู่ในแวดวงสื่อ ทำให้เป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารค่อนข้างมาก จึงสามารถมองเห็นเบื้องหลังบางอย่างของสื่อด้วยตนเอง อีกทั้งการเคยผ่านช่วงความทรงจำในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ผู้เข้าร่วมในเหตุการณ์โดยตรง แต่เป็นความสนใจที่ผ่านตัวบุคคลซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวที่ได้เข้าร่วมในเหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้อุดมการณ์ในช่วงนั้นถ่ายทอดมาเป็นแนวคิดส่วนตัวและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน

5. คุณศศิณ พัฒนภิรมย์ ข้าราชการกระทรวงมหาดไทย จบการศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านรัฐศาสตร์ ผู้วิจัยได้ติดต่อสัมภาษณ์ผ่านการแนะนำของบุคคลหนึ่ง โดยเห็นว่าคุณศศิณเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารการเมือง และเป็นนักกิจกรรมมาตั้งแต่ครั้งสมัยเรียนมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ก่อนหน้านี้จะเข้ารับราชการ ยังเคยได้ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน เป็นบุคคลที่เรียกขานตัวเองว่าเป็น “คนจนรุ่นใหม่” โดยมองตัวเองในฐานะปัจเจกว่า “ไม่ใช่พวกทุนนิยม ไม่ใช่พวกประชาธิปไตย แต่เป็นเสรีนิยม”

6. คุณปฐม สรรพสุดาญาณ พนักงานบริษัทส่งออก จบการศึกษาระดับปริญญาตรี การทำงานในภาคธุรกิจทำให้คุณปฐมมีมุมมองที่แตกต่างออกไปจากบุคคลที่กล่าวมา เพราะการต่อสู้ดิ้นรนในชีวิตประจำวัน ทำให้โอกาสกิจกรรมที่เคยได้ทำ อย่างเช่น การพูดคุยเกี่ยวกับการเมือง สามารถทำได้น้อยลง กลุ่มที่เคยพูดคุยกันก็กระจัดกระจายกันไปเพราะภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ ทำให้เป้าหมายชีวิตเปลี่ยนไปจากที่เคยมีอุดมการณ์เพื่อมวลชน (สมัยทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัย) มาเป็นการมีเป้าหมายในการเอาตัวให้รอดในสังคมที่ต้องทำการแข่งขันและช่วยตัวเอง โดยคำที่ตรงตัวและถูกเอ่ยถึงอย่างสั้น ๆ ก็คือ การหา “เงิน” ให้ได้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่ได้ทิ้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับการเมืองไปเสียทีเดียว เพราะเขาได้สมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองหนึ่ง โดยมีความตั้งใจว่าจะช่วยเป็นกระบอกเสียงเล็ก ๆ ให้กับพรรคการเมืองที่เขาชื่นชอบ

7. คุณศยามล ไกยูรวงศ์ เจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมาย ของ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ จบ การศึกษาระดับปริญญาโท ทางด้านนิติศาสตร์ เป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเน้น ประเด็นในส่วนของเรื่องสิ่งแวดล้อม ทำให้มีโอกาสได้คลุกคลีกับชาวบ้านที่มีปัญหาในเรื่องการใช้ ประโยชน์จากผืนป่า และได้เขียนบทความวิชาการเกี่ยวกับ พระราชบัญญัติป่าชุมชน ลงในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการ รวมทั้งเคยทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างรัฐบาลกับสมาชิกคนจน หรือประสานกับ กรรมการิการฯ ในการพิจารณากฎหมายหรือเรื่องร้องเรียนจากชาวบ้าน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจก็คือ คุณศยามล เป็นบุคคลที่คลุกคลีทั้งในด้านวิชาการและการปฏิบัติ และมีช่องทางในการสื่อสารทางการเมืองหลาย ช่องทางทั้งที่เป็นสื่อมวลชน หรือเครือข่ายสื่อสารของตนเอง ทำให้วิธีการสื่อสารทางการเมืองของคุณ ศยามลมีรูปแบบที่หลากหลาย ตั้งแต่ชนชั้นปกครอง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ การสร้างความเข้าใจและการประสานประโยชน์ของคนในสังคมให้ดีขึ้นร่วมกัน

8. คุณเฉลิมพร อุ้นแก้ว อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชนแห่งหนึ่ง เป็นบุคคลที่ผ่านประสบการณ์ การรับรู้เหตุการณ์ทั้ง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้อาจารย์เฉลิมพรมี ความสนใจการเมืองที่ไม่ได้เป็นเพียงแค่ผู้ติดตามข่าวสาร หากแต่ยังร่วมเขียนบทความทางการเมืองลง ในหนังสือพิมพ์ ภายใต้นามปากกา "เฉลิมพร เสรีภาพ" และโดยเฉพาะในช่วงเหตุการณ์ พฤษภาคม 2535 ก็ยังได้เขียนบทความโจมตีทหารอย่างรุนแรง ใน หนังสือพิมพ์สยามรัฐ นอกจากนี้ยังได้เข้าร่วม กิจกรรมทางการเมืองมากมาย เช่น การสมัครลงเลือกตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ หรือการมีความคิดที่จะลง สมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่อุปสรรคที่สำคัญในการเข้าสู่ระบบการเมืองคือ ปัญหา เรื่อง "เงิน" หรือแม้กระทั่งความคิดที่จะเป็นผู้จัดรายการวิเคราะห์การเมืองทางสถานีวิทยุ ก็กลับ ประสบปัญหาในเรื่องเดียวกัน

9. คุณกัณฐ์ธิดา เนียมแสง อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน ด้วยข้อจำกัดในเรื่องเวลาที่ใช้ในการ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจึงได้ข้อมูลเบื้องต้นมาไม่มากนัก หากพอที่กล่าวได้ว่าความเป็นชนชั้นกลางกับการมี อาชีพอาจารย์สำหรับคุณกัณฐ์ธิดา น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บทบาทในการสื่อสารทางการเมืองมีค่อนข้างน้อย ซึ่งแตกต่างไปจากคุณเฉลิมพรอย่างสิ้นเชิง โดยผู้วิจัยยึดเอาจากคำสัมภาษณ์ที่คุณกัณฐ์ธิดา มองตัวเองว่าอยู่ในระดับที่ไม่ต้องเจอกับปัญหาเรื่องการกินอยู่และการประกอบอาชีพมากนัก จึงไม่ได้ให้ ความสนใจอย่างจริงจังกับปัญหาที่ปรากฏอยู่ในสังคม

10. คุณรัตนวรรณ เภาวนิช คุณครูสอนวิชาภาษาอังกฤษในโรงเรียนเอกชนแห่งหนึ่ง เคยทำ งานในวงการข่าวและสื่อมวลชนก่อนที่จะมาทำอาชีพครู เคยผ่านประสบการณ์การเดินทางใน เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ทำให้เป็นผู้ที่ให้ความสนใจต่อข่าวสารการเมืองและมีแนวความคิดทาง

การเมืองของตนเองอย่างเด่นชัด แต่โอกาสในการแสดงบทบาทในการสื่อสารทางการเมืองกลับมีน้อยลงเมื่อมีข้อจำกัดเกี่ยวกับครอบครัว รวมถึงกรอบของงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันทำให้วิถีคิดและการแสดงออกในการสื่อสารทางการเมืองเปลี่ยนรูปแบบไปด้วย

11. คุณโกศิต ปัญญเศรษฐ เป็นผู้จัดการทั่วไปในบริษัทรักษาความปลอดภัยแห่งหนึ่ง ผู้วิจัยพบชื่อของเขาในคอลัมน์ตอบปัญหาในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ โดยคุณโกศิตใช้ชื่อจริงและลงที่ติดต่อไว้ในจดหมายฉบับนั้น จากการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ คุณโกศิตเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสารการเมืองมาโดยตลอด และมักจะแสดงความคิดเห็นทั้งในสื่อมวลชนและการเขียนจดหมายไปถึงผู้มีอำนาจในการสั่งการหรือรับผิดชอบต่อบ้านเมือง เช่น ผู้ว่าราชการกรุงเทพ เป็นต้น นอกจากนี้คุณโกศิตยังเป็นผู้กว้างขวางในท้องถิ่นคนหนึ่ง จากคำบอกเล่านั้น อาจจะนับได้ว่าหากมีการเลือกตั้งครั้งใด คุณโกศิตก็สามารถทำหน้าที่เป็นหัวคะแนนให้กับบุคคลนั้นหรือพรรคการเมืองนั้นได้

12. คุณชาคริต สุตสายเนตร จบการศึกษาระดับปริญญาโท ปัจจุบันมีทำงานด้านการผลิตข่าวให้กับสถานีโทรทัศน์ ITV ในส่วนของข่าวด้านสังคม ถึงแม้จะเป็นผู้ที่ทำงานด้านข่าวสารอยู่ก็ตาม แต่มุมมองที่ได้จากคุณชาคริตนั้นเป็นมุมมองของคนที่ใช้สื่อมากกว่าจะเป็นผู้ทำสื่อ อย่างไรก็ตาม การอยู่ในแวดวงสื่อมวลชนก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คุณชาคริตเข้าใจวิธีการทำงานของสื่อ รวมทั้งข้อจำกัดในการทำข่าว และได้เหตุผลในฐานะคนทำสื่อในการตอบคำถามสัมภาษณ์บางคำถามด้วย

13. คุณพิเชียร อำนาจวรประเสริฐ นักธุรกิจและสื่อมวลชน ผู้วิจัยเคยติดตามรายการที่คุณพิเชียรจัดทางไทยสกายเคเบิลทีวี แต่ที่ได้ทำการติดต่อเพื่อขอสัมภาษณ์เนื่องด้วยการปรากฏตัวของคุณพิเชียรในการเข้ายื่นหนังสือเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก จนเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปแบบพฤติกรรมสื่อสารที่แตกต่างไปจากกลุ่มที่สัมภาษณ์คนอื่น (ในความหมายของระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ค่อนข้างสูง) นอกจากนี้ยังเป็นบุคคลที่อยู่ในแวดวงธุรกิจและสื่อมวลชนในเวลาเดียวกัน อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่ผ่านช่วงเหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองทั้ง 3 ครั้ง ทำให้ผู้วิจัยสนใจแนวคิดทางการเมืองและรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองที่เปิดเผยต่อสาธารณะของบุคคลนี้อย่างมาก

14. คุณลือชา ชับมัน อาจารย์มหาวิทยาลัยเอกชน เป็นบุคคลหนึ่งที่ใช้ชีวิตอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลานาน ปัจจุบันนอกจากอาชีพงานสอนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาข้อมูลด้านตลาดหลักทรัพย์ โดยแนวคิดจากประสบการณ์ตัวแล้ว อาจารย์ลือชาได้ใช้หลักทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่จากภาพโดยทั่วไปที่ผู้วิจัยสังเกตจะพบว่า อาจารย์ลือชามีแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองใน

รูปแบบที่แตกต่างจากคนอื่นเช่นเดียวกัน นั่นก็คือ การมีสถานภาพเป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียว โดยมีเหตุผลตามที่ปรากฏในผลการวิจัย และเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นกับหลาย ๆ คนในสังคมไทย

จากลักษณะเชิงคุณภาพของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ ที่ปรากฏหรือแสดงให้เห็นว่าชนชั้นกลางมีการสื่อสารทางการเมืองอย่างไร ในอันที่จะตอบสนองผลประโยชน์แห่งอุดมการณ์ทางชนชั้นที่แต่ละฝ่ายยึดถือ ด้วยการวิเคราะห์แจกแจงบทบาทในการสื่อสารทางการเมืองไว้ในส่วนต่อไป

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลาง

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนที่เป็นชนชั้นกลางทั่วไปนั้นพบว่า ผู้วิจัยสามารถจัดรูปแบบการสื่อสารอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 4 รูปแบบตามลักษณะการสื่อสารที่เกิดขึ้นตามตำแหน่งและวิธีการต่าง ๆ ในกระบวนการสื่อสาร คือ

1. ในฐานะผู้รับสาร (Receiver) เป็นการเปิดรับข่าวสารที่มีทิศทางการสื่อสารเป็นแบบทางเดียวระหว่างผู้รับสารกับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ โดยที่ผู้รับสารไม่มีเป้าหมายในการเป็นผู้ส่งสาร อันเนื่องมาจากการพุ่งความสนใจไปที่เนื้อหาของสารที่ต้องการเปิดรับอย่างมาก

2. ในฐานะผู้ส่งสารโดยใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (Sender in Inter-personal Communication) เป็นการสื่อสารที่ให้ความสำคัญกับสัมพันธภาพระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร ในฐานะผู้ส่งสารนั้นการมีสัมพันธภาพดังกล่าวจะทำให้การสื่อสารทางการเมืองประสบผลสำเร็จในแง่ของการโต้ตอบทางการเมือง และความสามารถในการโน้มน้าวใจบุคคลอื่นในทางการเมือง

3. ในฐานะผู้ส่งสารในช่องทางสื่อมวลชน (Sender in Mass Communication) เป็นความพยายามของผู้ส่งสารที่จะครอบครองพื้นที่การสื่อสารทางการเมืองในหนังสือพิมพ์ เนื่องจากกระบวนการของการใช้ช่องทางสารค่อนข้างที่ซับซ้อนและยังถูกจำกัดในเรื่องพื้นที่การแสดงออก ทำให้โอกาสในการใช้สื่อมวลชนของบุคคลทั่วไปขึ้นอยู่กับโอกาสของสื่อมวลชนค่อนข้างมาก และการที่จะสามารถใช้ช่องทางสื่อมวลชนได้อย่างเต็มที่นั้นการเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในประเด็น

ทางสังคมจะมีความจำเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของอิทธิพลทางสถานภาพในการยึดเอาพื้นที่ของสื่อมวลชนในการเป็นผู้สื่อสารทางการเมืองที่แตกต่างกัน

4. การเป็นผู้สื่อสารในการสื่อสารแบบเครือข่าย (Sender-Receiver in Network Communication) เป็นรูปแบบการสื่อสารที่มีลักษณะการเกิดของ"กลุ่มเฉพาะ" ในการสื่อสาร หรือที่เรียกว่า ชุมชนทางความคิด โดยมีเครื่องมือที่ในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม เครื่องมือการสื่อสารที่กล่าวถึงนี้สามารถแยกออกตามลักษณะการดำเนินการได้เป็น 2 แบบ คือ เครื่องมือที่เป็นกิจกรรม ที่จะช่วยสร้างให้กลุ่มสามารถสื่อสารและทำความเข้าใจในเรื่องเดียวกัน และเครื่องมือที่เป็นอุปกรณ์การสื่อสาร จำพวกเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากกับการสร้างเครือข่ายการสื่อสารแบบอิเล็กทรอนิกส์

หลังจากที่ได้แบ่งรูปแบบการสื่อสารตามลักษณะทั้ง 4 นี้แล้ว ผู้วิจัยจึงได้นำลักษณะดังกล่าวมาเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน ถึงเนื้อหาและแบบแผนของรูปแบบการสื่อสารทางการเมือง ซึ่งในการอธิบายข้อมูลลำดับต่อไปจะเป็นการเสนอรายละเอียดของแต่ละรูปแบบการสื่อสารของชนชั้นกลางได้ดังนี้

1. รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสาร

การเปิดรับข่าวสารถือเป็นพฤติกรรมเบื้องต้นของการสื่อสารทางการเมือง ทุกคนที่ทำการสื่อสารจะต้องแสวงหาข้อมูลหรือรับทราบข่าวสารก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินกระบวนการสื่อสารอื่น ๆ สำหรับชนชั้นกลางในฐานะผู้รับสารนั้น ต่างก็มีลักษณะและวิธีการในการสื่อสารทางการเมืองที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยขอเสนอภาพรวมของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนต่าง ๆ ของผู้รับสาร เพื่อที่จะได้เข้าใจว่า ชนชั้นกลางมีพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การอธิบายการเป็นผู้สื่อสารทางการเมืองในรูปแบบอื่น ๆ ต่อไป ตามรายละเอียดดังนี้

- 1.1 แบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ
- 1.2 แบบแผนการเปิดรับข่าวสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์
- 1.3 แบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร

1.1 แบบแผนการเปิดรับสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ

สำหรับการอธิบายหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแบบแผนการเปิดรับสารจากสื่อต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

- (ก) วิทยู
- (ข) โทรศัพท์
- (ค) หนังสือพิมพ์
- (ง) อินเทอร์เน็ต

จากข้อมูลสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนเป็นหลัก พบว่าแต่ละคนจะมีการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองจากสื่อมวลชนทุกประเภท ได้แก่ วิทยู โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งจะมีการเปิดรับที่แบบสลับกันไปตามความเหมาะสมและเงื่อนไขของแต่ละบุคคล ยกเว้นการใช้อินเทอร์เน็ตในการเปิดรับข่าวสารที่ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คนเปิดรับเพิ่มเติมขึ้นมาจากสื่ออื่น ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2 แสดงปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ

	วิทยุ	โทรทัศน์	หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
สมบัติ บุญงามอนงค์	**	**	**	**
วิภา ดาวมณี	**	**	**	-
บุชา บุญธรรม	**	**	**	**
วรวรรณ เปรมสุข	*	***	**	-
ปฐม สรรพพุดาญาณ	*	*	***	-
ศศิณ พัฒนภิรมย์	*	***	***	-
ศยามล ไกยูรวงศ์	*	***	***	-
ลือชา ชับมัน	**	*	**	***
รัตนวรรณ เผ่านิช	*	**	***	-
โกศิต ปัญญเศรษฐ	***	**	**	-
เฉลิมพร ชุ่มแก้ว	***	**	***	***
กัณฐ์ลดา เนียมแสง	*	*	**	-
ชาคริต สุดสายเนตร	**	**	**	-
พิเชียร อำนาจวรประเสริฐ	***	***	***	-

จากตารางจะพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีปริมาณการเปิดรับข่าวสารจากแหล่งสารที่เป็นสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ มากน้อยแตกต่างกัน สอดคล้องกับลักษณะของชนชั้นกลางที่มีเสรีภาพในการเปิดรับข่าวสาร และมีความสามารถในการเลือกใช้สื่อมวลชนตามความต้องการด้านข้อมูล อย่างไรก็ตาม จากแบบปริมาณการเปิดรับข่าวสารที่แตกต่างกันของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนนี้ สามารถนำมาอภิปรายถึงแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนที่แตกต่างกันได้อีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยจะขออธิบายเรียงตามประเภทของสื่อที่เปิดรับดังต่อไปนี้

ความหมายของสัญลักษณ์

* น้อย ** ปานกลาง ***มากที่สุด - ไม่ได้ใช้เลย

(ก) วิทยุ

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้สื่อวิทยุ

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ 14 คนพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 3 คนที่เปิดรับสื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารมากที่สุด ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คน จะเปิดรับสื่อวิทยุควบคู่ไปกับสื่อมวลชนประเภทอื่น และผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 7 คนที่เหลือมีการใช้สื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารน้อยกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า แบบแผนหลักของการใช้สื่อวิทยุของผู้ให้สัมภาษณ์คือการใช้ควบคู่ไปกับสื่อมวลชนประเภทอื่นในการเปิดรับข่าวสารทางการเมือง หรือเป็นการใช้ตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ

- ลักษณะของสื่อ เนื่องจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อวิทยุมีข้อได้เปรียบสื่อมวลชนประเภทอื่น ๆ ในแง่ของความเร็วของข่าวสาร วิทยุจึงให้ความ "สด" ของรายการที่ออกอากาศแก่ผู้เปิดรับข่าวสาร เช่น การรายงานข่าวต้นชั่วโมง การสัมภาษณ์ หรือการแสดงความคิดเห็น ข้อได้เปรียบดังกล่าวจึงเป็นตัวกระตุ้นความสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ โดยเฉพาะรายการที่มี Phone-in เข้าไปแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในรายการประเภทเดียวกัน

"ผมใช้วิทยุมากที่สุด โดยเฉพาะรายการที่ได้ฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ด้วย มันดีในแง่ของการมีส่วนร่วม ประเด็นมันก็จะทันสมัยไปตามกระแสข่าวในแต่ละวัน" (โกสิต บัญญู เศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

การที่สื่อวิทยุเข้ามามีบทบาทกับชนชั้นกลางมากขึ้นก็เนื่องมาจากการไปกันได้ของสื่อกับวิถีชีวิตของคนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครที่มีภาระทั้งในด้านการงานและการเดินทาง เห็นได้จากการมีสถานีวิทยุอย่าง จส.100 ที่ให้ข้อมูลด้านการจราจรและข่าวสารกับคนกรุงเทพ ที่เอื้ออำนวยให้กับกลุ่มชนชั้นกลางที่มีพาหนะเป็นของตัวเอง รวมไปถึงการมีรายการข่าว หรือวิเคราะห์ข่าว ซึ่งจะเป็น

รายละเอียดเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับความแตกต่างของลักษณะการใช้ของบุคคลทั้ง 3 นอกจากการเป็นเพียงผู้รับสารจากวิทยุนั้นก็คือ "1 ใน 3 มีบทบาทในการเป็นผู้จัดรายการด้วย" (พิเชียร อำนาจพร ประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

รายการที่มีเนื้อหาหนัก ก็น่าจะเป็นรายการเหมาะสำหรับคนที่สนใจการเมืองอย่างจริงจัง การเปิดรับข่าวสารด้วย "การฟัง" ทำให้สื่อวิทยุได้เข้ามามีบทบาทเป็นเสมือนผู้เล่าเรื่องการเมือง ทำให้ผู้ฟังสามารถฟังการเล่าเรื่องได้ในเวลาปกติได้โดยไม่ต้องละกิจกรรมอื่นในการเปิดรับข่าวสาร

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ ถึงแม้ว่าสื่อวิทยุจะอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานของรัฐ แต่การดำเนินงานยังคงเป็นของเอกชน ดังนั้นรายการทางการเมืองยังคงเป็นรายการที่ควบคุมไม่ได้ เนื่องจากเป็นรายการสด และยังเป็นเวทีการแสดงความคิดเห็นที่บริสุทธิ์กว่าในสื่ออื่น เพราะความเป็นไปได้ที่ "หน้าม้า" ตามความเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์จะเป็นผู้โทรเข้ามาแสดงความคิดเห็นในรายการวิทยุ อาจทำได้ยากเพราะเป็นรายการสด แตกต่างจากสื่ออื่นที่การแสดงความคิดเห็นอาจถูกคัดเลือกจากสื่อมวลชนในการนำเสนอผ่านสื่อ (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

3) วิธีการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุ

- เนื้อหาที่เปิดรับ จากประวัติศาสตร์ของสื่อวิทยุที่ผ่านมา ส่วนแต่มีลักษณะของการเป็นสื่อที่ "เปิดเพลงสลับโฆษณา" เสียเป็นส่วนใหญ่ รายการข่าวหรือเนื้อหาสาระต่างก็เป็นการผลิตของทางราชการ เช่น กองทัพ และ กรมประชาสัมพันธ์ หรืออาจจะเป็นของสำนักข่าว สถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ทำหน้าที่เพียงแค่อ่านข่าว และให้ความรู้เท่านั้น แต่จากสภาพการตื่นตัวทางการเมืองในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 และหลังจากนั้นเป็นต้นมา ประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางในกรุงเทพมหานครได้ให้ความสนใจกับข่าวสารการเมืองอย่างมาก ทำให้สถานีและเจ้าของรายการเริ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบรายการเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟัง ในขณะเดียวกันต่างก็แข่งขันกันผลิตรายการดังกล่าวออกมามากมาย ซึ่งเห็นได้ชัดจากการเปิดฟังวิทยุของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับสื่อวิทยุมากที่สุด และ ที่ใช้ควบคู่กับสื่อมวลชนอื่น ๆ นั้น จะมีการเลือกเปิดรับรายการที่เน้นสาระและข่าวสารมากกว่ารายการที่เน้นความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ทิศทางและเนื้อหาของรายการเป็นส่วนสำคัญที่ผู้ให้สัมภาษณ์เลือกเปิดฟังวิทยุ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์มักจะเปิดรับแต่สถานีที่เสนอรายการข่าวเป็นหลัก

"เรามีสถานี มีรายการวิทยุดี ๆ ให้ฟังกันมานานละ ฟังวิทยุแล้วได้ความรู้มากมายเลย แล้วอย่างเราก็มีสถานีค่อนข้างหลากหลาย ตั้งแต่ 101, 102.5, 97.5, 96, 105 เยอะมาก เราอาศัยทัศนะกันเต็มที่แล้ว ทั้งที่สนใจในเรื่องการเมือง สังคม ซึ่งในต่างจังหวัดมันไม่มีแบบนี้ นี่ถ้าต้องไปอยู่ต่างจังหวัดก็คงจะสมองเหี่ยว เพราะสมองมันคงไม่โต มันไม่มีปฏิกิริยาการติดกันทางความคิด" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

จากข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับข่าวสารจากวิทยุทราบรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งสารทางวิทยุ FM ว่ามีรายการใดบ้างที่เป็นรายการข่าว และได้ให้ความสนใจกับรายการที่ออกอากาศเป็นสถานีข่าวสารโดยเฉพาะ เพื่อที่จะได้รับข่าวสารสาระตามความต้องการ อันเป็นเสรีภาพของชนชั้นกลางในการเลือกรูปแบบรายการข่าวทางวิทยุ และเลือกเนื้อหาที่อยากฟัง และเป็นเสรีภาพที่คนต่างจังหวัดซึ่งรับฟังวิทยุภายในท้องถิ่นไม่มี หรือถ้ามีก็น้อยกว่ามาก

นอกจากนี้ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของรายการข่าวสารในคลื่นวิทยุแบบเดียวกัน ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์ที่สื่อวิทยุได้เข้ามามีบทบาทในการตอบสนองพฤติกรรมการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของคนชั้นกลางโดยการนำเสนอข่าวสารและเรื่องราวสาธารณะ (Public Affair) ที่มีเนื้อหาผูกพันกับวิถีชีวิตคนชั้นกลาง ไม่ว่าจะเป็นรายงานเศรษฐกิจ รายงานข่าวการเมือง ฯลฯ

สิ่งที่น่าสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากวิทยุของผู้ให้สัมภาษณ์ก็คือ นอกเหนือไปจากความสนใจข่าวสารและเนื้อหาสาระต่าง ๆ จากผู้จัดรายการแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ความสนใจเป็นพิเศษกับรายการที่มีผู้ฟังคนอื่นร่วมออกอากาศเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสนใจ และความชื่นชอบของผู้ให้สัมภาษณ์ในรายการที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังสามารถแสดงบทบาทร่วมในทางการสื่อสาร (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539) แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้สื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารมักจะอยู่ในฐานะผู้ฟังมากกว่าจะเป็นผู้ส่งสาร ทั้งนี้สื่อวิทยุมีข้อจำกัดในเรื่องของโอกาสในการเข้าไปใช้สื่อเพื่อแสดงความคิดเห็น ถึงแม้ว่ารายการที่ออกอากาศจะเป็นรายการสด แต่ผู้รับฟังที่อยากได้ตอบกับสื่อจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการติดต่อเข้าไปยังรายการ (ทั้งที่ใช้โทรศัพท์ในอาคารบ้านเรือน หรือแม้กระทั่งการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่) ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมักอยู่ในบทบาทของผู้ร่วมเหตุการณ์มากกว่าผู้ร่วมในรายการ เสียเอง

มีข้อแตกต่างของลักษณะการใช้ของกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ในแง่ของการใช้สื่อวิทยุนั้นพบว่า กลุ่มที่ใช้สื่อวิทยุในการเปิดรับข่าวสารน้อยกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่นอาจมีการเปิดรับสื่อเพื่อความบันเทิงเนื่องจากได้ใช้สื่อมวลชนอื่นในการเปิดรับข่าวสารแทนไปก่อนหน้านี้แล้ว แต่อย่างไรก็ตามผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังสามารถรับข่าวสารจากวิทยุได้ ทั้งนี้เป็นสาเหตุมาจากการที่รายการวิทยุต่าง ๆ จะมีช่วงข่าวแทรกไว้ในรายการของสถานีอยู่ตลอดเวลา เช่น ข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ หรือข่าวต้นชั่วโมงที่รายงานโดยสำนักข่าวต่าง ๆ

เช่น วิทยุ รัฐสภา (87.5 MHz) , วิทยุเนชั่น (89.5 MHz) เป็นต้น (ดูรายละเอียดได้จาก ภาคผนวก ก)

- ข้อจำกัดในการเปิดรับ แม้ว่าสื่อวิทยุมีลักษณะเป็น Hot Media แต่รายการที่ออกอากาศจะมีกำหนดเวลาที่แน่นอน ทำให้ผู้ฟังที่ติดตามรายการอย่างสม่ำเสมอจะไม่พลาดการรับฟัง เพราะผู้ฟังบางคนจะผูกพันกับรายการวิทยุในลักษณะของการเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวัน อย่างไรก็ตาม ผู้รับสารอาจมีอุปสรรคในการรับข่าวสารหากไม่มีวิทยุที่ใช้เปิดรับ ยกเว้นในกรณีที่ผู้รับสารมีวิทยุแบบพกพา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เปิดรับข่าวสารสามารถรับฟังข่าวสารได้ตลอดเวลา

(ข) โทรทัศน์

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้สื่อโทรทัศน์

จากข้อมูลในการเปิดรับข่าวสารพบว่า มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คนที่นิยมใช้สื่อโทรทัศน์อย่างจริงจังในการติดตามข่าวสารทางการเมือง ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นๆ เปิดรับข่าวสารจากโทรทัศน์ควบคู่ไปกับสื่อมวลชนประเภทอื่น หรืออาจจะเปิดรับได้น้อยกว่าสื่ออื่นๆ ขึ้นอยู่กับความสะดวกในเรื่องของเวลาและความเคยชินในชีวิตประจำวันที่จะเปิดรับชมจากสื่อดังกล่าว

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสาร

- ลักษณะของสื่อ เนื่องจากธรรมชาติของสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียง มีการรายงานข่าวจากเหตุการณ์จริง ทำให้ข่าวสารที่ปรากฏค่อนข้างจะเชื่อถือได้มากกว่าในสื่ออื่น ๆ ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นสื่อมวลชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "สื่อประเภทโทรทัศน์จะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วยตัวของสื่อเอง" อันเนื่องมาจากภาพและเสียงที่ปรากฏนั้นได้ถูกนำเสนอต่อสายตาของผู้เปิดรับโดยตรง

"สถานการณ์การต่อสู้ทางการเมืองในปัจจุบันมันค่อนข้างสูง ทุกอย่างเกิดขึ้นได้จากการพูด โดยบางที่เราไม่รู้ว่าจะจริงหรือเท็จ ถ้ารัฐบาลให้ Perception ที่ทำลาย ไม่จำเป็นต้องไปอ่านจากรายงานที่คนเขียนหรือวิเคราะห์หรอก แต่ดูได้จากภาพที่เขาพูดได้ทันที" (พนา จันทรวิโรจน์, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2540)

รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับผู้ใช้สื่อโทรทัศน์ในการเปิดรับข่าวสาร ก็คือ "1 ใน 4 ของผู้ใช้ มีรูปแบบของการเป็นผู้จัดรายการทางโทรทัศน์แบบ Pay-TV ด้วย" (พิเชียร อำนางวรประเสริฐ, สัมภาษณ์, 13 กุมภาพันธ์ 2540)

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ สื่อโทรทัศน์ยังคงเป็นสื่อที่ดำเนินงานภายใต้การควบคุมของหน่วยราชการ ทำให้การเสนอรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ ยังคงมีเสรีภาพได้ภายใต้การควบคุมของรัฐ ยกเว้นในกรณีสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชน ซึ่งสถานีโทรทัศน์เหล่านี้จะมีเสรีภาพที่มากขึ้นในการรายงานข่าวเฉพาะภายใต้จรรยาบรรณของสื่อมวลชนเท่านั้น

คนดูเริ่มจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบรายการโทรทัศน์ได้บ้างในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากการแข่งขันแย่งชิงคนดูของสถานีโทรทัศน์ต่าง ๆ การให้คุณค่ากับคนดูในฐานะที่เป็น Rating ของสถานี ทำให้รายการข่าวซึ่งเคยมีรูปแบบในการนำเสนอที่อย่าง Tradition ในการรายงาน เริ่มมีการปรับตัวให้มีความน่าสนใจที่คนดูจะเลือกเปิดรับ นอกจากนี้คนดูยังเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดเวลาการออกอากาศของรายการต่าง ๆ ในสถานีอีกด้วย เช่น การเพิ่มช่วงเวลาของรายการข่าวให้มากขึ้น โดยการแบ่งเสนอออกเป็นช่วงเวลาต่างๆ เช่น ข่าวภาคเช้า ข่าวภาคเที่ยง และข่าวภาคค่ำ รวมไปถึงข่าวสั้นที่เสนอแทรกขึ้นมา นอกจากนี้รายการข่าวยังได้มีการปรับเปลี่ยนเวลาให้ตรง life style ของคนดู (ที่สัมพันธ์กับรายการละคร) โดยเลื่อนการเสนอข่าวข่าวภาคค่ำให้เร็วขึ้นจาก 20.00น. มาเป็น 19.00 น. (โดยมีช่วงเวลาสิ้นสุดของการรายงานข่าวภาคค่ำประมาณ 20.30น. - 21.00น.) สำหรับสถานีที่เน้นสาระและข่าวสาร ช่วงเวลาของการเสนอข่าวก็จะมีมากกว่าสถานีที่เน้นความบันเทิงช่วงหัวค่ำ จึงเห็นได้ว่าถึงแม้จะเป็นการกำหนดรูปแบบทางอ้อม แต่ก็ป็นสัญญาณที่ชี้ให้เห็นว่า คนดูเริ่มมีความสำคัญและสามารถเข้าไปกำหนดสื่อมวลชนได้ในระดับหนึ่ง

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ในฐานะผู้ที่ใช้สื่อโทรทัศน์ในการเปิดรับข่าวสารได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ "เสรีภาพในการเปิดรับข่าวสาร" จากสื่อโทรทัศน์ว่า ปัจจุบันจำนวนสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินการโดยเอกชนเริ่มมีเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะโทรทัศน์แบบ Pay-TV ที่ผู้ใช้ต้องเสียค่าใช้จ่ายรายเดือน จะส่งผลให้ผู้เปิดรับข่าวสารที่เป็นสมาชิกสามารถเลือกติดตามข่าวสารและรายการจากสถานีดังกล่าวได้อย่างอิสระและรับได้มากยิ่งขึ้นโดยไม่ถูกตัดทอนไปจากรายการอื่น ๆ เช่นเดียวกับสถานีแบบ Free-TV

"สิ่งสำคัญคือสื่อมันต้องดำเนินงานแบบเอกชน มันจะทำให้เรารู้สึกว่ามันไม่เอียงเข้าข้างใคร ก็เลยอยากติดตาม อย่างข่าวไทยสกายสิ เขาจะถ่ายยาวเลยว่าคนนี้พูดอะไรตั้งแต่ต้นจนจบ อย่างพี่ยากจะรู้พี่ยี้ดู ดูว่าใครพูดอะไร พี่ยี้ไม่ชอบอ่านบทวิเคราะห์หรอก บางทีมันเขียนให้ยาวอยู่กับที่นะ ถ้าพี่ยี้ารู้คดีปาทำชนะ พี่ยี้เปิดทีวีดูเลย พวกเคเบิลทั้งหลาย ไทยสกาย IBC

ยกเว้นสถานี ITV ที่เสนอรายการข่าวภาคค่ำตั้งแต่ 19.00น. เรื่อยไปจนถึงช่วงข่าว 22.00น.

ฟังที่เขาพูดจริง ๆ มันไม่มีอะไรคืบหน้า เราก็เห็นนะว่าเขาพูด ไม่ใช่เพราะข่าวที่ใส่สี" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

การดำเนินงานในรูปแบบดังกล่าวทำให้รายการข่าวในสถานีโทรทัศน์เหล่านี้มีอิสระในการเสนอข่าวมากขึ้น และสามารถนำเสนอข่าวสารได้อย่างเต็มที่ ทำให้สถานีโทรทัศน์ในแบบ Free TV เริ่มมีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอข่าวสารให้มีความน่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะ Free-TV ที่ดำเนินงานโดยเอกชน และจากพัฒนาการด้านการรายงานข่าวสารนี้เองที่ทำให้ผู้เปิดรับข่าวสารจากช่องทางดังกล่าวมีความรู้สึกชื่นชอบรูปแบบของสถานีที่มีเสรีในการเสนอข่าวและการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อโทรทัศน์ด้วย เช่น กรณีการเปิดบูทแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกตั้งในปีเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 และได้นำออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ITV (ปฐม สรรพพชดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

3) วิธีการเปิดรับข่าวสาร

- เนื้อหาที่เปิดรับ ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ใช้สื่อโทรทัศน์มากที่สุด จะเปิดรับรายการข่าวเป็นหลัก โดยจะเปิดรับจากสถานีโทรทัศน์ที่ดำเนินงานโดยเอกชน ทั้งที่เป็น Pay-TV และ Free-TV ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์คนอื่นอาจจะใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อต้องการสาระควบคู่ไปกับความบันเทิงด้วย

- ข้อจำกัดในการเปิดรับ เนื่องจากการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์มีข้อจำกัดในเรื่องของสถานที่และเวลา สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีเวลารว้างน้อยเนื่องจากยังใช้เวลาอยู่กับงานหรืออยู่ในช่วงเดินทางกลับบ้านทำให้โอกาสในการเปิดรับชมน้อยลง โดยเฉพาะช่วงเวลาที่เป็นการรายงานข่าวของสถานีโทรทัศน์แบบ Free-TV (ช่วงเวลาตั้งแต่ 18.00-21.30) การเปิดรับข่าวสารเพื่อให้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องอาศัยสื่ออื่น ๆ ควบคู่ไปกับสื่อโทรทัศน์ ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางรายได้เลือกที่จะเป็นสมาชิกสถานีโทรทัศน์แบบ Pay-TV เพราะจะยังสามารถรับชมรายการจากช่องข่าวของสถานีได้ตลอดเวลา (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539) ปรากฏการณ์นี้จึงแสดงให้เห็นว่า นอกจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นชนชั้นกลางจะให้ความสำคัญในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์แล้ว ยังมีโอกาสในการเลือกรับรูปแบบของสถานีโทรทัศน์ที่สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์

"ITV เกิดจากการเปิดช่องในสมัยรัฐบาลอานันท์ ภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 ที่สื่อมวลชนในตอนนั้นถูกปิดเบือน" (วิภา ดาวมณี, สัมภาษณ์, 14 มีนาคม 2539)

อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพและอำนาจการซื้อข่าวสารที่ชนชั้นกลางมีทางเลือกในการเปิดรับตามเงื่อนไขของตนเองมากขึ้น

(ค) หนังสือพิมพ์

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้สื่อหนังสือพิมพ์

โดยทั่วไปแล้วผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คนจะเลือกเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์เป็นพื้นฐาน มีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 6 คน ที่ให้ความสำคัญกับการเปิดรับสื่อหนังสือพิมพ์เป็นอันดับแรก ในจำนวนที่เลือกจะใช้สื่อหนังสือพิมพ์รวมไปกับสื่ออื่น ๆ ตามความเหมาะสม แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์เป็นแหล่งข่าวสารสำคัญที่ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะเปิดรับในชีวิตประจำวัน

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสาร

- ลักษณะของสื่อ นอกจากจะสามารถให้เนื้อที่รายละเอียดของข่าวสารและการเสนอข่าวสารที่มีสาระหนัก (Hard News) ได้มากกว่าสื่ออื่นแล้ว ลักษณะการเปิดรับข่าวสารยังไม่ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในการเปิดรับข่าวสาร ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่พลาดข่าวสารประจำวันที่น่าสนใจอันมีสาเหตุมาจากการไม่มีเวลาติดตามรายการโทรทัศน์หรือวิทยุที่มีกำหนดการออกอากาศที่แน่นอน

"ผมอ่านหนังสือพิมพ์ เพราะผมไม่ค่อยมีเวลารว่างมาฟังข่าวหรือดูทีวีมากนัก ต้องทำงานแต่เช้า กลับบ้านก็ค่ำ หนังสือพิมพ์มันพอจะพกไปอ่านตรงไหนก็สะดวกดี อ่านย้อนหลังก็ได้ แล้วเนื่อหามันก็มีหลากหลายให้เราเลือกอ่านหรือเลือกซื้อ" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

"คือครูชอบอ่านหนังสือพิมพ์ ที่บ้านจะรับหนังสือพิมพ์เยอะมากค่ะ ก็อ่านแบ่งกันกับสามี ส่วนของครูอาจจะเพิ่มภาษาอังกฤษเข้ามาด้วย เพราะจะเอาไปใช้สอนหนังสือ คัดเอาเรื่องที่น่าสนใจมาใช้" (รัตนวรรณ แก้วนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

เนื่องจากธรรมชาติของตัวสื่อหนังสือพิมพ์จึงสร้างการเปิดรับข่าวสารให้กับผู้ให้สัมภาษณ์ได้อย่างทั่วถึงโดยไม่ต้องคำนึงถึงช่วงเวลาในการนำเสนอ และยังมีความสะดวกในการเปิดรับในสถานที่ต่าง ๆ (cold media) นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ที่ตีพิมพ์ในปัจจุบันมีความหลากหลายทั้งในแง่ของ

ประเภทหนังสือพิมพ์และจำนวนฉบับ ทำให้ผู้บริโภคข่าวสารมีทางเลือกในการเปิดรับข่าวสารตามความสนใจได้อย่างเต็มที่

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่เป็นเจ้าของและดำเนินงานโดยเอกชน การเสนอข่าวสารจึงมีอิสระมากกว่าวิทยุหรือโทรทัศน์ที่ถูกควบคุมจากหน่วยงานของรัฐ เนื้อหาภายในหนังสือพิมพ์จะมีความหลากหลายทั้งเนื้อหาและอุดมการณ์ ซึ่งผู้อ่านสามารถหาอ่านได้จากทั้งบทความของนักเขียนหรือนักวิชาการทำให้ผู้อ่านที่สนใจข่าวเชิงวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์สามารถเลือกอ่านเนื้อหาข่าวได้อย่างอิสระมากกว่า

3) วิธีการเปิดรับข่าวสาร

- เนื้อหาที่เปิดรับ เนื่องจากสื่อหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่จะเน้นที่เนื้อหาสาระ ข่าวสารความรู้มากกว่าความบันเทิงเมื่อเทียบกับสื่ออื่น ๆ ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์จะเปิดรับข่าวสารด้วยวัตถุประสงค์ 2 ประการควบคู่กันไปคือ เปิดรับข่าวสารด้วยความสนใจส่วนตัวและเปิดรับข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับงานอาชีพ ในขณะที่การเปิดรับเนื้อหาด้านบันเทิงจะเป็นลำดับรองลงมา หรือในบางครั้งอาจไม่ได้ให้ความสนใจเลย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับประเภทของหนังสือพิมพ์ด้วย ถ้าหนังสือพิมพ์ที่เปิดรับเป็นหนังสือพิมพ์ประชานิยม เนื้อหาที่เปิดรับอาจเปลี่ยนเป้าหมายไปเป็นการอ่านเพื่อความบันเทิงได้ เช่น การอ่านนิยาย ข่าวสังคม บันเทิง ฯลฯ

นอกจากนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีรูปแบบของการอ่านเพื่อแยกเก็บข้อมูลทั้งปัจจุบันและย้อนหลังทั้งที่เป็นการนำมาดัดแปลงเพื่อใช้ในการทำงาน หรือการตัดเก็บข่าวหรือความรู้ต่าง ๆ ที่ตนสนใจเอาไว้ เพราะข่าวสารจากหนังสือพิมพ์สามารถเก็บเอาไว้เพื่อนำมาใช้อ้างอิงหรืออ่านซ้ำในภายหลังได้ง่ายกว่าสื่ออื่น ๆ ทำให้การใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์เป็นไปได้อย่างเต็มที่ในแง่ของการคงอยู่ของข่าวสาร (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

หนังสือพิมพ์รายวันทั้งวงจำหน่ายมีจำนวน 16 ฉบับ (ไม่รวมถึงหนังสือพิมพ์ประเภท กีฬา บันเทิง และหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์) ได้แก่ ไทยรัฐ, เดลินิวส์, ข่าวสด, มติชน, สยามโพสต์, แนวหน้า, บ้านเมือง, ไทยโพสต์, สยามรัฐ, วัฏจักร, สื่อธุรกิจ, คู่แข่ง, กรุงเทพธุรกิจ, ผู้จัดการ, The Nation, Bangkok Post

จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์จะให้ความสำคัญกับการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้งานหนังสือพิมพ์ร่วมกับสื่ออื่น ๆ ก็ตาม ทั้งนี้เพราะผู้อ่านยังคงต้องการเนื้อหาที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับข่าวที่มากขึ้นพอที่จะนำมาใช้ในการถกเถียงในแต่ละประเด็นของข่าว หรือพูดโดยรวมก็คือผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้ยังคงเป็นชนชั้นกลางกลุ่มที่พยายามจะเปิดรับข่าวสารให้ได้มากที่สุดหากเงื่อนไขของเวลาและสถานที่เอื้ออำนวยอย่างเหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิด การเปิดรับข่าวสารจากแหล่งสารที่มากมายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถและความเข้าใจถึงข้อจำกัดบางอย่างที่แต่ละสื่อไม่สามารถให้ได้ และหาวิธีที่จะทดแทนส่วนที่ขาดหายไปของสื่อแต่ละประเภท เช่น ในกรณีของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เปิดรับข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์และสื่อหนังสือพิมพ์ นอกจากจะต้องการความรวดเร็วจากการรายงานสดจากวิทยุและโทรทัศน์แล้ว ก็ยังต้องการรายงานที่มีรายละเอียดและข้อสรุปเชิงวิจารณ์ของข่าวจากหนังสือพิมพ์ด้วย

"ปกติผมจะดูทีวีกับอ่านหนังสือพิมพ์เป็นหลักในการติดตามข่าวสาร ส่วนใหญ่ก็เป็นการติดตามว่าข่าววันนี้ไปถึงไหนแล้ว พวกข่าวการเมือง ผมชอบติดตามปรากฏการณ์ทางการเมือง อยากรู้ว่าวันนี้มีข่าวอะไรบ้าง ใครวิเคราะห์การเมืองแบบไหนบ้าง เป็นความสนใจส่วนตัวนะครับ" (ศดิน พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

"ใช้หนังสือพิมพ์กับโทรทัศน์เป็นส่วนใหญ่ คือมันใช้ได้ 2 ส่วนนะคะ คือใช้กับตัวเอง และใช้กับการทำงานในการติดตามสถานการณ์ หนังสือพิมพ์จะให้ข้อมูลในด้านลึกมากกว่า โดยเฉพาะบทความของคอลัมนิสต์ต่าง ๆ มันจะได้แง่คิดในการมองปัญหาสังคมได้ดี บทความยังทำให้เรารู้เบื้องลึกที่เราสนใจ ซึ่งตรงนี้จะได้ประโยชน์มาก ส่วนทีวีมันก็ค่อนข้างแคบกว่าหน่อย เพราะมีเห็นแค่ภาพ ไม่ได้เห็นลงไปในความคิด ยกเว้นในบางรายการ ซึ่งก็มีน้อย" (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

- ข้อจำกัดในการเปิดรับข่าวสาร เนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ต้องทำการซื้อแบบจ่ายเงินโดยตรง ดังนั้นผู้รับข่าวสารจึงต้องรับภาระค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินให้กับหนังสือพิมพ์ทุกฉบับที่ซื้ออ่าน แตกต่างไปจากสื่อโทรทัศน์และวิทยุที่ผู้รับสารได้ทำการจ่ายเงินทางอ้อม (ผ่านการซื้อสินค้าจากโฆษณาและเจ้าของสินค้าจะเป็นผู้จ่ายค่าโฆษณาอีกทอดหนึ่ง) ผู้รับชม-ฟังจึงมีความผูกพันในสถานะ rating สำหรับผู้สนับสนุนรายการ และในขณะที่ราคาหนังสือพิมพ์ได้เพิ่มสูงขึ้น การตัดสินใจในการซื้อหนังสือพิมพ์จะลดปริมาณลงเหลือเฉพาะเล่มที่ใช้ประโยชน์จากการอ่านได้มากที่สุด อย่างไรก็ตามผู้อ่านยังมีทางออกในการเปิดรับข่าวสารด้วยการหาอ่านหนังสือพิมพ์ได้จากสถานที่ที่ให้บริการทั่วๆ ไป เช่น ห้องสมุด หรือแม้แต่ในรถประจำทาง (Micro Bus)

ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนมีโอกาสได้อ่านหนังสือพิมพ์ในสถานที่ที่จัดเตรียมเอาไว้ แต่รูปแบบการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์จะต้องใช้เวลาค่อนข้างมาก ทำให้จำนวนฉบับที่เปิดรับมีหลากหลายหลายแต่วิธีการอ่านจะไม่สามารถเลือกอ่านรายละเอียดได้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนจึงมีวิธีการอ่านแบบคร่าว ๆ เพียงให้ทราบว่ามีข่าวดังกล่าวเรื่องอะไร (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

จากเหตุผลของผู้ให้สัมภาษณ์ในการเปิดรับข่าวสารถึงแม้จะพบว่าความสนใจในเนื้อหาของ การเปิดรับจะมีแนวทางที่ชัดเจนในการเลือกที่จะเปิดรับเนื้อหาประเภทข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เหมือนกัน ซึ่งแสดงให้เห็นแนวโน้มของความนิยมของชนชั้นกลางที่มุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญกับข่าวสารในชีวิตประจำวันอย่างมากก็ตาม แต่ในจุดนี้ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่านอกเหนือไปจากการติดตามข่าวสารเพื่อความรู้ หรือการนำไปใช้ประโยชน์แล้ว ส่วนหนึ่งของการเปิดรับข่าวสารยังคงไว้ซึ่งรูปแบบของความบันเทิงที่แฝงอยู่ และจะออกมาในลักษณะของ "ความสนใจ" ในระหว่างหรือภายหลังจากที่ได้รับชมรายการนั้นอยู่ด้วย เช่น การเปิดรับชม-ฟังการอภิปรายซักฟอกของนักการเมือง (การโต้เถียงของนักการเมืองในสภาฯ) การรับชมรายการสนทนาทางการเมือง (การตั้งคำถามของผู้ดำเนินรายการบางคน) การอ่านบทความทางการเมือง (เชิงเสียดสีนักการเมือง) เป็นต้น

(ง) อินเทอร์เน็ต หรือ ออนไลน์ (Internet or On-line)

1) จำนวนผู้ใช้และปริมาณการใช้อินเทอร์เน็ต

สำหรับการใช้เทคโนโลยีเพื่อเปิดรับข่าวสารทางการเมืองในกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่ามีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 4 คน ที่ได้ใช้สื่อนี้ โดยเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมในการเปิดรับตั้งแต่การมีอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสาร(คอมพิวเตอร์) ซึ่งมีราคาค่อนข้างสูง การมีทักษะการใช้งาน การจัดสรรเวลาเพื่อที่จะเข้าสู่ระบบการใช้งาน และการรับภาระค่าใช้จ่ายในการเป็นสมาชิกของระบบสื่อสาร อาจจะกล่าวได้ว่า การใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ให้สัมภาษณ์มีความแตกต่างไปจากการใช้สื่อมวลชนประเภทอื่นในเรื่องของการใช้ เพราะความเคยชิน แต่เป็นการใช้ที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะ

มีความเป็นไปได้ที่ผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้เนื่องจากความเคยชินในชีวิตประจำวัน โดยมีผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่ง (ลือชา ชับมัน) ได้ใช้ระยะเวลาหนึ่งอยู่ในต่างประเทศซึ่งมีการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างแพร่หลาย การใช้วิธีสื่อสารนี้จึงถือเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวันของผู้ให้สัมภาษณ์ และความเคยชินนี้ก็ได้ติดตามมาเมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ได้กลับมาใช้ชีวิตที่เมืองไทยด้วย

2) เหตุผลในการเปิดรับข่าวสาร

- ลักษณะของสื่อ การสื่อสารแบบไร้พรมแดน คือจุดเด่นของการสื่อสารวิธีนี้ ผู้ใช้สามารถเข้าไปค้นหาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ได้ตามความสนใจ นอกจากนี้ยังมีอิสระในการสื่อสารในรูปแบบ interactive กับผู้สื่อสารคนอื่น ทำให้ผู้เปิดรับสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารในเวลาเดียวกัน

“ผมชอบเรื่องการ On-line มากเลยครับ เพราะว่ามันช่วยให้เราได้คุยกับคนที่สนใจเรื่องเดียวกันจริง ๆ คือเราสามารถเลือกที่ที่เราจะเข้าไปแสดงความคิดเห็น มันมีที่เฉพาะให้ไปแสดงออก มันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างวัฒนธรรมการโต้ตอบทางความคิดเห็นของคนในสังคม” (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

- รูปแบบการดำเนินงานของสื่อ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตได้นำเอาข้อที่ขาดหายไปในเรื่องมวลชนอื่นมาเพิ่มเอาไว้ภายในสื่อชนิดนี้ โดยเป็นการเพิ่มความสามารถในการเปิดรับข่าวสารของผู้ใช้ที่มากขึ้น กล่าวคือ ผู้ใช้มีเสรีภาพที่จะเลือกรับข่าวสาร และเลือกแหล่งสารที่เปิดรับ รวมถึงเสรีภาพที่จะได้แสดงความคิดเห็นในฐานะผู้ส่งสาร และที่สำคัญขอบเขตที่กว้างไกลของข่าวสารในอินเทอร์เน็ตจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้ใช้ให้มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาข่าวสารเพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองมากที่สุด ในขณะที่เดียวกันการใช้สื่อดังกล่าวในการเปิดรับข่าวสารยังให้ความรู้สึกของการยกระดับในการรับรู้ข่าวสารที่มากขึ้นในกลุ่มผู้ใช้ โดยการหนีออกจากกฎเกณฑ์การถูกกำหนดความสนใจโดยสื่อมวลชน ในเวลาเดียวกับที่ตัวสื่อยังได้ตอบสนองความต้องการความทันสมัยแก่ผู้ใช้ไม่เฉพาะเพียงแค่ข่าวสารเท่านั้น แต่เป็นความทันสมัยในการเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยอีกด้วย

3) วิธีในการเปิดรับข่าวสาร

- เนื้อหาที่เปิดรับ ลักษณะของสื่อมีความแปลกใหม่และพิเศษนี้ก็ได้ทำให้เกิดลักษณะของการคัดกลุ่มผู้ใช้จากกลุ่มชนชั้นกลางอีกชั้นหนึ่ง นอกเหนือไปจากการคัดกลุ่มตามเงื่อนไขของการใช้เทคโนโลยี นั่นก็คือการคัดเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ให้มารวมกัน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงทางความคิดของคนกลุ่มนี้ ทำให้ลักษณะของกลุ่มคนที่เข้าไปใช้สื่อชนิดนี้มีข้อพิเศษแตกต่างไปจากสื่อมวลชนทั่วไปตรงที่ กลุ่มผู้ใช้จะมีลักษณะเฉพาะทางด้านเนื้อหามากขึ้น หมายความว่ากลุ่มผู้ใช้ที่ใช้นี้จะมุ่งเข้าสู่เนื้อหาที่ตนสนใจในทันที ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถระบุลักษณะของกลุ่มที่ใช้ว่าเป็นระดับมวลชนในสื่อชนิดนี้ได้ชัดเจน ขึ้นอยู่กับความเป็นที่นิยมของเครือข่าย (Web Site) และวัตถุประสงค์ของเครือข่ายว่าจะดำเนินกิจกรรมในลักษณะใด

นอกจากนี้เนื้อหาภายในของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ยังมีความหลากหลาย และมีจำนวนมหาศาล ซึ่งสร้างความพอใจให้กับผู้ใช้อย่างมาก ผู้ใช้มีอิสระและสามารถเลือกเนื้อหาที่ตรงกับความสนใจของตนได้อย่างเต็มที่ ทั้งในเรื่องอาชีพการงาน หรือความสนใจส่วนตัว

"ที่ผมใช้อยู่ตอนนี้ก็คือ On-line ของ The Nation ครับ แต่ว่าเค้าเน้นข่าวหุ้น อย่างผมสนใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ก็พยายามหาแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ซึ่งมันก็มีให้เราเข้าไปอีกเยอะเลยครับ" (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

"ผมรับข้อมูลจาก Internet เยอะเหมือนกัน เพราะว่าภาพมันกว้าง ข้อมูลมันเยอะครับ หากผมสนใจเรื่องเศรษฐกิจ ผมก็มีแหล่งข้อมูลเฉพาะอยู่แล้ว หรือเรื่องการเมืองอะไรต่าง ๆ เราก็ต้องเชื่อมโยงความรู้เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งงานเขียนและงานสอน" (เฉลิมพร อุ่นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

จากข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 2 รายต่างใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อเปิดรับข่าวสารแทนการใช้หนังสือพิมพ์ในบางโอกาส และแสดงให้เห็นว่าสื่อชนิดนี้ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น ทั้งในด้านความสนใจส่วนตัว และข่าวสารที่เอื้อประโยชน์ต่อวิชาชีพ โดยสื่อใหม่ได้เข้ามาแทนที่และทดแทนในสิ่งที่สื่อมวลชนรูปแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ให้สัมภาษณ์ได้อย่างเต็มที่

ข้อนำสังเกตเกี่ยวกับการใช้สื่อชนิดนี้ในการสื่อสารก็คือ รูปแบบการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นในกลุ่มเฉพาะผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ นอกจากจะทำให้การสื่อสารไม่ต้องถูกคัดเลือกเหมือนการใช้งานในสื่อมวลชนแล้ว ผู้สื่อสารก็ต้องกังวลกับการเปิดเผยตัวตนที่แท้จริงจากการสื่อสารความคิดผ่านทางตัวหนังสือมากนัก ซึ่งแตกต่างจากการใช้สื่อมวลชนที่ค่อนข้างจะเปิดเผยต่อสายตาคนภายนอกมากกว่า

- ข้อจำกัดในการเปิดรับ ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารนี้ มีข้อจำกัดในเรื่องของอุปกรณ์ที่จะใช้ได้ ในสถานที่ที่จำกัด ผู้ให้สัมภาษณ์อาจจะเปิดรับสื่อได้จากที่บ้าน หรือที่ทำงานเท่านั้น ลักษณะของการใช้งานจึงค่อนข้างจะมีแนวทางที่จะปลีกตัวออกจากสิ่งแวดล้อมรอบข้างในช่วงขณะหนึ่ง เพื่อเข้าสู่สิ่งแวดล้อมอีกแบบหนึ่ง (ซึ่งต้องใช้ความตั้งใจในการสื่อสารกับสื่อและอุปกรณ์การสื่อสาร) ซึ่งอาจจะสอดคล้องกับรูปแบบของการดำเนินชีวิตของชุมชนเมืองที่มีลักษณะโดดเดี่ยวและกระจัดกระจาย ในขณะที่มนุษย์ยังคงต้องการที่จะสื่อสารกับผู้อื่น แนวความคิดที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์จากการใช้ดังกล่าวก็คือการเกิดของชุมชนใหม่ที่เรียกว่า "ชุมชนอิเล็กทรอนิกส์" ในกลุ่มผู้ใช้

"เทคโนโลยีมันอาจจะทำให้เกิด individual แต่ความที่มันมีประสิทธิภาพ กลับทำให้มันสื่อกันได้มากขึ้น การรวมตัวของผู้ใช้จะมีรูปแบบใหม่ ก็คือการส่งผ่านข่าวสารหรือความคิดเห็นการไปรวมตัว ตัวระบบมันอาจจะทำให้ดูว่าห่างก็จริง แต่พลังที่จะสะท้อนมันไม่ได้ลดลง มีแต่จะเพิ่มขึ้นเพราะมันสื่อสารออกไปได้อย่างกว้างขวาง" (เฉลิมพร อุ้นแก้ว, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

สื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงเป็นทางออกของคนเมือง หรือคนชั้นกลางที่ปรารถนาจะรวมตัวหรือต้องการสื่อสารกับบุคคลอื่น ซึ่งต่างก็กำลังดำเนินชีวิตภายใต้ข้อจำกัดในวิถีการดำเนินชีวิตแบบคนเมือง อาจจะกล่าวได้ว่าลักษณะของชุมชนเมืองที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคมได้แยกห่างออกจากกัน กำลังถูกทำให้กลับมาเชื่อมกันใหม่ด้วยวิธีการสื่อสารโดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือประสานรอยแยกนั้น

จากรายละเอียดของแบบแผนการเปิดรับจากสื่อประเภทต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสามารถสรุปออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง 14 คน

	วิทยุ	โทรทัศน์	หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
ปริมาณการเปิดรับ	มากที่สุด 3 คน	มากที่สุด 4 คน	มากที่สุด 6 คน	มีผู้ใช้เพียง 4 คน
ลักษณะการใช้	-กลุ่มที่ใช้มากจะเจาะจงเปิดรับสถานีที่จัดรายการข่าว / วิเคราะห์ข่าว -ใช้ร่วมกับสื่ออื่นในการเปิดรับข่าวสาร -อาจเปิดรับตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน -เพื่อความบันเทิง	-กลุ่มที่ใช้มากจะเจาะจงเปิดรับรายการข่าวสาร (Free-TV, Pay-TV) -ใช้ร่วมกับสื่ออื่นในการเปิดรับข่าวสาร -อาจเปิดรับตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน -เพื่อความบันเทิง	-เป็นสื่อที่ทำการเปิดรับทั่วไปมากที่สุด -ใช้เพื่อต้องอ่านข่าวเป็นหลัก -อาจเปิดรับตามความเคยชินในชีวิตประจำวัน	มีวัตถุประสงค์เฉพาะในการใช้
เนื้อหาที่เปิดรับ	-กลุ่มที่เปิดรับอย่างจริงจังจะเปิดรับรายการข่าวเป็นหลัก -รายการที่ได้รับ ความสนใจเป็นพิเศษคือ รายการที่ผู้ฟังสามารถ Called-in ได้	สำหรับกลุ่มที่เปิดรับอย่างจริงจัง จะเปิดรับรายการข่าวเป็นหลัก	ข่าวสารด้านการเมือง และสาระความรู้ต่าง ๆ (Hard News)	ข่าวสารที่ตรงกับ ความสนใจเฉพาะบุคคล
เหตุผลในการเปิดรับ	-มีความสดของข่าวสาร (Hot Media) -สามารถเปิดรับโดยแทรกอยู่ในกิจกรรมอื่น ๆ ได้ -ควบคุมรายการขณะออกอากาศได้ลำบาก	-รายงานจากสถานการณ์จริง -รูปแบบรายการข่าวของ Free-TV มีการพัฒนามากขึ้น -รายการข่าวของ Pay-TV ให้เสรีภาพในการเปิดรับสูง	-เน้นที่เนื้อหาของข่าวสารเป็นหลัก -เสรีภาพของการนำเสนอข่าวสาร -ใช้ประโยชน์จากข่าวสารได้เต็มที่ (Cold Media)	-สามารถเลือก Forum ที่สนใจได้อย่างเสรี -มีปฏิริยาการสื่อสารแบบโต้ตอบได้ (Interactive)
เงื่อนไขของการเปิดรับ	เครื่องมือที่ใช้ในการเปิดรับ	เครื่องมือเปิดรับสถานที่ และ เวลา	ค่าใช้จ่ายต่อวันเวลาที่ใช้ในการอ่าน	ต้องมีความพร้อมค่อนข้างสูง

จากตารางสามารถสรุปพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วชนชั้นกลางกลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มที่มีระดับของการเปิดรับสื่อมวลชนสูง โดยปริมาณการเปิดรับเนื้อหาจะเน้นข่าวสารการเมืองและสังคมเป็นหลัก ซึ่งครอบคลุมการเปิดรับทุกสื่อมวลชน (วิทยุ, โทรทัศน์, หนังสือพิมพ์) ยกเว้นกรณีของการใช้อินเทอร์เน็ตที่ยังมีจำนวนผู้ใช้ไม่มากนัก

สำหรับการอธิบายข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการเปิดรับข่าวสารในบทนี้ ได้แสดงให้เห็นว่า ชนชั้นกลางกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสนใจในวิธีการหรือรูปแบบของรายการที่มีการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทั้งที่เป็นรายการสด หรือรายการทางโทรทัศน์ซึ่งอธิบายได้ว่า ชนชั้นกลางกลุ่มนี้มีความต้องการที่จะรับฟังความคิดเห็นเพื่อให้ได้มุมมองที่แตกต่างออกไป ซึ่งปรากฏวิธีดังกล่าวในการใช้อินเทอร์เน็ตในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ใช้ แต่มีข้อน่าสังเกตก็คือ บทบาทในการเป็นผู้ส่งสารมีความแตกต่างกัน ระหว่างสื่อมวลชนกับอินเทอร์เน็ต โดยอาจมีสาเหตุจากเงื่อนไขต่าง ๆ ซึ่งในบทที่ 5 ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของชนชั้นกลางในฐานะผู้รับ-ส่งสารต่อไป

บทที่ 5

แบบแผนของการสื่อสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์และแบบแผนของการเป็นผู้รับ-ส่งข่าวสาร

สำหรับบทที่ 5 ผู้วิจัยได้แยกส่วนของการนำเสนอแบบแผนการสื่อสารเฉพาะจากหนังสือพิมพ์ โดยได้บรรจุหัวข้อที่ 1.2 และ 1.3 มากล่าวไว้ในบทนี้ทั้งหมด

1.2 แบบแผนของการเปิดรับข่าวสารเฉพาะจากสื่อหนังสือพิมพ์

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ผู้วิจัยมีเหตุผลในการเลือกเอาเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์เป็นประเด็นในการศึกษาก็เพราะว่า หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ดำเนินการโดยเอกชน การเสนอข่าวจึงมีแนวโน้มที่จะไม่ถูกกดดันโดยอิทธิพลของฝ่ายต่าง ๆ มากเหมือนกับสื่อมวลชนประเภทวิทยุ หรือโทรทัศน์ สิทธิเสรีภาพของการนำเสนอที่อิสระมากกว่าในหนังสือพิมพ์ทำให้อำนาจและวิธีการนำเสนอข่าวสารที่หลากหลาย ครอบคลุมถึงเรื่องราวต่าง ๆ ของคนในทุกระดับของสังคม ผู้บริโภคข่าวสารจะจดจำแนวทางในการเสนอข่าวรวมไปถึงเนื้อหาภายในของหนังสือพิมพ์ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการตั้งคำถามกับผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์จะทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงข้อมูลทั้งในแง่ปริมาณและทัศนคติที่มีต่อหนังสือพิมพ์ในฐานะเครื่องมือทางชนชั้นได้อย่างชัดเจน

และลำดับของข้อมูลที่ผู้วิจัยจะขอเสนอเพื่อการอธิบายแบบแผนการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์มีดังนี้

- (ก) ประเภทของการเปิดรับหนังสือพิมพ์แบบต่าง ๆ
- (ข) ปริมาณและคุณภาพของการเปิดรับข่าวสาร
- (ค) แบบแผนของการเป็นเจ้าของข่าวสาร

รวมไปถึงอิทธิพลทางธุรกิจที่ทำให้รายการต่าง ๆ ในโทรทัศน์ต้องมีการถูกเปลี่ยนแปลงรายการได้ตลอดเวลา และในสื่อวิทยุที่มีการประมูลสถานีเพื่อดำเนินรายการในแต่ละปีเช่นกัน

(ก) ประเภทของการเปิดรับหนังสือพิมพ์แบบต่าง ๆ

จากข้อมูลในเบื้องต้นพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ เราสามารถจัดแบ่งประเภทของการเลือกเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ (Selective Exposure) ตามรูปแบบการอ่านของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ใช้ประเภทของหนังสือพิมพ์เป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่ม ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มของการอ่านตามประเภทของหนังสือพิมพ์ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 : อ่านเฉพาะหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจ

มีผู้ให้สัมภาษณ์เพียง 1 คนที่เลือกเปิดรับข่าวสารจากประเภทของหนังสือพิมพ์ เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาสาระมุ่งเน้นที่ข่าวเศรษฐกิจเป็นหลัก

"ผมอ่านเฉพาะหนังสือพิมพ์ธุรกิจอย่างฐานเศรษฐกิจหรือเล่มอื่น ๆ ครับ เพราะมันมีข้อมูลที่ผมสนใจอยู่เยอะเลย แต่สำหรับหนังสือพิมพ์ทั่ว ๆ ไปไม่ค่อยได้อ่านครับ อาจจะมีบ้างที่เป็นข่าวพวกเศรษฐกิจเท่านั้น" (ลือชา ชับมัน, สัมภาษณ์, 13 มกราคม 2540)

การเลือกเปิดรับหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจแสดงให้เห็นว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีเหตุผลในการใช้ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ในเชิงข่าวสารอย่างมาก เนื่องจากเนื้อหาของข่าวด้านธุรกิจจัดเป็นข่าวที่มีสาระค่อนข้างหนัก และถึงแม้จะมีโอกาสได้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทอื่น ๆ บ้างในบางโอกาส ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังให้ความสนใจกับข่าวสารทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เลือกหนังสือพิมพ์ประเภทธุรกิจซึ่งมีจำนวนเพียง 1 คนนี้ได้วางกรอบความสนใจในเชิงข่าวสารเฉพาะเรื่องที่ตอบสนองผลประโยชน์ทางอาชีพของตนอย่างเข้มข้น

กลุ่มที่ 2 : อ่านเฉพาะหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ และธุรกิจ

เป็นกลุ่มที่มีจำนวนผู้ใช้น้อยรองลงมาจากแบบกลุ่มแรก คือมีเพียงผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 2 คนที่เปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภท ซึ่งอาจจะจัดได้ว่าเป็นกลุ่มของหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพในภาพรวม

"ผมอ่านสยามโพสต์ มติชน บางทีก็อ่านได้ 4-5 ฉบับ แต่จะลวก ๆ หน่อย คือเปิดดูเกี่ยวกับงานที่ทำเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งก็ต้องไปเปิดในพวกหนังสือพิมพ์ธุรกิจด้วย ส่วนการเมืองก็ดูบ้าง ผมชอบอ่านบทความทางการเมืองแล้วก็การวิจารณ์ปัญหาสังคม แต่เรื่องใครดีกับใคร ช่างน่าเบื่ออะไรแบบนี้ผมจะไม่อ่านเลย ชี้เกี่ยอ่านมาก" (บุชา บุชาธรรม, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2539)

"ผมก็เลือกอ่านตามที่มันจำเป็นกับตัวเองในแต่ละวัน ส่วนใหญ่มันก็เกี่ยวกับงานมากกว่า อย่างพวกหนังสือพิมพ์ธุรกิจ แต่บางทีเราก็ก็นึกถึงการเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเมือง เราก็หาอ่าน เอาจากที่นอกเหนือออกไป โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวการเมืองดี ๆ ผมก็ติดตามหาอ่าน นะ อย่างมติชน ตอนนี่ผมก็กำลังรอไทยโพสต์ฉบับปฐมฤกษ์อยู่นะ เพราะผมติดตามมาตั้งแต่ ก่อนแยกตัวจากสยามโพสต์" (ปฐม สรรพพุดาญาณ, สัมภาษณ์, 8 ตุลาคม 2539)

เหตุผลนี้อาจกล่าวได้ว่า การเลือกประเภทของหนังสือพิมพ์ของผู้ให้สัมภาษณ์เริ่มมีการขยายกรอบความสนใจออกไปมากขึ้นนอกเหนือจากการให้ความสนใจกับเรื่องงานเพียงอย่างเดียว โดยหันมาให้ความสำคัญกับข่าวสารการเมือง ปัญหาสังคม การวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการเลือกอ่านจากประเภทหนังสือพิมพ์ว่า

- จะพิจารณาคูณภาพของข่าวสารที่จะเปิดรับเป็นสำคัญ (Selective Perception) เช่น จะไม่เลือกอ่านข่าวน้ำเน่าหรือข่าวชาวบ้านที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ประชานิยม

- จะเลือกอ่านจากความเชื่อมั่นในแนวทางของหนังสือพิมพ์ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพ เช่น การเฝ้ารอที่จะอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับใหม่ที่ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อถือในตัวผู้จัดทำว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพเช่นเดิม

กลุ่มที่ 3 : อ่านครอบคลุมทั้งหนังสือพิมพ์ประชานิยม และ หนังสือพิมพ์คุณภาพ

เป็นกลุ่มที่มีผู้เลือกอ่านมากที่สุด คือมีจำนวน 8 คน และเป็นกลุ่มที่มีลักษณะการอ่านที่หลากหลายกว่ากลุ่มอื่น ๆ ทั้งในแง่ของปริมาณและเนื้อหา หรือกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มที่มีการเปิดรับแบบ "เน้นทั้งปริมาณและคุณภาพ" โดยสามารถจัดกลุ่มออกได้เป็น

1) เลือกอ่านจากเนื้อหาหรือประเด็นข่าวที่สนใจ

ผู้ให้สัมภาษณ์มีกรอบความสนใจของข่าวสารค่อนข้างกว้าง ทำให้มีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากประเภทหนังสือพิมพ์ที่หลากหลายในเชิงปริมาณ แต่จะมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นข่าวสารที่หนังสือพิมพ์แต่ละฉบับได้นำเสนอ

"หนังสือพิมพ์ที่ผมคุ้นเคยจริง ๆ ก็มีอยู่ 2-3 ฉบับนะครับ ก็มี ผู้จัดการ มติชน สยามโพสต์ แล้วก็กรุงเทพธุรกิจ ส่วนไทยรัฐ ข่าวสดนั้นก็ติดตามบ้างแล้วแต่ประเด็น" (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

"ผมอ่านหมด แต่ที่อ่านจริง ๆ ก็สยามโพสต์ มติชน แต่อ่านตามประเด็นที่สนใจนะ ไทยรัฐก็อ่าน อ่านหมดทุกประเภท" (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539)

ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะพบความขัดแย้งของทัศนคติด้านลบที่ผู้ให้สัมภาษณ์มีต่อหนังสือพิมพ์ประชา นิยมบางฉบับ แต่กลับปรากฏว่าผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงติดตามอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวอยู่ โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะมีวิธีการในการทำความเข้าใจหรือขจัดข้อขัดแย้งเหล่านั้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เลือกอ่านแต่ไม่ซื้อ (ศศิณ พัฒนภิรมย์, สัมภาษณ์, 15 กันยายน 2539) หรือ แยกแยะประเด็นข่าวที่น่าสนใจ และทำความเข้าใจในทิศทางการทำงานของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น (สมบัติ บุญงามอนงค์, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539)

2) การมีเงื่อนไขในการเปิดรับข่าวสาร

นอกเหนือไปจากกรอบความสนใจที่กว้างขวางอันเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของชนชั้นกลางแล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ยังได้รับเงื่อนไขที่ทำให้สามารถเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ ได้มากขึ้น จากปกติที่อาจจะเปิดรับจำนวนหนังสือพิมพ์ได้น้อยกว่า

"โดยปกติที่จะอ่านไทยรัฐ กรุงเทพธุรกิจ แต่ถ้ามาที่ออฟฟิศมันจะมีให้อ่านเยอะ ตั้งแต่ มติชน สยามรัฐ สยามโพสต์ มีเยอะมาก ถ้ามีเวลาก็จะอ่านไปได้เรื่อย ๆ" (วรวรรณ เปรมสุข, สัมภาษณ์, 23 กรกฎาคม 2539)

นอกจากเงื่อนไขที่เอื้ออำนวยต่อปริมาณการเปิดรับแล้ว เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะส่ง ผลต่อการเปิดรับนั้นก็คือ ผู้ให้สัมภาษณ์จะเปิดรับข่าวสารตามจำนวนฉบับได้มากน้อยเพียงใดก็ยังต้อง ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเวลาที่มีอยู่ว่าจะเอื้ออำนวยให้อ่านได้มากเท่าไร หากเงื่อนไขเรื่องเวลาถูกจำกัด ผู้

ให้สัมภาษณ์ก็อาจจะเปลี่ยนวิธีการอ่านจากที่อ่านไปได้เรื่อย ๆ มาเป็นการเลือกให้ความสนใจในประเด็นข่าวสารที่สำคัญ ๆ ที่ลงในหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทแทน

3) เปิดรับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงาน

อาชีพเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะเป็นตัวกำหนดการเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ประเภทต่าง ๆ กัน เช่นในกรณีให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอาชีพอยู่ในสายงานทางด้านสังคม ทำให้การเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์จึงครอบคลุมหนังสือพิมพ์ทุกประเภทที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงานที่ต้องรับผิดชอบ

“พี่ก็อ่านทั้งไทยรัฐ ผู้จัดการ แล้วก็เล่มอื่น ๆ ที่มันเกี่ยวข้องกับงานสิ่งแวดล้อมที่ทำอยู่ โดยเฉพาะบทความ อย่างในไทยรัฐ ที่มีสายล่อฟ้า หรือบทความของนักวิชาการต่าง ๆ ในผู้จัดการ อันนี้พี่จะอ่านหมด” (ศยามล ไกยูรวงศ์, สัมภาษณ์, 9 มกราคม 2540)

“ส่วนใหญ่ก็จะอ่านเกือบหมดเพราะงานที่ทำมันเกี่ยวข้องกับการตรวจข่าวที่เรารับทำ PR ให้ ซึ่งเราก็ต้องสกปรนข่าวแล้วเก็บเอาไว้ บางเรื่องที่ต้องเขียนแก้ข่าวก็เขียนไป อ่านเพราะต้องทำงานมากกว่า ส่วนอ่านเพื่อรู้เรื่องทั่วๆ ไปก็มีบ้างค่ะ แต่ไม่ค่อยลึกลงไปรายละเอียดมากนัก” (กณฐ์ธิดา เนียมแสง, สัมภาษณ์, 4 กุมภาพันธ์ 2540)

“เราจะอ่านเนื้อหาและประเด็นต่าง ๆ จากพวกมติชน สยามรัฐ สยามโพสต์ คือมันเป็นข่าวเชิงวิเคราะห์ซึ่งเราชอบอ่านมาก คอลัมน์ต่าง ๆ พวกนี้ก็เอาไปเป็นข้อมูลในการทำงานของเราได้” (ชาคริต สุตสายเนตร, สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2540)

ลักษณะของการเลือกประเภทการอ่านเพื่อใช้ในการทำงาน ยังคงให้ความสำคัญในแง่ของเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานเป็นหลัก โดยเป็นการอ่านที่เน้นเนื้อหาและรายละเอียดของข้อมูล นั่นก็คือ หากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานถูกนำเสนอในหนังสือพิมพ์ประเภทใด ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะเปิดรับหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น

4) อ่านตามลักษณะเฉพาะของหนังสือพิมพ์

ในกลุ่มนี้ผู้ให้สัมภาษณ์จะมีการเปิดรับประเภทของหนังสือพิมพ์ที่ค่อนข้างหลากหลาย โดยเป็นการพิจารณาไปที่ลักษณะเฉพาะของหนังสือพิมพ์ โดยการแยกเอาจุดเด่นของแต่ละฉบับเป็นหัวข้อที่จะใช้อ่าน ลักษณะของการอ่านจึงมีรูปแบบของการแยกเนื้อหาออกจากประเภทของหนังสือพิมพ์ เช่น หากจะอ่านข่าวชาวบ้าน ก็จะเปิดรับจากหนังสือพิมพ์ประชานิยม เป็นต้น

"อ่านหลายเล่มทั้งไทยและอังกฤษ หนังสือพิมพ์ไทยเขาก็มีเอกลักษณ์ของเขา คือแต่ละฉบับมันจะ Serve Purpose ของเขาเอง หลักการเสนอข่าวมันเลยไม่เหมือนกัน อย่างบางเล่มก็เป็นข่าวชาวบ้าน บางเล่มก็เน้นการเมือง อย่างภาษาอังกฤษที่ครูอ่าน เขาจะแยกเรื่องต่างๆ ออกจากกัน ทำให้ครูอ่านข่าวได้ง่ายกว่า ฉบับแรกที่เปิดอ่านจึงเป็นภาษาอังกฤษค่ะ ที่บ้านเอง ก็รับทั้งไทยทั้งอังกฤษนะคะ อย่าง ไทยรัฐ เดลินิวส์ สยามรัฐ มติชน ก็อ่านกับสามี เข้ามาจะอ่านก่อน 3 ฉบับก่อนออกจากบ้าน คือ The Nation มติชน ไทยรัฐ" (รัตนวรรณ เภาวนิช, สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2540)

การอ่านแบบแยกประเภทของหนังสือพิมพ์นี้ อาจสะท้อนภาพบางอย่างเกี่ยวกับทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีต่อหนังสือพิมพ์แต่ละประเภทด้วย โดยเป็นการจัดแบ่งรูปแบบการเปิดรับตามทัศนคติที่มีต่อหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ เช่น หากหยิบหนังสือพิมพ์ประชานิยมขึ้นมา ก็จะเปิดอ่านข่าวบันเทิงก่อนข่าวอื่น ในขณะที่เดียวกัน เมื่อหยิบหนังสือพิมพ์คุณภาพ ผู้อ่านอาจจะมุ่งความสนใจไปที่เนื้อหาสาระของข่าวหรือบทความทางการเมือง เป็นต้น

5) อ่านแบบผ่าน ๆ

เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์เปิดรับข่าวสารในแต่ละวันค่อนข้างมาก ทั้งในแง่ของความหลากหลายของประเภทหนังสือพิมพ์ และความหลากหลายของสื่อที่ใช้ในการเปิดรับข่าวสาร ทำให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นสื่อมวลชนที่ถูกเปิดรับควบคู่ไปกับสื่อมวลชนอื่น ๆ เมื่อปริมาณข่าวสารข้อมูลมีจำนวนมากขึ้น ในขณะที่ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ยังคงมีนิสัยในการเปิดรับข่าวสารข้อมูลให้ได้มากที่สุด ลักษณะของการเปิดรับสื่อจึงลดความพิถีพิถันลง กลายเป็นการอ่านแบบผ่าน ๆ ในขณะเดียวกัน ผู้ให้สัมภาษณ์ก็จะให้ความสำคัญกับสื่อมวลชนอื่น ๆ ที่ตนให้ความสนใจมากกว่า

"ถ้าที่อ่านก็มีไทยรัฐ สยามรัฐ แต่ก็อ่านเยอะเหมือนกันนะครับ แต่จริง ๆ แล้วผมมักจะฟังเขาจากวิทยุมากกว่า" (โกจิต ปัญญเศรษฐ, สัมภาษณ์, 24 มกราคม 2540)

ลักษณะของการอ่านแบบผ่าน ๆ ยังปรากฏในกรณีของการอ่านที่เกิดจากการคัดแยกเนื้อหาออกไปก่อนหน้านี้ตามการจัดลำดับการอ่าน โดยขั้นแรกเริ่มต้นที่การคัดเลือกข่าวสารที่จำเป็นต่องานอาชีพและความสนใจในประเด็นข่าวสารที่น่าเสนอในหนังสือพิมพ์คุณภาพ และจะให้ความสำคัญกับการอ่านข่าวทั่วไปจากหนังสือพิมพ์ประชานิยมแบบไม่พิถีพิถันมากนัก เช่น การอ่านเฉพาะพาดหัวข่าวหรือ เนื้อหาเฉพาะในข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ประชานิยม (ชาคริต สุดสายเนตร, สัมภาษณ์, 7